

Vilniaus Gedimino technikos universitetas

Jonas Bukevičius

Jonas Žaptorius

Apskaitos pagrindai

Mokomoji knyga

Vilnius „Technika“ 2009

UDK 657.3(075.8)

Bu-188

J. Bukevičius, J. Žaptorius. Apskaitos pagrindai: mokomoji knyga.
2-oji pataisyta laida. Vilnius: Technika, 2009. 204 p.

Knygoje atskleidžiama apskaitos vieta įmonės apskaitos informacijos sistemoje, pagrindinės finansinės apskaitos sąvokos, nuosekliai išdėstoma apskaitos tvarka ir logika. Be to, pateikiamas visas verslo apskaitos standartais reglamentuotas finansinių ataskaitų spektras, trumpai apžvelgiama kiekvienos ataskaitos sudarymo tvarka, iliustruojama pavyzdžiais. Taip pat apžvelgiami pagrindiniai finansinių ataskaitų elementai, pateikiama fundamentinės apskaitos lygybės taisyklė. Apibūdinamas pavyzdinis sąskaitų planas, atskleidžiami bendrieji apskaitos principai, pavyzdžiais iliustruojamas sąskaitų tvarkymas, aprašomi finansinių ataskaitų informacijos panaudojimo analizei momentai.

Leidiny skirtas įvairių sričių vadybos specialistams, bakalaurantams ir magistrantams, kuriems reikalingos apskaitos pagrindų žinios.

Leidinį rekomendavo VGTU Verslo vadybos fakulteto studijų komitetas

Recenzavo: doc. dr. Vytautas Sūdžius, VGTU Finansų inžinerijos katedra

doc. dr. Viktoras Filipavičius, VGTU Finansų inžinerijos katedra

<http://leidykla.vgtu.lt>

VGTU leidyklos TECHNICA 977-S mokomosios metodinės literatūros knyga
1-oji laida, 2008

ISBN 978-9955-28-252-5

© Bukevičius, J., 2008

© Žaptorius, J., 2008

© VGTU leidykla TECHNICA, 2008

TURINYS

ĮVADAS	5
1 skyrius. APSKAITOS SAMPRATA IR PRINCIPAI	7
1.1. Apskaitinė informacija: jos valdymas ir saugojimas.....	7
1.2. Apskaitinės informacijos naudotojai	16
1.3. Apskaitos reglamentavimas ir jos modeliai	25
1.4. Bendrieji apskaitos principai ir apskaitos politika.....	29
2 skyrius. FINANSINĖS APSKAITOS PAGRINDAI	47
2.1. Fundamentinė apskaitos lygybė	47
2.2. Turto sąvoka apskaitoje	48
2.3. Nuosavybės samprata apskaitoje.....	60
2.4. Dvejybinė apskaitos sistema	67
2.5. Finansinių ataskaitų esmė	82
2.6. Pelno uždirbimo įtaka apskaitinei lygybei.....	89
2.7. Įmonės finansų struktūra	93
3 skyrius. APSKAITOS PROCESAS IR JO ORGANIZAVIMAS.....	95
3.1. Buhalterinės apskaitos sąskaitos ir dvejybinis įrašas.....	95
3.2. Sąskaitų planas.....	104
3.3. Apskaitos proceso nuoseklumas	109
3.4. Pajamų ir sąnaudų pripažinimas.....	120
3.5. Sąskaitų koregavimas.....	123
3.6. Darbinė ataskaitų parengimo lentelė.....	132
3.7. Sąskaitų uždarymas	139
3.8. Apskaitos sistema ir svarbiausi jos elementai.....	142
4 skyrius. FINANSINĖS ATASKAITOS.....	149
4.1. Metinių finansinių ataskaitų reikšmė	149
4.2. Finansinės ataskaitos – svarbiausias finansinės analizės šaltinis.....	153
4.3. Įmonių ataskaitų klasifikavimas	158

4.4. Informacijos pateikimas finansinėse ataskaitose	161
4.5. Balansas	163
4.6. Pelno (nuostolių) ataskaita	176
4.7. Nuosavojo kapitalo pokyčių ataskaita	182
4.8. Pinigų srautų ataskaita	183
4.9. Aiškinamasis raštas.....	190
4.10. Metinių finansinių ataskaitų paskelbimas	199
LITERATŪRA.....	202

ĮVADAS

„Žmogus negali ilgesnį laiką normaliai mąstyti, jei nutrūksta informacinis ryšys su išoriniu pasauliu. Visiška izoliacija – tai beprotystės pradžia. Bendravimas su išoriniu pasauliu, stimuliuojantis mąstymą, reikalingas kaip maistas ir šiluma“.

A. Bergas

Žmonės palyginti lengvai įsivaizduoja materialinių vertybių judėjimą, tačiau kur kas sunkiau suvokia nematerialius informacinius srautus. Kiekvienas valdymo srities darbuotojas turėtų aiškiai suvokti informacijos judėjimą įmonėje ir suprasti valdymui naudingos informacijos formavimo dėsningumus. Siekiant darbo efektyvumo, svarbu turėti pakankamai informacijos apie įmonės būklę. Informacija, apibūdinanti įmonės būklę tam tikru momentu, vadinama grįžtamojo ryšio informacija. Svarbiausią vaidmenį, formuodama valdymui aktualią grįžtamojo ryšio informaciją, atlieka apskaita.

Apskaita yra socialinės ekonominės informacijos rengimas ir pateikimas siekiant kuo visapusiškiau tenkinti jos vartotojų poreikius. Tarp jų reikšmingiausi vartotojai yra vadybininkai, o jų informacijos poreikiai siejasi su tiesioginių pareigų vykdymu. Jie, remdamiesi šia informacija, valdo turto panaudojimą bei paskirstymą, kaupia reikiamus išteklius, kontroliuoja nuosavybės teises, projektuoja veiklos perspektyvą ir sprendžia daugelį kitų klausimų.

Apskaita, kaip ir vadyba, yra ne vien tiksliai apibrėžtas mokslas, bet ir menas sugebėti susidariusioje situacijoje kūrybiškai ieškoti kuo racialesnių sprendimų, kuo geriau išnaudoti pastebėtas galimybes. Todėl įstatymais neapriboti visi apskaitos ryšiai bei paieškos jiems gerinti yra profesionalumo ir kūrybinės iniciatyvos reiškimosi sritis.

Apskaita dažnai vadinama verslo kalba. Kaip ir kiekviena kita kalba, apskaita yra naudojama finansinei informacijai perduoti. Norint išmanyti apskaitą, labai svarbu suprasti ūkinių operacijų esmę ir

jų registravimo apskaitoje dėsningumus, įmonės finansinių operacijų registravimo, klasifikavimo ir kaupimo procesą. Profesionalus buhalterinės apskaitos teikiamų paslaugų panaudojimas valdymo procese įmanomas tik gerai suvokus apskaitos sistemos esmę ir jos ryšių formavimo įvairovės informacinius ypatumus.

Apskaitos aplinka labai sparčiai keičiasi. Perėjimas prie asmeninių kompiuterių, padidėjęs visuomenės domėjimasis mokesčių politika bei aktyvus pasaulinės ekonomikos globalizacijos procesas veikia apskaitos tikslus ir esmę. Save gerbiantis pilietis, lygiai kaip ir verslo įmonė, kaip niekad anksčiau, nori geriau suprasti apskaitos pagrindų esmę. Šio darbo tikslas – pateikti apskaitą, kaip esminį apsisprendimo pagrindą mokesčių mokėtojui, valdžios atstovui, verslo vadybininkui, investuotojui, studentui.

Ši metodinė priemonė skirta verslo vadybos studentams, kurie siekia suprasti apskaitą, kaip bendros verslo informacijos sistemos svarbiausią elementą, studentams, kurie pasiruošę siekti profesionalaus buhalterio karjeros, ir įvairių kitų ekonominių disciplinų studentams, kurie galės panaudoti ir interpretuoti praktinę apskaitinę informaciją racionaliems verslo sprendimams.

Apskaitos pagrindais galės pasinaudoti ir įmonių vadovai, vadybininkai bei buhalteriai, turintys darbo patirties ir norintys pagilinti bei įtvirtinti apskaitos pagrindus. Rinkos ekonomikos sąlygomis labai svarbu mokėti, remiantis apskaitos teikiama informacija, daryti valdymo sprendimus.

Mokomosios knygos medžiaga suskirstyta į skyrius, išdėstytus jų turinio įsisavinimo tvarka. Tik susipažinus su prieš tai einančių skyrių medžiaga, galima gerai suprasti kituose po jų einančiuose skyriuose nagrinėjamų klausimų esmę.

Autoriai bus labai dėkingi už atsiųstas pastabas ir komentarus. Prašome siųsti el. paštu: jonas@outlook4team.com.

1 skyrius. APSKAITOS SAMPRATA IR PRINCIPAI

1.1. Apskaitinė informacija: jos valdymas ir saugojimas

Kiekvienas žmogus, kaip socialinė būtybė, suranda savo vietą visuomenėje tik gaudamas atitinkamą informaciją. Pakanka įsivaizduoti, jog esame izoliuoti nuo visų informacijos šaltinių (žodinių, vaizdinių, rašytinių bei kitų), ir iš karto suprantame, kad, negalėdami įvertinti savo padėties tarp kitų, apskritai nesugebame susivokti aplinkoje.

Sunku deramai įvertinti informacijos, kartu ir apskaitinės, reikšmę verslo plėtrai. Ne veltui XXI a. laikomas informacijos amžiumi. Vienas iš reikšmingiausių sąmoningos žmonių veiklos produktų – duomenys apie mus supantį pasaulį gali mums atnešti neįkainojamą naudą.

Vienas iš svarbiausių žmonių tikslų – išmokti visose srityse kvalifikuotai kaupti reikšmingą informaciją, sugebėti laiku ir tinkamai ją panaudoti. Įvairios gyvenimo aplinkybės neišvengiamai nulemia ir jas atspindinčių duomenų įvairovę, skatinančią ieškoti specifinių tų duomenų kaupimo ir panaudojimo metodų. Ypač sudėtinga ir atsakinga žmonių veiklos sritis yra verslas. Didžiausią šios srities informacijos dalį sudaro apskaitos metu sukuriamą apskaitinė informacija.

Kiekvienas žmogus priima tik tuo laiku jam aktualią informaciją ir dažnai net nesąmoningai atmeta nereikalingus jam duomenis. Kiekvienas skirtingai vertina tas pačias žinias: koks nors pranešimas vienam gali būti labai svarbus, o kitam reikšti ne daugiau kaip pašalinį garsą. Todėl susibūrusiems į tam tikro tikslo siekiantį kolektyvą žmonėms reikia išrinkti lyderį, kuris kiekvieną darbuotoją „priverstų“ kaupti ir apdoroti tik tam tikrus duomenis – informaciją, reikalingą konkretiems valdymo tikslams pasiekti. Tai ypač svarbu verslo kolektyvams, kurių veiklos be reikalingos informacijos apskritai neįmanoma įsivaizduoti.

Konkrečios informacijos rinkimas ir tvarkymas visuomet susijęs su jos vartotojo poreikiais ir galimybe priimti perduodamas žinias. Žmonėms, kuriantiems ir perduodantiems tam tikras žinias, visuomet

būtina tai turėti galvoje, juolab kad informacijos, kaip ir visų kitų vertybių (netgi pinigų!), gali ne tik trūkti. Jos gali būti ir per daug. Popierinių pinigų perteklius valstybėje sukelia infliaciją. Savotiški „infliaciniai“ procesai galimi ir valdymo sistemose, kuriose, kaip teigia kibernetikai, nieko, išskyrus informacijos apdorojimą bei jos judėjimą, ir nėra.

Informacija – tai tikrovės atspindėjimas tam tikra tvarka ir sistema. Informacija yra tai, kas perteikiama pranešant, teikiant žinių, t. y. informuojant. Tai žinios, pranešimai apie aplinkinį pasaulį, jame veikiančius procesus. Šios žinios gali būti perduodamos, saugomos ir apdorojamos. Jas savo gyvybinės veiklos ar darbo proceso metu priima gyvi organizmai, valdymo mašinos bei kitos galinčios tai daryti sistemos ir atitinkamai apdorojusios panaudoja tolesnėje savo veikloje.

Negalima tapatinti *informacijos* ir *duomenų* sąvokų. Kiekvienas pranešimas yra žinios apie valdomą objektą, t. y. duomenys apie jį, tačiau ne kiekvienam pranešimui reikia valdymo sprendimo, ne kiekvienas duoda naujų žinių – informacijos. Tarp informacijos ir duomenų yra sudėtinga dialektinė priklausomybė. Duomenys gali turėti vertingos informacijos, ir atvirkščiai, neturėti savarankiškos reikšmės.

Ekonominio objekto valdymą tiesiogiai atspindi ekonominė informacija, t. y. žinios, susijusios su šalies ūkiu, koncernų, kompanijų, firmų padalinių ūkine veikla. Tai žinios, gaunamos nustatant objektų funkcionavimo sąlygas, gaminant produkciją, realizuojant, atliekant įvairias paslaugas, apskaitant, analizuojant ir vertinant tų objektų darbą ir funkcionavimą.

Taigi ekonominė informacija atsiranda ir funkcionuoja dėl žmonių ūkinės veiklos, atspindėdama gamybinių santykių objektyvius dėsningumus. Ūkinei komercinei veiklai valdyti skirta ekonominė informacija naudojama apdorota, kadangi, priimant valdymo sprendimus, ji dažniausiai turi būti sugrupuota įvairiais pjūviais.

Ekonominę informaciją įmonių darbuotojai naudoja vertindami konkrečias situacijas, reiškinius, procesus, priimdami valdymo sprendimus, todėl ji turi būti pateikta suprantama forma. Tai žiniaraščiai,

lentelės, grafikai, kuriuose informacija vaizduojama vizualiai: skaičiais, raidėmis arba simboliais.

Viena iš svarbiausių sėkmingo verslo plėtojimo sąlygų – deramas informacijos, ypač apskaitinės, reikšmės įvertinimas ir sugebėjimas tinkamai pasinaudoti jos teikiamomis galimybėmis.

Informacija, reikalinga sprendimams priimti, yra labai įvairi ir jos tiek daug, kad visos vienu metu praktiškai neįmanoma suvokti. Laimė, šito nė nereikia, jei valdymo aparato darbuotojams racionaliai paskirstytos pareigos. Tuomet tik vadovams reikėtų susipažinti su platesnio spektro duomenimis, tačiau šie jau būtų pakankamai apibendrinti, taigi ir jų kiekis taip pat neturėtų būti labai didelis.

Konkrečiu momentu žmogų domina tikrai jam aktuali informacija, kurią jis atsirenka iš aibės kitų, nereikšmingų duomenų. Kibernetikai tokius beverčius duomenis vadina informaciniu triukšmu. Žmonėms, kuriantiems ir perduodantiems tam tikras žinias, visuomet būtina žinoti, kad informacijos, kaip ir visų kitų vertybių, gali būti per daug. Beverčiai duomenys ne tik nenaudingi vadybininkams, bet ir žalingi, nes užgožia vertingas žinias.

Didelė dalis įmonėse formuojamų ir naudojamų duomenų priklauso apskaitai. Atrankiniai statistikos tyrimai rodo, kad iš visų įmonėse naudojamų duomenų apie 70 % sudaro buhalterinės apskaitos informacija.

Taigi apskaitinė informacija yra iš patikimo šaltinio gauti ir tinkamai užregistruoti apskaitos, daugiausia finansinės, duomenys, kuriuos naudoja savarankiški ūkiniai vienetai – įmonės jų valdymo procese arba kurie ateityje gali būti naudingi valdytojams bei kitiems apskaitinės informacijos vartotojams.

Įvairūs specialistai puikiai gali susikalbėti universalios apskaitos kalba, viską išreiškiančia visuotiniu pinigų matu. Remdamiesi šiuo matu, apskaitininkai formuoja visus duomenis, pateikdami žinias apie įmonės turtą, jos savininkus bei turto panaudojimo efektyvumą – juk įmonės turto turi nuolat daugėti, nebent dalį jo išsidalytų savininkai arba įmonė nuolat patirtų nuostolius.

Pirmiausia reikėtų aptarti aplinką, kurioje funkcionuoja apskaita, – įmonę. Apskaitos požiūriu įmonė yra savarankiškas ūkinis vienetas, atribotas nuo kitų įmonių ir savininkų. Jokie kiti kriterijai (nuosavybės forma, juridinis statusas, dydis ir pan.) įmonės termino neriboja. Įmonė gali būti parduotuvė, vienas žmogus (apskaitos aspektu – dažniausiai prekių gamintojas ar perpardavėjas), gamykla, susivienijimas, bankas, pelno nesiekianti organizacija (ligoninė, mokykla, partija) ir kiti.

Visose laisvosios rinkos šalyse labai plačiai paplitęs abejonių nekeliantis teiginys, jog apskaita yra verslo kalba. Tai, aišku, teisinga nuostata, nes neturėdami duomenų apie verslo sėkmę ar turtą, kuriuo disponuoja įmonė, tos įmonės darbuotojai paprasčiausiai negalėtų susikalbėti. Įmonės vadovai neįstengtų susišnekėti su savininkais bei kitų įmonių vadovais, pirkėjais ar tiekėjais.

Juk įmonės steigiamos tam, kad uždirbtų pelną ir didintų savininkų turtą, išreiškiamą pinigais. Be abejo, tiek vieną, tiek kitą galima būtų išreikšti ir kokiais nors kitais dydžiais. Pasaulio istorijoje bandyta atsiskaityti pinigų kaip „atgyvenos“, tačiau kol kas žmonija neturi kito universalio mato už pinigus, kuriais (nors galbūt ne visuomet tiksliai) išreiškiami beveik viskas, išskyrus dvasines vertybes ar dorovines nuostatas.

Tai labai svarbu įmonėms, kuriose daugelis įvairiausių sričių specialistų siekia skirtingo tikslo. Sunku, pavyzdžiui, įsivaizduoti, kaip savo profesiniu žargonu (argo kalba) galėtų susikalbėti tos pačios įmonės pardavimų skyriaus vadybininkai su produkcijos gamybos tvarkytojais, reklamos agentūros tarnautojais, tiekėjais, konstruktoriais, inžinieriais, programuotojais ir daugeliu kitų dažnai labai siaurų sričių specialistų, kurių profesinis žodynas kartais būna labai specifinis.

Tačiau specialistai gali susikalbėti universalio apskaitos kalba, viską išreiškiančia visuotiniu pinigų matu. Remdamiesi šiuo matu, apskaitininkai pateikia žinias apie įmonės turtą, jo savininkus bei turto panaudojimo efektyvumą.

Labai svarbu, kad patys apskaitininkai profesinėje veikloje vengtų vadinamosios argo kalbos – jiems vieniems suprantamų terminų ir

posakių, nes tokiu atveju apskaita neatliks svarbiausios savo visuomeninės misijos – neaprupins visų suinteresuotų asmenų būtina informacija. Tai neišvengiamai atneštų didelių praradimų, nes apskaitinės informacijos vartotojų yra labai daug, jie įvairūs ir beveik visi svarbūs kiekvienai įmonei, todėl bent vieno iš jų praradimas dažniausiai būna reikšmingas.

Apskaita – viena iš pirmųjų istorijoje informacijos gavimo sistemų ūkinei veiklai valdyti. Iš pradžių ji formavo informaciją apie ūkio materialinę būklę, bet, plėtojantis visuomeninei gamybai, tapo labai sudėtinga informacijos sistema visoms ūkio grandims valdyti.

Apskaita atspindi kiekvieną atliktą ūkinę operaciją. Pirminiai duomenys apie tam tikrus ūkinės veiklos faktus, procesus ir operacijas atspindimi ir apibendrinami apskaitoje taip, kad formuotųsi daugybė informacinių rodiklių apie lėšų, jų šaltinių būklę, apie susidariusius įsipareigojimus ir pan. Duomenys apie tam tikrus faktus apskaitoje sisteminami, todėl apibendrintai apibūdina įmonės ūkinę veiklą ir jos rezultatus.

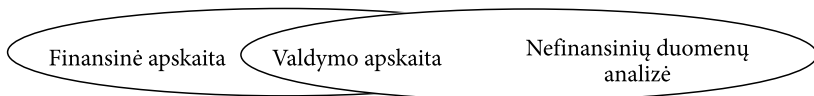
Apskaita susistemina, suskaičiuoja, nustato ir apibendrina duomenis. Jie yra sutvarkytos informacijos šaltinis. Apskaita teikia informaciją apie materialinių, darbo ir finansinių išteklių naudojimą įmonėje, apie jos ūkinės veiklos rezultatus. Šia informacija apskaitos dėka aprūpinama tiek įmonės vadovybė, tiek jos padaliniai. Be šios informacijos neįmanoma sėkmingai vadovauti nei įmonei, nei jos padaliniam.

Dabar, kai ypač išsiplėtė ryšiai tarp konkrečių objektų, tinkamai parengta ir geros kokybės informacija nulemia kiekvieno struktūrinio padalinio veiklos rezultatus. Informacijos apdorojimo darbų kokybę atspindi rezultatų tikslumas ir jų tikrumas.

Apskaita, būdama informacijos apibendrinimo sistema, užima svarbią vietą įmonės informacinėje valdymo sistemoje. Ankstesnės evoliucijos stadijose apskaita veikė kaip savarankiška informacinė sistema. Tačiau, plėtojantis ūkinei veiklai, ji vis labiau siejasi su informacine valdymo sistema. Apskaitos vietą įmonės informacinėje valdymo sistemoje atspindi 1.1 pav.

Informacinė apskaitos sistema

Informacinė valdymo sistema

1.1 pav. Apskaitos vieta įmonės informacinėje valdymo sistemoje

Informacinių apskaitos ir valdymo sistemų susiliejimo laipsnis kiekvienoje įmonėje yra skirtingas, nes priklauso nuo konkrečių jos darbo sąlygų, išorinės aplinkos stabilumo, technologinių procesų ypatybių ir buhalterijos organizacinės struktūros. Susiliedama su informacine valdymo sistema, apskaita parengia informacinę bazę įvairių rūšių valdymo sprendimams priimti.

Apskaitinės informacijos savybės

Apskaita įmonės ūkines operacijas paverčia finansinių ataskaitų informacija. Finansinė informacija skirta padėti jos vartotojams priimti sprendimus. Žinoma, turi būti reikiama šios informacijos kokybė. Viena iš būtinų finansinės informacijos savybių – **tinkamumas**. Informacija turi būti suteikta laiku, būti naudinga, padėti išspręsti valdymo problemas.

Kita savybė yra **patikimumas**. Tai svarbu, nes informacija naudojama tam, kad būtų galima įvertinti alternatyvas.

Trečia savybė – **svarbumas**. Informacija kartais būna nepakankamai gausi ar svarbi, kad darytų poveikį nusimanančio naudotojo sprendimams.

Faktiškai nėra aišku, kokie rodikliai svarbūs ar nesvarbūs. Tikslinga turėti įmonėje bendrą nuomonę dėl tam tikrų operacijų registravimo, o ar jas vėliau skelbti, ar ne – lemia informacijos svarba. Kiekvienam atvejui turi būti savi vertinimo kriterijai.

Apskaitininkai naudoja svarbumą kaip testą, kai svarsto, ar tikrai reikalinga informacija; nors ir pateikta laiku, bet nesvarbi informacija labiau trukdo nei padeda finansinių ataskaitų naudotojams. Be to, in-

formacija turėtų būti palyginama su panašia prieš tai buvusių apskaitos laikotarpių informacija ir kitų įmonių tos pačios srities ataskaitomis.

Bendrieji apskaitos principai leidžia pasirinkti alternatyvius apskaitos būdus, susidariusius tam tikrai ūkinės veiklos situacijai. Pasirinkdamas apskaitininkas dažnai gali pasielgti konservatyviai.

Konservatyvumas reiškia, kad apskaitos profesija teikia pirmenybę apdairumui, jei turima reikalų su neapibrėžtumo ir rizikos sąlygomis. Iš vienodų alternatyvų apskaitininkas svarsto tą, kuri reiškia patį nepalankiausią rezultatą įmonei. Todėl, pavyzdžiui, įvertindamas tam tikrų įrenginių ar transporto priemonių naudojimo laiką, apskaitininkas taikytų blogiausiąjį iš dviejų ar daugiau rodiklių.

Naudojantis konservatyviais įvertinimais, apskaitoje turtas sunaudojamas greičiau, gaunami prastesni rezultatai, nes ir pelno suma mažesnė, ir mažesnis nesunaudotas turtas balanse.

Anksčiau kraštutinis konservatyvumo principo taikymas reikalavo pasirinkti tokią alternatyvą – „nesitikiu jokio pelno ir priimu visus būsimus nuostolius“. Tuomet finansinių ataskaitų tikslas buvo išvengti pervertinimo, įrašytų ataskaitose grynojo pelno ir balanso sumų sumažinimas buvo skirtas apsaugoti vartotojams, kurių sprendimai remiasi šia informacija.

Dabar ypač pabrėžiama teisingos finansinės atskaitinės informacijos reikšmė, todėl renkamosi tik iš kelių alternatyvų. Pasirinkti alternatyvą tik tam, kad gautum patį blogiausią rezultatą – tai neatitinka bendrųjų apskaitos principų.

Pastovumas (stabilumas) – finansinių ataskaitų naudingumą didina apskaitos principų pastovumas. Pastovumas reikalauja, kad pasirinktų apskaitos principų būtų laikomasi kiekvienu atskaitiniu laikotarpiu. Todėl finansinė informacija įmonėje savo turiniu yra tokia pati. Jei informacija rodo rodiklių pokyčius tarp apskaitos laikotarpių, tai jie priskirtini veiklai, bet ne pokyčiams apskaitoje. Laikantis šio principo, galima palyginti finansinę atskaitinę informaciją pačioje įmonėje ir tarp skirtingų įmonių.

Apskaitos principų keitimams nepritariama, nebent jie gerintų skelbiamas finansines ataskaitas arba to reikia pasikeitus sąlygoms. Apie tokius keitimus turėtų būti paskelbta finansinėse ataskaitose, paprastai aiškinamajame rašte.

Finansinės ataskaitos yra reguliariai rengiamos ir platinamos apskaitos laikotarpiais, kad priimant sprendimus būtų galima panaudoti reikiamą informaciją. Skelbiama tik naudinga informacija. Apskaitininkas pagal svarbumą nusprendžia, ar tam tikrus informacijos rodiklius reikia atskleisti. Jis taip pat vadovaujasi racionalumo kriterijumi, palygina ataskaitų parengimo sąnaudas su būsima iš to nauda, ir tai dažnai riboja naudingos informacijos skelbimą.

Vertinimas pagal sąnaudas – naudą. Informacija ne visada skelbiama, nes jos parengimo sąnaudos viršytų būsimą naudą. Dėl to priimant sprendimą, ar rengti papildomas sukoreguotas infliacijos koeficientais finansines ataskaitas, apskaičiuojamos sąnaudos ir pelnas. Kiekvienu atveju sprendžiama labai subjektyviai, remiantis sąnaudų ir pelno vertinimu, o apskaitininkai savo darbe praktiškai naudojami vienodais principais, kad nebūtų subjektyvumo.

Apskaitinės informacijos perdavimas ir saugojimas

Apskaitos procese svarbu ne tik informacijos apie ūkinius procesus ir reiškinius fiksavimas, grupavimas, kaupimas, apdorojimas, bet ir jos perdavimo ir saugojimo procedūros. Kadangi apskaitos informacija naudojama viso ūkio veiklai valdyti, tai ją būtina perduoti valdymo organams kaupti, kad ateityje būtų galima ją panaudoti, t. y. reikia kurti tam tikrą jos perdavimo ir saugojimo sistemą.

Informacija perduodama iš šaltinio (siuntėjo) vartotojui (gavėjui). Tačiau čia svarbu ne tik perduoti pranešimą, bet ir pertvarkyti jį taip, kad vartotojas gautų tik jam reikalingą, atitinkamai sugrupuotą bei pertvarkytą informaciją, kurią jis galėtų tiesiogiai naudoti savo funkcijoms vykdyti.

Perduodant informaciją, svarbu reguliuoti jos srautus, nes dažnai vienu metu yra perduodamas didelis jos kiekis daugeliui vartotojų.

Informacijos srautus galima nagrinėti dviem požiūriais:

- kaip srautus, susidarančius tarp įmonės padalinių, įmonės ir kitų (išorinių) informacijos vartotojų;
- kaip srautus, susidarančius perkeltiant informaciją iš vieno jos fizinių laikmenų į kitas.

Pirmuoju atveju žiūrima, kas perduodama iš vieno padalinio į kitą ir kas su ta informacija kiekviename padalinyje daroma, o antruoju – kaip ji perkeliama iš šaltinio į pirminį dokumentą, iš jo – į laikmeną – magnetinį diską, toliau – iš vienos laikmenos į kitą – iš disko į popierinę laikmeną spausdinta forma, kaip iš laikmenos perduodama informacija vartotojams. Svarbu informacijos srautus suprojektuoti taip, kad, ją tvarkant, būtų galima kuo efektyviau panaudoti skaičiavimo techniką, informacijos rinkimo ir perdavimo priemones.

Apskaitos informacija perduodama ryšių kanalais arba materialinių laikmenų transportavimo būdu, o kaupiama ir saugoma mašininėse laikmense ir specialiuose apskaitos registruose. Be to, informacijai perduoti ir saugoti naudojama ir atskaitomybė, kurioje informacija grupuojama pagal rodiklių charakteristikas ir valdymo lygius.

Siekiant nustatyti, kaip konkrečiu atveju patenkinami informacijos poreikiai, reikia ją išmatuoti.

Informacijos kiekis gali būti matuojamas netiesioginiais matais, t. y. ženklų skaičiumi, informacijos laikmenų kiekio ar tūrio matais. Tačiau tokį informacijos kiekio matavimą pakeisti jų laikmenų matavimu galima tik kai kuriais atvejais, pvz., nustatant informacijai laikyti reikiamos patalpos dydį, informacijos laikmenų kainą ir pan., kadangi tokie duomenų matai neapibūdina informacijos kokybės.

Pažymėtina, kad nuo to, ar laiku pateikiama ir gaunama informacija ir ar ji geros kokybės, labai priklauso ir visos įmonės veiklos efektyvumas.

1.2. Apskaitinės informacijos naudotojai

Ne tik pati apskaitos informacija bet ir jos naudotojai pasižymi gausa ir įvairove. Tai natūralus reiškinys, nes apskaita turi būti vykdoma kiekvienoje įmonėje, be to, įvairiais tikslais. Neformaliai veikiančiose įmonėse ir apskaita tvarkoma pagal jai keliamus reikalavimus. Tikrai sunku būtų rasti ilgesnį laiką sėkmingai dirbančią įmonę, kurios valdytojai nesiorientuotų pagal tai, koku turtu disponuoja ir kaip jis naudojamas.

Konkurentai, turintys kokybišką apskaitos informaciją, tikriausiai anksčiau ar vėliau nukonkuruotų tokią įmonę. Nekalbame jau apie sunikiai besiverčiančias įmones, kurias gali išgelbėti tik informacija, nuskaitanti, ar taupus ir racionalus kiekvieno cento panaudojimas. Apskaita labai svarbi ir sparčiai savo veiklą plėtojančioms įmonėms, radusioms rinkoje ir sėkmingai eksploatuojančioms savo „aukso gyslą“.

Pirmiausia negalima pamiršti, kad kiekvienas šaltinis neišvengiamai išsenka, o laisvosios konkurencijos sąlygomis tai paspartina ir niekuomet nesnaudžiantys konkurentai. Antra vertus, smarkus augimas, kaip ir kiekvienas judėjimas, yra pavojingas. Norint orientuotis greitai besikeičiančioje aplinkoje, būtina turėti pakankamai didelį kokybiškų duomenų kiekį. Todėl ir sakoma, jog geros apskaitos sistemos neturintys verslininkai yra akli.

Kalbant apie apskaitinę informaciją, skiriami apskaitinės informacijos ir finansinių ataskaitų naudotojai, nes apskaitos rezultatai nėra vien tik finansinių ataskaitų informacija. Įvairius naudotojus domina skirtinga informacija.

Apskaitinės informacijos naudotojai

1. Tiesiogiai suinteresuoti vidiniai įmonės naudotojai:
 - Esantys ir potencialūs įmonės savininkai;
 - Įmonės administracija;
 - Įmonės darbuotojai.

2. Tiesiogiai suinteresuoti išoriniai informacijos naudotojai:
 - Esantys ir potencialūs kreditoriai;
 - Esantys ir potencialūs tiekėjai;
 - Esantys ir potencialūs pirkėjai.
3. Įvairios valdžios institucijos:
 - Mokesčių administratoriai;
 - Valstybinės statistikos institucijos;
 - Regioninės valdžios institucijos;
 - Ministerijos ir kitos reguliavimo institucijos.
4. Kiti vartotojai:
 - Vertybinių popierių komisija ir makleriai;
 - Konkurentai;
 - Finansiniai ekspertai ir patarėjai;
 - Įvairūs kiti vartotojai.

Pagrindinės apskaitinės informacijos vartotojų grupės

Akcininkai – asmenys, turintys akcijų arba suinteresuoti jų įsigyti kompanijoje.

Darbuotojai – asmenys (įskaitant profsąjungų atstovus), dirbantys arba galintys dirbti kompanijoje.

Konkurentai – asmenys, besivaržantys kompanijos vartotojų rinkoje.

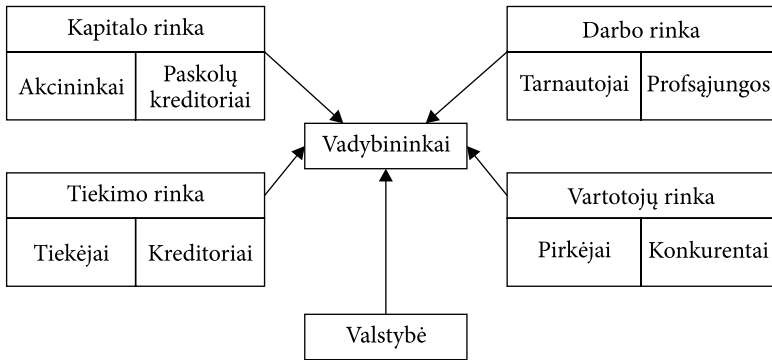
Kreditoriai – asmenys arba institucijos, teikiantys arba suinteresuoti teikti kompanijai finansinius šaltinius, prekes, paslaugas arba paskolas.

Pirkėjai – asmenys, perkantys arba galintys pirkti kompanijos prekes bei naudotis jos paslaugomis.

Vadybininkai – asmenys, planuojantys ir kontroliuojantys kompanijos veiklą.

Valstybė – nustatanti mokesčius ir tikrinanti, kaip vykdomi įvairūs vyriausybės nurodymai.

Visuomenė – žmonių grupė, besirūpinanti, kad kompanija laikytųsi įstatymų, ir besitikinti gauti netiesioginę naudą iš klestinčios kompanijos veiklos.

1.2 pav. Apskaitinės informacijos naudotojų ryšiai

Visi šie ir kiti apskaitinės informacijos naudotojai yra susiję tiesioginiais ryšiais (1.2 pav.).

Pagrindiniai apskaitinės informacijos naudotojai yra tiesiogiai suinteresuoti įmonės vidiniai naudotojai, o svarbiausi iš jų – įmonės savininkai (akcinėse bendrovėse – akcininkai). Verslo nesėkmės atveju jie rizikuoja prarasti visą investuotą į įmonę turtą, todėl turi nuolat domėtis ne tik įmonės veiklos pelningumu, bet ir turto, kuriuo disponuoja įmonė, suma, taip pat tuo, kam priklauso šis turtas, t. y. jo savininkais. Pirmiausia, vadovaudamiesi apskaitos informacija, akcininkai priima sprendimą parduoti arba neparduoti turimas akcijas, o potencialūs savininkai sprendžia, ar verta įsigyti šių arba įmonės išleistų naujų akcijų.

Svarbiausias duomenų šaltinis, kuriuo vadovaujasi akcininkai, yra metinės finansinės ataskaitos. Remdamiesi jomis, savininkai numato ir verslo plėtojimo politiką, sprendžia, ar įmonės administracija per ataskaitinį laikotarpį gerai vykdė savo pareigas, ir pagal tai renka įmonės vadovus naujam ataskaitiniam laikotarpiui. Metinių finansinių ataskaitų parengimo akcininkams teisingumą turi patvirtinti jų samdytas auditorius, o pačios ataskaitos parengiamos taip, kad jose būtų pakankamai informacijos minėtiems klausimams spręsti, bet drauge nebūtų išduodamos įmonės komercinės paslaptys.

Ne visa apskaitos informacija prieinama įmonės savininkams. Jiems pateikiami duomenys, kurių reikia minėtiesiems sprendimams priimti (šią teisę jiems garantuoja įstatymai). Tačiau paprastai jiems nebūna prieinama informacija, atskleidžianti įmonės komercines paslaptis, pvz., įmonės tiekėjų ar pirkėjų sąrašai, ypač su perkamų ar parduodamų vertybių kainomis.

Tai suprantama, nes priešingu atveju konkuruojančiųjų įmonių savininkai, nusipirkę konkurentų įmonės išleistų akcijų, galėtų sužinoti visas jų komercines paslaptis.

Taigi akcininkai nuolat siekia, kad jų ūkinė-komercinė veikla gerėtų ir jie gautų kuo didesnę naudą ateityje. Vertindami investavimo galimybes, akcininkai suinteresuoti kompanijos pelno (nuostolių) ataskaita ir su ja susieta dividendų paskirstymo tvarka.

Akcininkai taip pat domisi kitų kompanijų, siūlančių didesnius ar mažesnius dividendus, veikla. Praėjusių laikotarpių kompanijos veiklos analizės pagrindu akcininkai daro išvadas dėl ateities pelno ir dividendų išmokėjimo. Balanso informacija juos taip pat labai domina, nes akcininkai nori žinoti, kiek turto tenka vienai akcijai, ir nustatyti tą ribą, žemiau kurios akcijos vertė rinkoje neturėtų kristi.

Labai reikšmingi apskaitos informacijos vartotojai yra *įmonės administracija bei valdytojai (vadybininkai)*. Savininkų paskirta administracija vadovauja įmonės veiklai tarp visuotinių ataskaitinių akcininkų susirinkimų. Ji privalo rūpintis, kad įmonės veikla būtų pelninga, įmonė nuolat turėtų pakankamai pinigų atsiskaityti su kreditoriais ir tiekėjais, galėtų išmokėti dividendus, laiku atsiskaitytų su valdžios institucijomis už priskaičiuotus mokesčius, be to, naudodama gamyboje turta, jo „nepravalgytų“, kitaip sakant, to turto bent jau nemažėtų.

Šiems tikslams pasiekti administracija ir valdytojai naudojami apskaitine informacija. Apskaitos duomenų panaudojimas kompanijos veiklai planuoti ir kontroliuoti yra valdymo apskaitos sritis. Informacija, skirta šiems tikslams, yra detalizuota ir specifinė.

Vadybininkams nepakanka metinių ar ketvirtinių finansinių ataskaitų duomenų, kurie patenkina daugelį akcininkų, bet konkre-

tiems sprendimams priimti reikia detalizuotos informacijos. Įmonės administracijai ir atsakingiems vadybininkams paprastai būna prieinama didelė apskaitos duomenų dalis, o konkrečioms vykdytojams pateikiama tik ta informacija, kurios reikia jų pareigoms atlikti. Be to, privalu pasirūpinti, kad darbo sutartyje būtų numatyta atsakomybė už įmonės komercinių paslapčių, kurias, vykdydami savo pareigas, sužino samdomi darbuotojai, atskleidimą. Dėl to gali bankrutuoti ir klestinčios įmonės.

Šiuo metu akivaizdus didėjantis tarnautojų (įmonės darbuotojų) domėjimasis ir noras žinoti ne tik jų kompanijos, bet ir kitų kompanijų apskaitos duomenis. Natūralu, jog tarnautojai ir profsąjungų atstovai nori gauti informaciją apie išlaidų struktūrą, atlyginimų bei pelno sumas, kad galėtų jas palyginti su kitų kompanijų atitinkamais duomenimis. Tokia informacija gali būti pagrindas deryboms dėl darbo užmokesčio padidinimo. Tačiau toks reikalavimas paprastai įgyvendinamas ne pavieniui, bet tik per darbuotojų teises ginančias sąjungas.

Be to, tarnautojai domisi kompanijos tikslais ir ateities perspektyvomis, kurios garantuos darbo vietas bei karjerą. Įmonės darbuotojams paprastai prieinami tik viešai skelbiami bendrosios finansinės apskaitos ir atskaitomybės duomenys.

Antroji reikšminga apskaitos informacijos vartotojų grupė yra **tiesiogiai suinteresuoti išoriniai įmonės informacijos vartotojai**. Jeigu įmonė naudojami kreditais, tai reikšmingiausi iš išorinių informacijos vartotojų yra *esantys ir potencialūs kreditoriai*, dažniausiai – bankai ar kitos finansinės institucijos. Kreditoriai skirstomi į tuos, kurie parduoda prekes ir paslaugas įmonei (prekybos kreditoriai), ir tuos, kurie teikia paskolas (paskolų kreditoriai).

Prekybos kreditoriai suinteresuoti įmonės galimybėmis laiku atsisikaityti. Jie paprastai neuždirba palūkanų iš kredito ir nelaiko vertybinių popierių. Prekybos kreditoriai suinteresuoti įmonės mokumu. Jie taip pat suinteresuoti, per kiek laiko įmonė gali apmokėti sąskaitas, ar kredito laikotarpis yra pastovus, didėjantis ar mažėjantis. Jie turi surinkti pakankamai apskaitinės informacijos apie įmonę.

Suprantama, nė vienam tiekėjui įmonė nesuteiks tiek informacijos, kiek bankui, nes tokiu atveju iškiltų didelė grėsmė jos komercinėms paslaptims. Antra vertus, tiekėjas nuo įmonės taip pat priklauso kur kas labiau negu bankas. Bankas irgi suinteresuotas klientais (t. y. įmonėmis, kurios iš jo skolintųsi pinigus), tačiau jam gerokai lengviau rasti visuotinės prekės – pinigų pirkėją.

Produkcijos ar paslaugos pardavėjas (tiekėjas) rinkoje dažniausiai susiduria su didele konkurencija, todėl jam tenka pardavinėti savo prekes skolon, numatyti atsiskaitymo formą ir laikotarpius, neretai rizikuojant ir neturint visos įmanomos informacijos apie pirkėjo finansinę būklę bei jo veiklos perspektyvas.

Paskolų kreditoriai, teikiantys įmonei paskolas, reikalauja palūkanų. Kreditoriai, paskolinę įmonei pinigų, labai dėmesingai stebi jos finansinės būklės keitimąsi. Ypač kruopščiai jie analizuoja įmonės padėtį prieš suteikdami kreditus.

Bankui rūpi, ar įmonė galės laiku sumokėti palūkanas už suteiktą kreditą, o kredito laikotarpiui pasibaigus – grąžinti visą paskolintą sumą. Norint išsiaiškinti šiuos klausimus, būtina išnagrinėti visą įmonės veiklą. Todėl, prieš suteikdami įmonėms paskolas, bankai reikalauja pagrįsti prašomą kreditą – parengti verslo planą. Jį ruošiant, apskaitininkai aktyviai dalyvauja, rengdami vieną iš svarbiausių verslo plano dalių, t. y. finansinę, kurioje pagrindžiamos numatomos pinigų įplaukos ir išlaidos.

Esantys ir potencialūs pirkėjai domisi įmonių, iš kurių perka prekes, veikla ir perspektyva. Pirmiausia, disponuodami tam tikromis žiniomis, jie gali prognozuoti kainų dinamiką. Antra vertus, laisvosios konkurencijos sąlygomis pirkėjas dažnai būna labiau suinteresuotas ne tiek žemomis kainomis, kiek tuo, kad prekės būtų laiku pristatomos. Svarbiausia – jų kokybė, nekalbant jau apie tai, kad kai kurios prekės įsigyjamoms kartu su garantiniu (ir ilgalaikiu!) aptarnavimu, o eksportuodamas kai kuriuos pirkinius, pirkėjas neišvengiamai susiduria su atsarginių dalių, reikalingų remontams, problema. Taip būna perkant paprasčiausią automobilį – niekas nenorės įsigyti automašinos, pagamintos įmonėje,

esančioje ant bankroto slenkščio, nes visiškai neaišku, kas tą automobilį aptarnaus ir netgi kas jam gamins atsargines dalis.

Konkurencinėje kovoje nemažai reiškia ir gamintojo, kurio prekėmis prekiauja pardavėjas, geras vardas. Todėl pirkėjui taip pat rūpi sužinoti apie pardavėjo finansinę padėtį ir jo veiklos perspektyvas. Be abejo, visų šių veiksnių negali įvertinti ir neįvertina eilinis pirkėjas. Tačiau tuo intensyviai domisi didmeninis pirkėjas, kuris didelėmis partijomis įsigyja prekes iš gamintojo ir vėliau perparduoda galutiniams vartotojams.

Didelę reikšmę įmonių apskaitinei informacijai teikia *įvairios valdžios institucijos*, iš kurių nuodugniausiai apskaitos duomenis tyrinėja mokesčių administratoriai – tai *mokesčių sistemos tvarkytojai ir įvairių mokesčių kontrolieriai*. Jie ne tik susipažįsta su apskaitininkų parengtomis finansinėmis ataskaitomis (metinėmis ir ketvirtinėmis) bei mokesčių ataskaitomis, bet ir nagrinėja einamosios apskaitos duomenis įmonių buhalterijose. Mokesčių administratoriai, susipažinę su įmonių parengtų mokestinių ataskaitų duomenimis ir palyginę juos su detaliais apskaitos duomenimis buhalterijoje, gali daryti išvadą, ar įmonė teisingai moka mokesčius, o tam tikrais atvejais taikyti įmonei baudas.

Dar gana didelė valstybės įtaka įmonių veiklai. Valstybei apskaitos informacija reikalinga tam, kad vyriausybė sėkmingai vykdytų valstybės politiką. Vyriausybė ypač suinteresuota gauti informaciją apie valstybinius mokesčius, finansinę būklę įmonėse.

Kitas svarbus valstybės rūpestis yra ekonomikos planavimas ir reguliavimas. Valstybei reikia daug informacijos apie įmonių veiklą ir planus, kad galėtų prognozuoti ir tinkamai reguliuoti nacionalinę ekonomiką.

Valstybė taip pat yra prekių ir paslaugų, pagamintų privačiame sektoriuje, pirkėja. Kai kuriais atvejais kaina, kurią valstybė moka, apibrėžta normalioje rinkoje, o kitais atvejais taip nėra, ir čia įmonių apskaitos duomenų analizavimas ir interpretavimas padeda nustatyti vyriausybės kontraktų kainas.

Visas įmonėse parengiamas finansines ataskaitas gauna ir *valstybinės statistikos tarnybos*. Šiuos duomenis jos panaudoja apskaičiuodamos valstybės valdymui itin reikšmingus rodiklius, tokius kaip bendrasis nacionalinis produktas, nacionalinės pajamos, turtas ir daugelis kitų. Ši informacija pasitelkiama įvertinant bendrąją ūkio būklę, prognozuojant galimą kainų kitimą ir infliacijos tempus bei jų įtaką ūkio plėtrai. Neabejotinai reikšmingas finansinių ataskaitų duomenų vaidmuo, planuojant šalies regionų bei infrastruktūros plėtojamą.

Regioninės valdžios institucijos įmonių apskaitininkų parengtas ataskaitas naudoja tų regionų perspektyvoms įvertinti, pažangiausių gamybų skatinimo programoms sudaryti ir panašiems tikslams. Be to, vietos valdžios organams įmonių finansinė atskaitomybė labai svarbi registruojant regiono įmonių kapitalą.

Panašiems tikslams, tik jau šakų mastu apskaitos ir finansinių ataskaitų duomenis naudoja įvairios *ministerijos, žinybos bei kitos reguliavimo institucijos*. Kai kurios iš jų turi ir savo specifinių uždavinių, kuriuos spręsti padeda ir aptariama informacija. Pvz., valstybės kontrolės departamentas, vykdydamas jam patikėtas funkcijas, labai kruopščiai nagrinėja ne tik finansines ataskaitas, bet ir visus apskaitos duomenis, jeigu tik to reikia konkrečiam tyrimui atlikti. Tą patį galima pasakyti ir apie konkurencijos tarnybą, stebinčią, kad nebūtų monopolizuojamos valstybei reikšmingos gamybos ir prekybos sritys.

Nemažai yra ir *kitų tarnybų*, kurios naudoja apskaitos bei finansinių ataskaitų informaciją. Pirmiausia pažymėtina *Vertybinių popierių komisija bei makleriai*.

Pastarieji, prekiaudami akcinių bendrovių vertybiniais popieriais, be abejo, labai kruopščiai susipažįsta su tų įmonių veiklos rezultatais, kad galėtų numatyti, kokių dividendų tikėtis iš vienos ar kitos įmonės akcijų, kokios jų kurso kitimo tendencijos bei įmonės turto išsaugojimo garantijos. Jie taip pat turi įvertinti, ar pajėgs įmonė laiku išpirkti savo anksčiau išleistas obligacijas.

Be abejo, giliai neišnagrinėję finansinės įmonių būklės (apie ją informacijos gali duoti tik apskaita), makleriai niekuomet nesugebėtų rasti pirkėjo vienos ar kitos įmonės išleistiems vertybiniais popieriams.

Vertybinių popierių komisija prižiūri, kad visos įmonės, Vertybinių popierių biržoje prekiaujančios savo vertybiniais popieriais, pateiktų potencialiems pirkėjams savo finansines ataskaitas, iš kurių būtų galima spręsti apie įmonės veiklą ir daryti ateities prognozes. Visa ataskaitinė informacija panaudojama, kai Vertybinių popierių komisija sprendžia, ar įtraukti vieną arba kitą įmonę į einamąjį bei oficialųjį prekybos vertybiniais popieriais sąrašą.

Visa su įmone susijusia informacija labai domisi tos įmonės *konkurentai*. Jie brangiai sumokėtų, kad galėtų nuodugnai susipažinti su įmonės pelningumą lemiančiais veiksniais, jos sąnaudų struktūra ir kainomis, už kurias įmonė parduoda savo prekes, o ypač norėtų sužinoti, kiek jai kainuoja nusipirkti vienas ar kitas prekes ir iš kokių tiekėjų. Tokia informacija kartais leidžia nuspėti ateities kainų pokyčius.

Konkurentams labai svarbu žinoti ir artimiausius bei perspektyvinius įmonės veiklos planus, kad galėtų laiku prisitaikyti prie besikeičiančios pasiūlos rinkoje. Beje, šiuos planus, norėdami pritraukti kuo daugiau akcininkų, neretai paskelbia patys įmonių vadovai. Apskaitininkai visuomet turi prisiminti, jog įstatymai reikalauja viešai skelbti ir nelaiko komercine paslaptimi tik finansinių ataskaitų duomenų. Finansinės ataskaitos taip ir sudaromos, kad, pateikiant išoriniams vartotojams reikalingą informaciją, drauge išsaugomi duomenys, galintys būti komercine paslaptimi. Pildant metines finansines ataskaitas (ypač aiškinamąjį raštą), įmonėms pačioms svarbu nepaskleisti konkurentams aktualios informacijos, kurią vėliau būtų galima panaudoti prieš įmonės interesus.

Su apskaitos duomenimis labai kruopščiai susipažįsta pačios įmonės samdomi įvairūs *finansų bei ekonomikos ekspertai ir patarėjai*. Šiuo atveju įmonės ir ekspertų interesai sutampa, todėl jiems paprastai pateikiami visi apskaitos duomenys, dažniausiai papildomai apdoro-

jami ir sugrupuojami taip, kad su jais dirbantys ekspertai lengviau galėtų priimti sprendimus, kuriems parengti juos ir samdė įmonė.

Yra ir *kitų apskaitos bei ataskaitų informacijos naudotojų*, kurie nepateko į čia aptartą klasifikaciją, tačiau tam tikrais momentais gali būti labai reikšmingi įmonei. Ekonominė įmonių padėtimi, taigi ir apskaitos bei ataskaitų duomenimis domisi periodinės spaudos, ypač specializuotos, atstovai, pačios įmonės bei jos kontrahentų (lot. *contra-hens* – susitariantis) pasamdyti teisininkai, vartotojų teises ginančios organizacijos, prirėikus – įvairios teisinės institucijos ir daugelis kitų juridinių bei fizinių asmenų, kurie gali būti suinteresuoti gauti informaciją apie vienos ar kitos įmonės veiklą ir jos plėtojimo perspektyvas.

Kaip matyti, yra labai daug įvairių apskaitos informacijos vartotojų, kurie suinteresuoti, kad įmonės apskaitininkai laiku pateiktų jiems svarbią ir tikslią apskaitos bei finansinių ataskaitų informaciją. Daugelis jų šioms duomenims kelia labai specifinius reikalavimus, todėl ir pati apskaita negali būti vienalytė.

1.3. Apskaitos reglamentavimas ir jos modeliai

Gana sunku surasti sudėtingą ryšį tarp finansinės apskaitos kūrybinio prado, kuris yra būtinas laisvosios rinkos sąlygomis, ir šios apskaitos rūšies reglamentavimo tam tikrų valstybių ar netgi tarptautiniu mastu.

Pirma, finansinė apskaita, atspindėdama labai įvairią ir sudėtingą įmonių ūkinę veiklą, negali būti absoliučiai tiksliai reglamentuota, t. y. vienoda visose įmonėse, nes niekas negalėtų tiksliai nusakyti visų įmonių aplinkybių, kurias gali tekti atspindėti įmonių apskaitininkams.

Antra vertus, tvarkant finansinę apskaitą, privalu laikytis tam tikrų bendrų nuostatų, kad apskaitoje ir atskaitomybėje atsispindėtų įmonių turtas, nuosavybė ir veiklos rezultatai. Norėdami įgyvendinti svarbiausią apskaitos darbuotojų pareigą, atspindėti tikrą įmonės ir jos veiklos būklę taip, kad šią informaciją teisingai suvoktų visi jos vartotojai, apskaitininkai vadovaujasi Viešosios įstaigos Lietuvos Respubli-

kos apskaitos instituto standartų tarybos patvirtintais Verslo apskaitos standartais bei Tarptautinių apskaitos standartų nuostatomis, kurias skelbia komitetas, vienijantis daugelio valstybių profesionalių apskaitininkų organizacijų atstovus.

Pagal nagrinėjamų klausimų pobūdį standartus galima suskirstyti į grupes:

- metodologiniai;
- reglamentuojantieji metinių finansinių ataskaitų turinį ir formą;
- reglamentuojantieji susivienijimų ir jų struktūrinių padalinių veiklos apskaitą;
- pajamų ir sąnaudų pripažinimo apskaitoje;
- įvairių veiklos rūšių;
- apskaitos hiperinfliacijos sąlygomis;
- skirti socialinės politikos ir vyriausybės pagalbos klausimams;
- reglamentuojantieji finansinių institucijų veiklos apskaitą.

Europos Sąjungos (toliau – ES) valstybių apskaitininkai savo darbe vadovaujasi ne tik tarptautiniais apskaitos standartais, bet ir dar vienu labai reikšmingu dokumentu – ES direktyvomis, reglamentuojančiomis buhalterinės apskaitos tvarkymo klausimus tų šalių įmonėse.

Lietuvos Respublikos įmonėms itin reikšmingas norminis aktas yra LR Buhalterinės apskaitos įstatymas, LR Finansinės atskaitomybės įstatymas ir Verslo apskaitos standartai.

Apskaitos modeliai

Nors bendroji finansinė apskaita bei atskaitomybė ir reglamentuojama tarptautiniu mastu, tačiau turi tam tikrų nacionalinių skirtumų, kuriuos lemia ne tik valstybių dydis, bendrojo ir specialiojo buhalterinio išsilavinimo lygis ir perėjimo prie finansinės apskaitos tvarkymo laikotarpis, bet kartais ir nacionalinės tradicijos. Ilgainiui dėl etninių (ypač kalbos), geografinių, istorinių bei kai kurių kitų aplinkybių susiformavo tam tikri apskaitos modeliai, ir pagal tam tikrus požymius vienam ar kitam modeliui galima priskirti visas pasaulio valstybes.

Anglosaksų šalių modeliui būdinga griežta finansinės apskaitos orientacija į savininkų (investuotojų) informacinius poreikius.

Kontinentinės Europos modeliui būdinga orientacija į bankų ir kitų finansinių institucijų bendrajai finansinei apskaitai keliamus reikalavimus. Šių institucijų lyginamasis svoris įmonių nuosavybėje būna gana didelis. Šių šalių valdžia įvairiais potvarkiais, dažniausiai gana detalai, sukonkretina finansinės apskaitos tvarkymą įmonėse. Tai būdinga Belgijai, Prancūzijai, Vokietijai.

Lietuvos Respublika, tapusi tikrąja ES nare, taip pat pasirinko šios sąjungos direktyvų reglamentuotą kontinentinės Europos apskaitos modelį, kuriame yra ir pažangių anglosaksų šalyse taikomo modelio elementų.

Išskirtinis yra Lotynų Amerikos apskaitos modelis. Jam būdingas gana didelis valstybinis apskaitos reglamentavimas, visa apskaitos sistema reglamentuota į valstybinio planavimo ir reguliavimo poreikius. Tai būdinga Argentinai, Bolivijai, Čilei, Brazilijai, Ekvadorui, Peru, Urugvajui.

Dar ypatingesnis musulmonų fundamentalistų valdomų šalių įmonių apskaitos modelis, kartais vadinamas Irano modeliu. Ši apskaitos metodika mažiausiai ištyrinėta, nes ji neturi nieko bendro su Tarptautiniais apskaitos standartais.

Paskutinė mums labai svarbi šalių grupė taiko apskaitą, kurią galima įvardyti kaip postkomunistinį apskaitos modelį. Šių valstybių buhalterinei apskaitai centralizuoto planavimo, centralizuoto paskirstymo sąlygomis buvo būdinga visiška orientacija į valstybinio reguliavimo ir apmokestinimo poreikius. Kitas reikšmingas bruožas buvo tas, kad, visiškai nesiekiant pritraukti daugiau investuotojų, apskaita neatspindėjo nei realaus turto, kuriuo disponavo įmonė, nei tikros per ataskaitinį laikotarpį uždirbto pelno sumos.

Ši apskaitos modelį taikė visos buvusios socialistinės valstybės, tarp jų ir Lietuva. Dabar absoliuti jų dauguma stengiasi pereiti prie visose laisvosios rinkos šalyse taikomos bendrosios finansinės apskaitos.

Apskaitininko profesija

Apskaita atsirado daugiau kaip prieš tūkstantį metų iki mūsų eros. Šio amžiaus pabaiga paženklinta itin reikšmingu apkaitai įvykiu – 1494 m. garsus italų matematikas, vienuolis pranciškonas L. Pačiolis Venecijoje išleistoje knygoje „Aritmetikos, geometrijos mokymo apie proporcijas ir santykių visuma“ pirmą kartą aprašė dvejybinių apskaitos sistemą. IX skyrius vadinasi „Traktatas apie sąskaitas ir įrašus“.

Tarptautinis apskaitininkų federacijos etikos komitetas yra paskelbęs specialų profesionalių apskaitininkų etikos kodeksą. Jame deklaruojamos tokios apskaitininkų profesijos etinės nuostatos:

- **Garbingumas.** Apskaitininkas privalo sąžiningai atlikti savo profesines pareigas.
- **Objektyvumas.** Apskaitininkui draudžiama savo profesinėje veikloje vadovautis išankstinėmis (tiek teigiamomis, tiek ir neigiamomis) nuostatomis, galinčiomis pakenkti nešališkai įvertinti apskaitoje atspindimus dalykus.
- **Profesinė kompetencija.** Apskaitininkas turi profesionaliai atlikti savo pareigas, teikti tik tokias paslaugas, kurioms atlikti yra tinkamai, dalykiškai pasirengęs.
- **Patikimumas, konfidencialumas.** Kiekvienas apskaitos darbuotojas savo tiesioginiame darbe susidurdamas su didesnėmis ar mažesnėmis komercinėmis paslaptimis, privalo griežtai jas išlaikyti, išskyrus tik tuos atvejus, kaip paskelbti šią informaciją yra tiesioginė jo pareiga.
- **Profesinis elgesys.** Apskaitininkas visuomet turi elgtis taip, kad nepakenktų savo reputacijai ir viešajai nuomonei apie jo atstovaujamą profesiją.
- **Specialiųjų standartų laikymasis.** Apskaitininkas privalo profesines paslaugas teikti vadovaudamasis esamais profesiniais standartais. Nepriklausomai nuo klientų ar darbdavių nurodymų apskaitos darbuotojai visuomet turi likti sąžiningi. Jie negali atlikti veiksmų, kuriais nusižengtų objektyvumui arba kurie pažeistų apskaitininkų profesinę nepriklausomybę.

Buhalterijų herbe, vaizduojančiame visą žmonių veiklą nušviečiančią saulę, priežasčių ir pasekmių priklausomybę išreiškiančias svarstyklės ir apskaitos amžinybę simbolizuojančią Bernulio kreivę, visiems laikams įrėžtas didžiojo prancūzų mokslininko Ž. Bakšto Diumaršė sukurtas apskaitininkų šūkis: „*Mokslas – sąžiningumas – nepriklausomybė*“.

1.4. Bendrieji apskaitos principai ir apskaitos politika

Nepriklausomai nuo verslo organizavimo formų įmonės veiklos apskaita iš esmės tvarkoma vienodai. Tiksliau sakant, ūkiniai įvykiai fiksuojami ir informacija vartotojui pateikiama atsižvelgiant į tam tikrus bendruosius teiginius ir aksiomas. Šie teiginiai dažniausiai vadinami apskaitos prielaidomis arba bendraisiais apskaitos principais (toliau – BAP).

BAP yra konceptualių teiginių, sudarančių finansinės apskaitos pagrindą, visuma. Jie laikomi bendraisiais dėl dviejų svarbiausių priežasčių. Pirmiausia todėl, kad yra visų bendrai pripažinti ir dėl to turi beveik įstatyminę galią, nors gali būti ir nepatvirtinti jokiais vyriausybiniais potvarkiais. Dažniausiai juos formuluoja ir skelbia visuomeninės profesionalios apskaitininkų organizacijos. Šie principai turi būti tiek teisingi, kad niekam nekeltų abejonių ir neprieštarautų nei verslininkų, nei valstybiniais interesams. Kitas aptariamų principų bendrumo aspektas pasireiškia tuo, kad jais vadovaujasi, tvarkydami apskaitą ir rengdami finansinę atskaitomybę, visose srityse (pramonėje, statyboje, žemės ūkyje, prekyboje ar kitur) dirbantys apskaitos darbuotojai.

BAP atsiradimą ir plėtojimąsi nulėmė daugelis priežasčių. Viena iš svarbesniųjų yra ta, kad finansinėse ataskaitose turi tiksliai atsispindėti tam tikro laikotarpio įvykiai, jos turi apimti informaciją, kuri būtų ne tik naudinga, bet ir neklaidintų neturinčių specialaus pasiruošimo investuotojų. BAP plėtojimas savo ruožtu lemia apskaitos technikos plėtrą. Apskaitos technika – tai specifinės taisyklės, sukurtos

BAP taikant praktikoje ir kuriomis naudojamosi apskaitant ūkinius faktus konkrečioje įmonėje.

Patys bendriausi apskaitos principai yra nusakyti tarptautiniuose apskaitos standartuose ir Europos Sąjungos ketvirtojoje direktyvoje. Tai veiklos tęstinumo, kaupimo, apskaitos pastovumo (nuoseklumo) ir atsargumo (apdairumo) principai. Trys iš jų (veiklos tęstinumo, kaupimo ir apskaitos pastovumo) deklaruojami ir priimtame Lietuvos Respublikos buhalterinės apskaitos įstatyme. Tai, kad jame nieko nekalbama apie atsargumo (apdairumo) principą, dar nereiškia, jog šalies apskaitininkai turėtų jį ignoruoti. Įstatyme, be to, nurodoma: Lietuvos įmonių apskaitininkai, įgyvendindami visose laisvosios rinkos šalyse priimtą finansinės atskaitomybės sistemą, privalo vadovautis tarptautiniais apskaitos standartais bei Europos Sąjungos direktyvomis, kur deklaruojamas ir minėtasis principas. Antra vertus, atsargumas, kaip ir kiti BAP, nėra kažkas primesta iš šalies. Jo reikia laikytis greičiau vadovaujantis vidine, natūralia apskaitos būseną. Kiekvienas bent mažiausią darbo patirtį konkurencijos sąlygomis turintis apskaitos darbuotojas, kaip ir kiekvienas kvalifikuotas vadybininkas ar sumanus savininkas, visuomet turėtų elgtis apdairiai.

Labai svarbu suvokti bendrųjų apskaitos principų reikšmę, nepervertinant, tačiau ir neignoruoiant jų (1.3 pav.).

1.3 pav. Bendrųjų apskaitos principų vieta sudarant įmonių apskaitos politiką

Iš 1.3 pav. matyti, kad BAP sudaro apskaitos sistemos pagrindą, jos bazę, ant kurios tarsi ant pamatų kuriama visa apskaitos sistema. Kaip jau minėta, jų pagrindas – viešoji nuomonė, absoliučios visuomenės narių daugumos tokių principų pripažinimas. Kai kuriose valstybėse iš esmės ir apsiribojama tuo, kad šiuos principus aprobuoja apskaitos darbuotojų visuomeninės profesinės organizacijos. Tačiau tai daroma tik tose šalyse, kur labai aukšta rinkos ekonomikos santykių visuotinė kultūra (pirmiausia paminėtinos JAV ir Didžioji Britanija). Daugelyje kitų valstybių, iš jų ir Lietuvoje, tokios visuotinės nuomonės nepakanka ir ji formalizuojama tam tikrais valdžios patvirtintais teisiniais aktais (įstatymais ir kitais norminiais aktais), privalomais visoms įmonėms.

Tačiau šioje srityje, kaip ir visose kitose, daugelį aplinkybių niveliuojantys įstatymai – ne pats geriausias būdas kiekvienu atveju reguliuoti visuomenės (ir įmonių) elgesį. Ypač tai pasakytina apie laisvosios rinkos sąlygomis veikiančias įmones, kurių veiklos visų aplinkybių beveik neįmanoma numatyti. Todėl ir apskaitą reglamentuojantys aktai neatsako į klausimą, kaip elgtis kiekvienu gyvenimo atveju, jie tik reglamentuoja esminius bendrosios finansinės apskaitos tvarkymo klausimus. Kadangi šie, kaip ir visi kiti, norminiai aktai palieka gana didelę pasirinkimo laisvę, įmonės dažnai gali pasirinkti vieną ar kitą apskaitos tvarkymo metodą. Pasirinkimo laisvė – apskritai viena iš svarbiausių pažangos sąlygų, ir išmintinga valdžia visuomet stengiasi kuo mažiau varžyti įmones. Dėl to laimi ir visuomenė, ir pati valdžia.

Todėl įmonių vadovai, remdamiesi BAP ir vyriausybės patvirtintais aktais, nustato įmonės apskaitos politiką, kurios laikosi apskaitininkai, tvarkydami apskaitą bei sudarydami finansines ataskaitas.

Apskaitos politika – tai apskaitos tvarkymo taisyklės. Įmonė jų laikosi tvarkydama einamąją apskaitą, kuria remiantis rengiamos metų ir tarpinės finansinės ataskaitos. Apskaitos politika numato nuolatinę įmonės elgesį pasirenkant alternatyvius informacijos atspindėjimo apskaitoje ir ataskaitose būdus.

Taigi BAP nesiekama nustatyti apskaitos tvarkymo įmonėse. Kiekvienas apskaitininkas turi teisę pasirinkti, jo manymu, racionaliausius

apskaitos tvarkymo būdus. BAP nustato tik pačius bendriausius reikalavimus, kurių būtina laikytis formuojant finansinių ataskaitų informaciją. Tam tikrą apskaitos metodiką, o ypač jos technikas įvairovę nulemia ir daugelis konkrečių verslo sąlygų bei jo ypatumų. Svarbu nepažeisti (konceptualių) bendrosios finansinės apskaitos principų.

Taigi Bendrieji apskaitos principai yra nuostatos, kuriomis grindžiamos kiekvienos laisvosios rinkos šalies konceptualios apskaitos taisyklės. Jie laikomi bendraisiais todėl, kad yra visuotinai pripažinti ir apskaitininkai privalo jais vadovautis.

Įmonės principas. Apskaitos darbuotojai apskaito ir matuoja konkrečios įmonės veiklos rezultatus, nesiedami įmonės turto su įmonės savininkų asmeniniu turto. Šis principas numato, kad kiekviena įmonė yra konkretus vienetas, atskirtas nuo įmonės savininkų ir kitų įmonių. Šis principas apriboja buhalterio interesų sferą tik tais objektais ir ekonominiais įvykiais, kurie turi būti atspindėti finansinėse ataskaitose.

Kadangi ataskaitose turi būti atspindėta tik įmonės, o ne jos savininkų ekonominė veikla, pirmasis principas leidžia apskaitininkams atskirti savininkų asmeniškai sudaromus sandorius nuo įmonės sandorių. Įmonės principas taikomas visoms verslo organizavimo formoms ir pasireiškia tuo, kad kiekvienos įmonės turto ir nuosavybės bei įsipareigojimų apskaita atskirta nuo savininkų turto ir skolimų apskaitos. Net ir individualiose įmonėse, kurių turtas ir skolos būna teisiškai susijusios su savininko turto ir skolomis, o savininko asmeninis turtas gali būti panaudotas įmonės įsiskolinimams apmokėti (kaip ir įmonės turtas gali būti panaudotas savininko skoloms padengti), įmonės veiklos apskaita yra atskirta nuo jos savininkų veiklos apskaitos.

Šis principas gali būti taikomas ne tik savarankiškomis įmonėms, bet ir jų svarbesniems padaliniais arba keletui susijungusių įmonių, kurių gamyba yra bendra. Be to, šis principas numato, kad įmonės valdymo personalas yra tiesiogiai atsakingas už įmonės veiklą jos savininkams.

Veiklos tęstinumo principas. Šiuo atveju daroma prielaida, kad kiekviena įmonė gali egzistuoti pakankamai ilgai, kad galėtų įgyven-

dinti visus numatytus projektus bei įvykdyti visus įsipareigojimus. Šis principas teigia, kad įmonė, kaip apskaitos objektas, artimiausiu metu nebus likviduojama ir jos egzistavimo laikotarpis nėra kaip nors apribotas. Toks teiginys atitinka visų įmonės veikla suinteresuotų asmenų interesus.

Veiklos tęstinumo principas turi labai didelę reikšmę, vertinant įmonės turtą bei jos ūkinės veiklos rezultatus. Tačiau įmonės veiklos rezultatus visiškai tiksliai nustatyti įmanoma tik ją likvidavus. Kitaip tariant, jos veikla turėtų būti nutraukta, visos gamybos priemonės, atsargos ir produkcija turėtų būti parduota, gautos pajamos palygintos su sąnaudomis. Tik tuo atveju galutinai nustatoma, ar veikla buvo pelninga, ir jei buvo, tai kokiu mastu. Tai žinoma, visiškai nerealu įmonei normaliai funkcionuojant. Taikant praktikoje aptariamąjį principą, ne-nutrūkstamą įmonės veiklą galima atspindėti naudojantis finansinėmis ataskaitomis. Pagal šį principą turtą galima įkainoti ne tik likvidacine ar rinkos kaina, kaip tai būtų likvidavimo atveju. Darant prielaidą, kad veikla tęsiama, šie vertinimai apskaitoje daugeliu atvejų pakeičiami vertinimu faktine savikaina, kitaip tariant, kaina, už kurią įmonė įsigyja tam tikrą turtą. Antra vertus, šis principas suformuoja nusidėvėjimo apskaitos pagrindus. Šiuo atveju ilgalaikis turtas nudėvimas per savo naudingo egzistavimo laikotarpį, nesistengiant dirbtinai greitinti nusidėvėjimo proceso, tikintis greito likvidavimo.

Periodiškumo principas. Pagal veiklos tęstinumo principą įmonė gali egzistuoti neribotą laikotarpį. Informacija apie įmonės ūkinę finansinę veiklą ir finansinę būklę jos valdymui reikalinga nuolat, o ne ją likviduojant.

Todėl periodiškumo principas numato, kad, nepaisant įmonės būklės, jos ūkinė veikla gali būti dirbtinai suskirstyta į tam tikrus laikotarpius. Taikant šį principą, galima reguliariai gauti apskaitinę informaciją, susijusią su konkrečiais ataskaitiniais laikotarpiais. Jie gali būti įvairūs, tačiau mokesčių įstatymai, reikalaujantys, kad būtų nustatytos metinės pajamos, nulėmė, jog dažniausiai taikomas atskaitinis laikotarpis yra finansiniai metai. Dvylikos mėnesių atskaitinio

laikotarpio trukmė neatsitiktinė. Žmonės nuo seno gyvenimą skirsto kalendoriniais metais. Tačiau *finansiniai metai nebūtinai turi sutapti su kalendoriniais*. Kaip tik taip ir yra sezoninės veiklos įmonėse.

Kiekviena įmonė, atsižvelgdama į veiklos intensyvumą, gali pati pasirinkti finansinių metų pradžią ir pabaigą. Pavyzdžiui, žemės ūkio įmonė gamybos ciklą baigia rugsėjo mėnesį (tuomet nuima derlių). Vadinasi, nuo spalio mėnesio visas išlaidas ar bent didžiąją jų dalį sieja su ateinančių metų derliumi. Be abejo, šiai įmonei tikslingiausia finansinius metus baigti rugsėjo pabaigoje, apskaitant visus, iš jų ir finansinius, tų metų rezultatus, o naujus metus pradėti spalio 1 d. Visiškai kitą (tačiau taip pat nesutampantį su astronominiais metais) finansinių metų periodą turėtų pasirinkti, tarkime, slidinėjimo bazė, atvirų baseinų kompleksas ar pajūrio kurortas.

Dažniausiai metų laikotarpis yra dalijamas ketvirčiais arba mėnesiais, norint gauti kuo daugiau informacijos apie situacijos kitimą įmonėje. Be to, tai susiję ir su valstybinių mokesčių tikslu apskaičiavimu.

Dirbtinai skaidant įmonės, kaip ekonominio objekto, veiklą į laikotarpius, neatsižvelgiama į tai, kad dauguma procesų atskaitinio laikotarpio pabaigoje dar nėra pasibaigę. Todėl būtina įvertinti, koku mastu kiekviena ūkinė operacija arba įvykis yra susijęs su atskaitiniu laikotarpiu. Praktikoje tai pasireiškia tuo, kad laikotarpio pabaigoje reikia nuspręsti, kokios išlaidos yra tapusios sąnaudomis, o kokios įplaukos laikytinos pajamomis.

Pastovumo principas. Apskaitos metodika ir technika turi būti nuolat tobulinama. Tačiau apskaitos tobulinimas – ne savitiksliis dalykas. Svarbiausias apskaitos uždavinys – realiai atspindėti susidariusią įmonėje padėtį per ilgesnį laikotarpį. Pastovumo principas teigia, kad *apskaitos metodika turi būti stabili pakankamai ilgą laikotarpį*. Dėl to, tobulinant apskaitą susiduriama su labai rimta problema. Verslo apskaita per ilgą laikotarpį yra parengusi daugiau tų pačių objektų atspindėjimo būdų.

Pavyzdžiui, skirtingi būdai taikomi apskaitant atsargas, esančias įmonėje. Tarkime, kad šiais metais įmonė pradėjo taikyti naują atsargų

apskaitos būdą, atrodytų geresnį už taikytą ankstesniais apskaitiniais laikotarpiais. Šis pozityvus keitimas netolimoje ateityje gali duoti labai nelauktų ir nemalonių rezultatų. Paprasčiausiai, metams pasibaigus, nebus galima nustatyti, geriau ar blogiau naudojamos atsargos įmonėje, nes bus neaišku, kiek šį procesą atspindintys rodikliai pasikeitė dėl naudojimo, o kiek – dėl pasikeitusios apskaitos metodikos.

Apskaitos pastovumo principas labai svarbus nustatant ryšį tarp bendrosios finansinės apskaitos ir apskaitos bei atskaitinės informacijos pateikimo mokesčių rinkėjams. Net giliai laisvosios rinkos tradicijas turinčiose valstybėse įmonių apmokestinimo taisyklės keičiamos gana dažnai – niekas negali rinkimus laimėjusiai partijai uždrausti tai daryti.

Tiesą sakant, šalyse su stabilia politine padėtimi piliečiai, rinkdami eilinei kadencijai valdžią, daugiausia ir balsuoja už mokesčių politiką, kurią vykdyti pasižada tam tikra partija. Tačiau finansinė apskaita negali keistis kartu su kiekvienu apmokestinimo taisyklių keitimu. Investuotojai bei kreditoriai turi žinoti, ar sėkmingai plėtojamas įmonės verslas ir kaip valdžia apmokestina jo rezultatus. Kitaip jie niekaip nesupras, kodėl įmonė uždirba didesnę ar mažesnę pelną: dėl savo veiklos ar dėl apmokestinimo tvarkos pakeitimo. Todėl finansinėje apskaitoje įmonės veiklos rezultatas praktiškai niekada negali sutapti su apmokestinamojo rezultato suma. Apskaitininkai pirmiausia pateikia įmonės veiklos rezultatą (pelną ar nuostolį) bendroje finansinėje apskaitoje, o paskui mokesčių inspekcijoms nurodo, kiek ir dėl kokių priežasčių šis rezultatas skiriasi nuo apmokestinamojo.

Taigi pagal šį principą finansinės apskaitos metodika turi išlikti stabili gana ilgai. Apskaitos tvarkymo ar finansinių atskaitų sudarymo metodai nepakitę turėtų išlikti mažiausiai 3–5 metus. Tuo tarpu mokesčių apskaičiavimo metodika gali keistis po kiekvienų rinkimų.

Norminiai aktai numato, kad, pavyzdžiui, pervesti įmones nuo pilno finansinių atskaitų rinkinio prie sutrumpintų finansinių atskaitų pildymo (arba atvirkščiai) galima tik trečiaisiais metais nuo to, kai pasikeičia aplinkybės, nulėmusios šį pervedimą.

Antra vertus, pastovumo principas nereiškia, kad įmonė turėtų atsisakyti taikydamos naujus (arba nenaujus, bet kitokius, jai tinkamesnius) apskaitos būdus, jeigu perėjimas prie jų yra pagrįstas ir racionalus. Tuomet tai galima ir netgi reikia daryti, tačiau perėjimo prie naujų apskaitos būdų įtaka finansinių ataskaitų rodikliams turi būti apskaičiuota ir nurodyta aptariant metinės veiklos rezultatus.

Piniginio mato principas. Įmonės ūkinės veiklos rezultatus būtina nuolat apskaityti, nustatyti jos pokyčius, palyginti įmonės veiklą su kitų įmonių darbu. Tai turi būti atlikta tiek pagal laikotarpius, tiek ir pagal kitas įmones. Apskaitoje tą galima padaryti naudojant piniginį matavimo vienetą.

Taikant šį principą apskaitoje, visi atsargų, turto bei veiklos pokyčiai yra matuojami pinigais. Iš pirmo žvilgsnio tai atrodo visiškai suprantamas, pakankamai pagrįstas reikalavimas. Juk būtų neįmanoma nustatyti, kuri iš dviejų įmonių yra turtingesnė, jeigu jų turtas būtų išreikštas ne pinigais, bet natūriniais dydžiais. Kas galėtų, pavyzdžiui, pasakyti, kiek įmonės A turimų droselių atitinka vieną įmonės B nuosavybėje esantį reduktorių? Nekalbant jau apie tai, kad didžioji akcininkų dalis visai nesupranta, ką reiškia nei viena, nei kita, netgi tie, kurie „supranta“, vargu ar galėtų palyginti net keleto įmonių turtą, juo labiau įvertinti daugelį kitų įmonių, į kurias irgi galėtų investuoti.

Taip pasakytina ir apie įmonių rezultatų įvertinimą. Kas geriau: ar tai, kad įmonė L per metus išaudė 100 tūkst. (beje, įvairaus dydžio) kilimų, ar tai, kad įmonė M per tą patį laikotarpį numezgė 1 mln. (taip pat skirtingų) megztinių? Štai kodėl būtinas piniginis įkainojimas. Juk savininkai, pasibaigus finansiniams metams, nesirengia dėvėti po penkiolika megztinių iškart. Jie tikisi gauti pinigų, taigi jais ir reikia išreikšti per ataskaitinį laikotarpį uždirbtą pelną.

Tačiau piniginio įkainojimo, kaip ir bet kurio kito, negalima suabsoliutinti iki absurdo. Tai, kad finansinės apskaitos objektai turi būti išmatuoti piniginiu matu, dar nereiškia, jog metinėse finansinėse ataskaitose apskritai negalima vartoti natūrinių matų. Galima ir reikia, jeigu tai padeda išreikšti įmonės ataskaitinius rodiklius.

Piniginio įkainojimo principas turi savo privalumų ir trūkumų. Pirmasis trūkumas yra tas, kad matuojant ir pateikiant visą įmonės ūkinę veiklą finansinėse ataskaitose tik pinigine išraiška, galima prarasti pakankamai svarbią, pinigais neišreiškiamą informaciją.

Antra, visiems žinoma, kad pasaulyje nėra nė vienos stabilios valiutos, kadangi keičiasi jų tarpusavio santykis, taip pat kinta pinigų perkamoji galia šalies viduje. Ši problema paprastai išsprendžiama darant prielaidą, kad piniginis matavimo vienetas yra stabilus arba jo kitimai yra nežymūs ir į juos galima nekreipti dėmesio. Priešingu atveju reikėtų atlikti sudėtingus perskaičiavimus, norint įvertinti įmonės turtą (jo suma šiuo atveju būtų labai nestabili) ir veiklos rezultatus. Pastarųjų neįmanoma objektyviai įvertinti, kadangi praktiškai negalima nustatyti, kokių rezultatų pasiekė įmonė savo veikla ir kiek juos nulėmė valstybėje vykstantys infliaciniai ar defliaciniai procesai. Nors tiek apskaitininkai, tiek visi įmonės valdymo darbuotojai savo veikloje šiems procesams turi skirti labai didelį dėmesį. Tą kaip tik ir galima padaryti taikant apskaitoje piniginio įkainojimo principą.

Pirmieji aptarti bendrieji apskaitos principai kartais vadinami apskaitos postulatais. Jie laikytini fundamentinėmis aksiomomis (tai taisyklė, nereikalaujanti įrodymo), apibrėžiančiomis pačių apskaitos esmę rinkos sąlygomis. Toliau nagrinėjami apskaitos principai tam tikru mastu papildoma ir išplėtoja pirmuosius postulatus.

Atsargumo principas reikalauja, kad apskaitininkai labai atsargiai vertintų visus įmonės veiklos rezultatus. Tai itin svarbu akcinėse bendrovėse, kai yra ne vienas savininkas, o administracija, siekdama palankių bendrovės vadovų perrinkimo rezultatų, dažnai linkusi „pagražinti“ tikrąją padėtį.

Pavyzdžiui, įmonės administracija kartais linkusi įrodyti savininkams, kad susiklosčiusią nepalankią finansinę padėtį geriausia galima pataisyti, išleidus naujų akcijų. Naujuosius akcininkus pirmiausia reikia įtikinti, jog įmonės veikla yra bent jau pakenčiama. Toks įmonių valdytojų reikalavimas suprantamas, bet jau esamiems savininkams-

nepalankus. Šiuo atveju buhalteriai turėtų nepamiršti objektyvumo ir profesinio elgesio etinių nuostatų.

Atsargumo principo laikymasis praktiškai reiškia, kad buhalteriai, apskaitoje ir atskaitomybėje atspindėdami įmonės veiklos rezultatus, turi vadovautis tokiomis svarbiausiomis nuostatomis:

- Jei galima taikyti keletą įmonės turto įvertinimo būdų, reikia pasirinkti tą, kuriuo įvertinto turto kaina bus mažiausia, darant prielaidą, kad įmonė laiku padengs visas skolas, ir gana atsargiai įvertinant skolų įmonei apmokėjimą.
- Apskaičiuojant pajamas, uždirbtas per tam tikrą laikotarpį, apskaitoje turi būti pripažintos tik tos, kurių uždirbimu neabejojama ir apmokėjimo tikimybė yra gana didelė.
- Apskaičiuojant per ataskaitinį laikotarpį patirtas sąnaudas, jų suma neturi būti sumažinta, o visas abejotinas sąnaudas reikia skirti ataskaitiniam laikotarpiui.
- Atsargumo principas dar pasireiškia apskaičiuojant išlaidas (savikainą) bei realizavimo pajamas.

Išlaidų principas reikalauja ilgalaikį turtą, kaip ir visą kitą, įkainoti įvertintą ne rinkos kaina, bet pradine už jį sumokėta kaina.

Realizavimo principas reikalauja pelną pripažinti tik tada, kai gaunami pinigai arba tvirtos jų gavimo garantijos (pvz., parduodant prekes išsimokėtinai). Kitaip tariant, turto įsigijimo išlaidos nustatomos pagal sumokėtą kainą arba mainais atiduoto turto vertę, arba priimtų įsiskolinimų sumą, jeigu turtas gaunamas skolon. Ši suma yra fiksuojama apskaitoje turto įsigijimo metu ir nekinta per visą jo naudojimo laikotarpį. Produkcijos gamyba tai pat kaip ir turto įsigijimas apskaitoje atsispindi pagal faktines išlaidas.

Šiuo atveju išlaidos – tai pinigų išleidimas, turto bei paslaugų sunaudojimas, taip pat skolų atsiradimas, susijęs su produkcijos pagaminimu ar paslaugų suteikimu.

Kartais, ypač infliacijos laikotarpiu, seniai pirktu ilgalaikio turto kaina, išreikšta prieš 10 metų buvusios perkamosios galios pinigais, būna visiškai nereali. Toks turtas apskaitoje gali būti fiksuojamas, įver-

tintas žemesnėmis kainomis nei paprasčiausios atsargos. Tad kartais būtina perkainoti ilgalaikį turtą, tačiau, antra vertus, dėl to padidėjusią turto sumą neteisinga būtų traktuoti kaip to turto padidėjimą dėl įmonės veiklos (kitai sakant, būtų nelogiška tai laikyti pelno uždirbimu).

Taigi dėl ilgalaikio turto perkainojimo atsiradęs jo vertės padidėjimas apskaitoje registruojamas kaip kapitalo padidėjimas, bet ne kaip per ataskaitinį laikotarpį uždirbtas pelnas.

Uždirbtu pelnu ši suma taps tik tuomet, kai turtas bus perleistas už sumą, viršijančią to turto likutinę (dar nenudėvėtą) vertę.

Kaupimo principas. Kaupimo principas yra vienas iš svarbiausių konceptualių laisvosios rinkos apskaitos nuostatų. Jis reikalauja, kad ūkiniai faktai apskaitoje būtų fiksuojami jau įvykę: uždirbamos pajamos turi būti registruojamos tada, kai jos uždirbamos, o jas uždirbant patirtos sąnaudos – kai jos patiriamos, nepriklausomai nuo pinigų gavimo ar išmokėjimo.

Kiekvienas, kas nori suprasti apskaitos informaciją, pirmiausia turėtų išmokti skirti sąvokas: *pajamos* ir *įplaukos*, *sąnaudos* ir *išlaidos*.

PAVYZDYS

Automobilių remonto įmonė pažadėjo suremontuoti UAB „Reda“ automobilį. Kovo mėn. UAB „Reda“ sumokėjo remonto įmonei 2 tūkst. Lt. Automobilis buvo suremontuotas ir grąžintas UAB „Reda“ balandžio mėn. Pagal kaupimo principą remonto įmonė kovo mėn. užfiksavo 2 tūkst. Lt įplaukų, o balandžio mėn. – 2 tūkst. Lt pajamų.

Kaupimo principas numato, kad pajamos laikomos uždirbtos tada, kai produkcija yra parduota (išsiųsta pirkėjui), o paslaugos – suteiktos, nesvarbu, ar pirkėjai sumokėjo už šias prekes arba paslaugas, ar ne. Įplaukomis vadinami pinigai ar kitas turtas, gauti už pateiktas prekes (iš jų ir už atliktas paslaugas) arba už dar nepateiktas prekes, neatliktus darbus. Įplaukos negali būti laikomos pajamomis, kol prekės ar kitos vertybės neperduodamos pirkėjui arba kol neišrašomas tų prekių pardavimo–pirkimo faktą įteisinantis dokumentas.

Ypač ryškus pajamų kaupimo pavyzdys yra nuomos, palūkanų, draudimo ir panašios nediskretiškai, bet tolygiai didėjančios pajamos.

PAVYZDYS

Patalpas nuomojanti įmonė, uždirbanti iš to, pavyzdžiui, po 1 tūkst. Lt per mėnesį. Pasibaigus metams, jos apskaitininkai konstatuos, kad įmonė uždirbo 12 tūkst. Lt (1 tūkst. Lt \times 12 mėn.), visiškai nepriklausomai nuo to, ar sumokėjo nuomininkas nuomos mokestį, ar ne. Atsiras nuomininko skola nuomotojui (jeigu už nuomą nebuvo sumokėta), bet pats nuomos faktas – nuomojamų patalpų iškeitimas į pinigais metais jau įvyko, todėl jį reikia pripažinti pajamomis.

Patirtomis sąnaudomis laikomas sunaudotas turtas bei suteiktų paslaugų ar išipareigojimų tiekėjams išlaidos, susijusios su ataskaitiniu laikotarpiu uždirbtomis pajamomis. Pinigai ar kitas turtas, išleistas neuždirbant ataskaitinio laikotarpio pajamų, vadinamas išlaidomis.

Aprašytas pajamų ir sąnaudų pripažinimas gana komplikotas, todėl reikalauja aukštos apskaitininkų kvalifikacijos. Kur kas paprasčiau būtų pajamas registruoti tada, kai gaunami pinigai, o sąnaudas – kai jie išleidžiami. Tokia apskaitos tvarka (ji vadinama pinigų principu pagrįsta apskaita) išties gerokai paprastesnė – nedidelių įmonių buhalteriai dažnai net nemoka tvarkyti apskaitos kaupimo principu. Tačiau apskaitos rezultatai šiuo atveju gali būti labai netikslūs, t. y. gana skirtis nuo kaupimo principu apskaičiuotų rezultatų.

Lietuvoje leidžiama tvarkyti pinigų principu pagrįstą apskaitą tik nedidelėms individualioms įmonėms. Jų savininkai rizikuoja visu savo turtu, ne tik tuo, kuris investuotas į įmonę. Šios įmonės, neprekiaudamos nuosavybės vertybiniais popieriais (akcijomis), negali nieko apgauti net ir norėdamos. Tačiau jų pirkėjai, o ypač tiekėjai ir kreditoriai su šiomis įmonėmis turėtų elgtis itin atsargiai, niekada nepamiršti, jog jų finansinė atskaitomybė tikruosius veiklos rezultatus gali atspindėti tik „netyčia“, atsitiktinai susiklosčius verslo aplinkybėms taip, kad tiek pinigų, tiek kaupimo principais pagrįstos apskaitos duomenys sutaptų.

Pajamų kaupimas apibūdina pajamų šaltinį ir jų komponentus, pajamų matavimo ypatumus bei laiką, kai pajamos laikomos uždirbtomis.

Pajamos atsiranda pardavus produkciją bei atlikus darbus arba iš įmonės komercinės ir investicinės veiklos. Pajamos matuojamos pinigų suma, gauta iš pirkėjų, arba gauto turto ir paslaugų kaina.

Nustatant momentą, kada registruoti pajamas arba kada pajamos yra uždirbtos, buhalteriai turi tiksliai apibrėžti tą įvykį įmonės veiklos cikle, po kurio laikoma, kad pajamos uždirbtos.

Finansinės operacijos, besikartojančios per apskaitos laikotarpį, sudaro veiklos ciklą. Pagal duomenų kaupimo principą pajamos pripažįstamos ir laikomos uždirbtomis tada, kai prekės parduotos ar paslaugos atliktos, neatsižvelgiant į tai, ar jos jau apmokėtos, ar dar ne. Konkretūs įvykiai, pagal kuriuos nustatomos uždirbtos pajamos, gali būti produkcijos pardavimas bei pinigų gavimas už parduotą produkciją.

Produkcija laikoma parduota, kai ji yra visiškai užbaigta ir galutinai patenka pirkėjo žinion. Pardavimas įvyksta išrašius pirkėjui atitinkamą dokumentą, jei pirkėjas sumoka už gautą produkciją arba be papildomų sąlygų įsipareigoja už ją sumokėti vėliau. Jei perkant yra numatoma, kad pardavėjas įsipareigoja atlikti tam tikrus papildomus darbus, pardavimo momentu laikomas prekių pristatymo (sumontavimo ar patikrinimo), kurį pripažino pirkėjas, momentas.

Galimos ir tam tikros išimtys, kai pajamos pripažįstamos uždirbtomis neužbaigus darbų. Tokios išimtys taikytinos ilgo gamybos ciklo įmonėms. Tuo atveju gali būti taikoma kontrakto įvykdymo etapas apskaita ir fiksuojamos tų etapų pajamos.

Kai kuriais atvejais, jeigu pinigų gavimas nėra garantuotas, pajamos gali būti pripažintos tik gavus pinigus už parduotą produkciją. Tokio pajamų pripažinimo pavyzdys gali būti kai kurie prekių pardavimo išsimokėtinai atvejai.

Palyginimo principas. Naudojant pajamų kaupimo principą, nustatomas laikotarpis, per kurį turi būti registruojamos pajamos. Palyginimo principas numato laikotarpį, per kurį turi būti pripažįstamos

sąnaudos. Kitaip tariant, vadovaujantis palyginimo principu, nustatomas kriterijus, pagal kurį užfiksuotos apskaitoje išlaidos yra pripažįstamos kaip sąnaudos. Įvykis, leidžiantis patirtas išlaidas laikyti sąnaudomis – tai pajamų uždirbimas.

Sąnaudomis laikomas tik sunaudoto turto ir darbo kiekis, kuris duoda naudą, kitaip tariant, padidina įmonės pajamas konkrečiu ataskaitiniu laikotarpiu. Taigi sąnaudomis tampa tik ta dalis išlaidų, kuri yra patirta gaminant produkciją arba atliekant paslaugas, parduotas ataskaitiniu laikotarpiu.

Palyginimo principo esmė yra ta, kad apskaitoje yra pripažįstamos ir palyginamos tik to laikotarpio pajamos ir sąnaudos. Išlaidos, kurios susijusios su kitų, būsimų laikotarpių pajamomis, laikomos turto kūrimo išlaidomis.

PAVYZDYS

Rugsėjo 25 d. Jonas nupirko prekių už 2 tūkst. Lt, tačiau už jas iš karto sumokėjo tik 1 tūkst. Lt, o dar 1 tūkst. Lt įsipareigojo apmokėti po 15 dienų. Rugsėjo 28 d. Jonas visas prekes pardavė Petruui už 2,3 tūkst. Lt, tačiau šis sumokėjo tik 1,6 tūkst. Lt, o likusią dalį pažadėjo gražinti lapkričio mėn. Šiuo atveju Jono pajamos sudarys 2,3 tūkst. Lt, o sąnaudos – 2 tūkst. Lt ir veiklos rezultatas –300 Lt pelnas. Įplaukos – 1,6 tūkst. Lt ir išlaidos – 1 tūkst. Lt. Pinigų padidėjimas – 600 Lt.

Neutralumo principas reiškia, kad finansinėse ataskaitose pateikta informacija turi būti objektyvi ir nešališka. Jos pateikimas neturi priklausyti nuo siekio priversti apskaitos informacijos vartotojus priimti įmonei palankius sprendimus.

Turinio svarbos principas reiškia, kad registruojant ūkines operacijas ir ūkinius įvykius didžiausias dėmesys skiriamas jų turiniui ir ekonominei prasmei, o ne tik formaliems pateikimo reikalavimams. Ūkinės operacijos ir ūkiniai įvykiai turi būti įtraukti į apskaitą ir pateikti finansinėse ataskaitose pagal jų turinį ir ekonominę prasmę net ir tada, kai pateikimas skiriasi nuo teisinių dokumentų (pavyzdžiui, pagal turimus dokumentus įmonė perleido turtą ir nuosavybės teises į tą turtą kitai įmonei, tačiau sudarė papildomą susitarimą, pagal kurį

įmonė ir toliau naudosis turto teikiama ekonomine nauda. Įregistravus apskaitoje informaciją apie turto perleidimą, finansinėse ataskaitose bus neteisingai atskleista sandorio esmė, todėl turtas ir toliau turėtų būti rodomas įmonės balanse).

Taikant bendruosius apskaitos principus, įmonėje svarbią vietą užima apskaitos politika. Ją reglamentuoja 7-asis verslo apskaitos standartas „*Apskaitos politikos, apskaitinių įvertinimų keitimas ir klaidų taisymas*“, kurio tikslas – nurodyti, kaip turi būti registruojama apskaitoje ir atskleidžiama finansinėse ataskaitose informacija apie įmonės apskaitos politikos bei apskaitinių įvertinimų keitimą ir klaidų taisymą.

Apskaitos politika – bendrieji apskaitos principai, apskaitos metodai ir taisyklės, skirti įmonės apskaitai tvarkyti bei finansinėms ataskaitoms sudaryti ir pateikti. Apskaitos politikos pakeitimas – tai principų, metodų ir taisyklių, pagal kuriuos tvarkoma įmonės apskaita, keitimas. Pastovumo principas reikalauja, kad būtų galima palyginti įmonės skirtingų laikotarpių finansines ataskaitas. Toks palyginimas reikalingas, kad būtų galima matyti įmonės finansinės būklės, turto, pajamų, sąnaudų ir pinigų srautų keitimosi tendencijas, todėl visais ataskaitiniais laikotarpiais turi būti laikomasi tos pačios apskaitos politikos.

Apskaitos politika gali būti keičiama dėl tokių priežasčių:

- dėl įstatymų ar kitų teisės aktų pasikeitimo;
- dėl Verslo apskaitos standartų reikalavimų;
- nes, atlikus pakeitimą, bus teisingiau atskleista įmonės finansinė būklė ir veiklos rezultatai.

Apskaitos politikos pakeitimai turi būti parodomi retrospektyviu būdu, t. y. lyg pakeitimai būtų taikyti iki jų priėmimo. Taikant retrospektyvinį būdą, koreguojamas nepaskirstytojo pelno (nuostolių) likutis. Kartu perskaičiuojami ir pateikiami ankstesnių ataskaitinių laikotarpių finansinių ataskaitų straipsniai ir aiškinamajame rašte – lyginamoji informacija. Kai taisoma ankstesnių ataskaitinių laikotarpių suma negali būti tiksliai įvertinta, taikant naują politiką, gali būti taikomas perspektyvinis būdas.

Taikant perspektyvinį būdą, praėjusio laikotarpio finansinių ataskaitų informacijos koreguoti nereikia. Pagal šį būdą nauja apskaitos politika taikoma nuo sprendimo ją taikyti priėmimo dienos ir būsimais ataskaitiniais laikotarpiais. Poveikis, kurį daro apskaitos politikos keitimas einamojo ir ankstesnių ataskaitinių laikotarpių rezultatams, parodomas einamojo laikotarpio finansinėse ataskaitose ir aprašomas aiškinamajame rašte.

Dėl didelio apskaitinės informacijos srauto nėra vienas apskaitininkas neapsaugotas nuo pasitaikančių klaidų. Klaidos gali atsirasti dėl netikslių matematinių skaičiavimų, neteisingo apskaitos politikos taikymo ar faktų interpretavimo, netikslaus apskaitos metodo taikymo, neteisingo ūkinės operacijos ar įvykio registravimo, dėl apgaulės ar apsirikimo. Jei šios klaidos nėra esminės, jos taisomos einamojo laikotarpio finansinėse ataskaitose. Klaidos taisymas įtraukiamas į tą pačią pelno (nuostolių), balanso ar kitos ataskaitos eilutę, kurioje buvo padaryta klaida.

Kai kuriais atvejais klaidos gali daryti tokį didelį poveikį praėjusio ar kelių ankstesnių laikotarpių finansinėms ataskaitoms, kad tų laikotarpių finansinės ataskaitos nebeatspindi teisingai įmonės finansinės būklės ir veiklos rezultatų. Tokios klaidos laikomos esminėmis. Tokios klaidos pavyzdžiu gali būti atvejis, kai į ankstesnio laikotarpio finansines ataskaitas buvo įtraukta per didelė nebaigtų vykdyti sutarčių suma ir gautinos sumos pagal sutartis, kurios toliau nevykdomos. Taisant esmines ankstesnių laikotarpių klaidas, reikia taikyti retrospektyvinį būdą, nebent būtų neįmanoma tiksliai įvertinti esminės klaidos poveikio ankstesnių laikotarpių finansinėms ataskaitoms. Šiuo atveju gali būti taikomas perspektyvinis būdas.

Esmines klaidas reikia atskirti nuo apskaitinių įvertinimų keitimo. Apskaitiniai įvertinimai yra prognozuojamos sumos, kurias reikia peržiūrėti, kai atsiranda papildomos informacijos (pavyzdžiui, pelno ar nuostolių pripažinimas gavus naujos informacijos ir paaiškėjus faktui, kuris anksčiau negalėjo būti patikimai įvertintas, neturi būti laikomas klaida).

Ankstesniajam laikotarpiui priklausančios esminės klaidos ištaisymo suma turi būti pateikta ataskaitinio laikotarpio finansinėse ataskaitose koreguojant ataskaitinio laikotarpio pradžioje buvusį nepaskirstytojo pelno (nuostolių) likutį. Kartu turi būti koreguojama ataskaitinio laikotarpio finansinių ataskaitų lyginamoji informacija. Jei lyginamosios informacijos pateikti negalima, tai turi būti nurodyta aiškinamajame rašte. Finansinėse ataskaitose, taip pat ir lyginamoji ankstesniųjų laikotarpių informacija, yra pateikiama tokia, kokia būtų, jeigu esminė klaida būtų ištaisyta tuo laikotarpiu, kada ji buvo padaryta. Taisymo suma, susijusi su kiekvienu ankstesniu laikotarpiu, įtraukiama į to laikotarpio pelną ar nuostolius. Taisymo suma, priklausanti ankstesniems laikotarpiams nei finansinėse ataskaitose pateikiami laikotarpiai, koreguojamas anksčiausio finansinėse ataskaitose pateikiamo laikotarpio nepaskirstytojo pelno (nuostolių) pradinis likutis.

Apskaitinių įvertinimų tikslinimas yra neatskiriama apskaitos proceso dalis. Naujas įvertinimas atliekamas remiantis naujausia turima informacija (pavyzdžiui, remiantis nauja informacija gali būti keičiamas ilgalaikio turto naudingo tarnavimo laikas, abejotinių skolų pripažinimas ir kt.). Naujų apskaitinių įvertinimų taikymas nedaro neigiamos įtakos finansinių ataskaitų informacijos patikimumui, todėl apskaitoje parodomas perspektyviai.

Jei sudėtinga nustatyti, ar pasikeitimas apskaitoje laikytinas apskaitos politikos keitimu, ar apskaitinio įvertinimo pakeitimu, toks pasikeitimas traktuojamas kaip apskaitinio įvertinimo keitimas.

Apskaitinio įvertinimo pakeitimo poveikis turi būti priskiriamas:

- 1) laikotarpiui, kada buvo atliktas pakeitimas, jei jis turi įtakos tik tam laikotarpiui;
- 2) laikotarpiui, kada buvo atliktas pakeitimas, ir vėlesniems laikotarpiams, jei pakeitimas turės įtakos jiems.

Apskaitinio įvertinimo pakeitimas gali daryti poveikį tik ataskaitiniam laikotarpiui arba tiek ataskaitiniam, tiek vėlesniems laikotarpiams. Pavyzdžiui, abejotinų skolų sumos įvertinimo pakeitimas turi įtakos tik ataskaitiniam laikotarpiui, todėl jis parodomas ataskaitiniu laikotarpiu. Riboto naudojimo laiko ilgalaikio turto naudingo tarnavimo laiko ar ekonominio naudojimo pobūdžio pakeitimas turi įtakos nusidėvėjimo sąnaudoms per ataskaitinį laikotarpį bei vėlesniais ataskaitiniais laikotarpiais visą likusį turto naudingo tarnavimo laiką. Abiem atvejais pakeitimo poveikis ataskaitiniam laikotarpiui yra pripažįstamas kaip to laikotarpio įprastinės veiklos pajamos ar sąnaudos. Įtaka, jei ji yra, būsimiems laikotarpiams pripažįstama būsimais laikotarpiais. Apskaitinio vertinimo keitimo poveikis turi būti įtrauktas į tą pačią pelno (nuostolių) ataskaitos eilutę, kurioje buvo užfiksuotas pirminis įvertinimas.

2 skyrius. FINANSINĖS APSKAITOS PAGRINDAI

2.1. Fundamentinė apskaitos lygybė

Verslo plėtra Lietuvoje reikalauja, kad verslininkai arba besiren-giantys jais tapti žinotų apskaitą – verslo kalbą, t. y. būtų susipažinę su įmonės finansinės veiklos organizavimo ir jos analizės pagrindais.

Finansinė įmonės veiklos analizė įeina į finansinę apskaitą, su-prantant ją plačiąja prasme. Tačiau visa apskaitos ir analizės logika visų pirma remiasi ***fundamentine apskaitos lygybe***. Todėl specialistai profesionalai (finansininkai, nepriklausomi auditoriai ir įvairios kon-sultacinės firmos), siekiantys racionaliai valdyti įmones, jų finansus, turi gerai išmanyti, ką reiškia fundamentinė apskaitos lygybė.

Apskaitos lygybė (subalansavimas) nusako, kad visas įmonei pri-klausantis turtas turi būti lygus bendrai finansinių interesų sumai. Apskaitos lygybė yra pagrindas, kuriuo remiantis išplėtota dvejybinė apskaitos sistema.

Fundamentinė apskaitos lygybė išreiškiama taip:

$$\boxed{\text{Turtas} = \text{Nuosavybė.}}$$

Turtas apskritai yra turtas tiek, kiek jis kam nors priklauso, ki-taip sakant, turi savininką. Turto be savininko nebūna, kaip nebūna nuosavybės be realaus turto. Pats turtas niekur nedingsta ir „iš nieko“ neatsiranda, tik keičia pavidalą arba savininką.

Kitas dalykas, kad neracionaliai naudojamas jis gali prarasti savo rinkos vertę. Tai reiškia, kad jis, palyginti su kitomis turto rūšimis, pirmiausia – pinigais, gali pabrangti arba atpigti. Todėl apskaitininkai visuomet stebi, ne tik kaip keičiasi pats turtas, bet ir kaip kinta jo pri-klausomybė.

Apskaitininkai būtinai privalo apskaityti tiek tur tą, tiek nuosavy-bę, t. y. interesus į šį tur tą. Apskaitos lygybė negali būti pažeista, nes kiekvienas turtas visuomet būtinai turi savininką.

2.2. Turto sąvoka apskaitoje

Nuosavybės teise įmonės savininkams priklausanti ekonominių išteklių dalis – turtas. Ekonominiais ištekliais laikysime visas verslui reikalingas materialiąsias ir nematerialiąsias sąlygas. Kiekvienas savininkas, naudodamas turtą, suinteresuotas uždirbti dar didesnę turtą, kad galėtų plėtoti gamybą arba panaudoti šį turtą asmeniniams tikslams.

Turtu apskaitoje laikomi ekonominiai ištekliai, kurie turi savininką ir kuriais disponuodama įmonė tikisi ateityje gauti tam tikrą naudą (pelną).

Kiekvienos įmonės ūkinė veikla pirmiausia pasireiškia per produkcijos gamybos arba paslaugų teikimo ir jų pardavimo procesus. Nepriklausomai nuo to, ar tai nedidelė parduotuvė, ar stambi mašinų gamykla, įmonės veiklai visuomet reikalingi tam tikri ištekliai.

Ekonominiais ištekliais yra laikoma visa tai, kas naudojama įmonės ūkinėje veikloje. Tai ne tik žaliavos, įrenginiai ir pastatai, bet ir žemė, ant kurios pastatyti šie pastatai, bei darbuotojai, sugebantys dirbti tą ar kitą darbą, ir netgi kraštovaizdis, jeigu jis svarbus įmonės ūkinei veiklai (pavyzdžiui, įmonei, organizuojančiai turizmą).

Daugelis ekonominių išteklių, naudojamų tam tikros įmonės ūkinėje veikloje, turi savininką ar savininkus, kitaip tariant, yra kažkieno nuosavybė. Pavyzdžiui, įmonė gali nusipirkti pastatus, juose esančius įrenginius ir žaliavas, iš kurių gaminama produkcija. Visa tai bus jos nuosavybė. Tačiau tiek pastatus, tiek įrenginius ji gali ir išsinuomoti, tuomet jie bus nuomotojo nuosavybė, o įmonė tik laikinai disponuos jais.

Gali būti ir tam tikrų ekonominių išteklių, apskritai neturinčių savininko. Pavyzdžiui, minėtajai turizmo įmonei ypač svarbus kraštovaizdis, kuris iš esmės ir nulemia tokio pobūdžio įmonės veiklos sėkmę. Tačiau kraštovaizdis neturi konkretaus savininko, todėl juo nemokamai gali naudotis daugelis įmonių.

Tą patį galima pasakyti ir apie vandenį ar orą. Šių išteklių negalima priskirti konkrečiai įmonei. Aišku, kad įmonės jų neapskaitys, kadangi jų negalima net įkainoti. Juk akivaizdu, kad, likviduojant įmonę ir parduodant jos turtą, neįmanoma parduoti nei upės dalies, iš kurios

įmonė naudojo vandenį, nei oro. Štai dėl šios priežasties apskaitomu turtu ir gali būti laikomi tik tie ištekliai, kurie turi konkretų savininką. Aišku, kad tas savininkas nebūtinai bus pati įmonė. Ji gali ir pasiskolinti (nemokamai ar už tam tikrą atlygį) turtą iš kito savininko. Pavyzdžiui, išsinuomoti pastatus ar transportą, kuriuo atsiveža ir išveža gatavą produkciją. Tuomet ji tik laikinai disponuos šiuo turtu.

Čia aptarėme turto sąvoką tik vienu – nuosavybės aspektu. Kitas dalykas, kad konkretaus savininko nuosavybėje esantis daiktas gali būti ir bevertis. Turto sąvoką žmonės supranta skirtingai. Jeigu vienam – tai namas, automobilis ar aukso dirbiniai, tai kitam turtas – žymaus dailininko paveikslas ar gėlė. Atkreipkite dėmesį į tai, kad kiekvienu atveju, kalbėdami apie turtą, turime galvoje, jog jis duoda tam tikrą naudą tam, kas juo disponuoja. Nebūtinai materialinę, turtas gali kelti paprasčiausiai estetinį pasigėrėjimą ir tuo tenkinti žmonių dvasinius poreikius. Todėl prieš galutinai apibrėžiant įmonių turto sąvoką, būtina atsižvelgti į funkcijas, kurias jis atlieka įgyvendinant įmonės tikslus.

Kiekvienos verslo įmonės galutinis tikslas – ***gauti pelną. Taigi turtu laikytina tik ta gėrybių dalis, kuri atneš įmonei naudą, pasireiškiančią pelnu.***

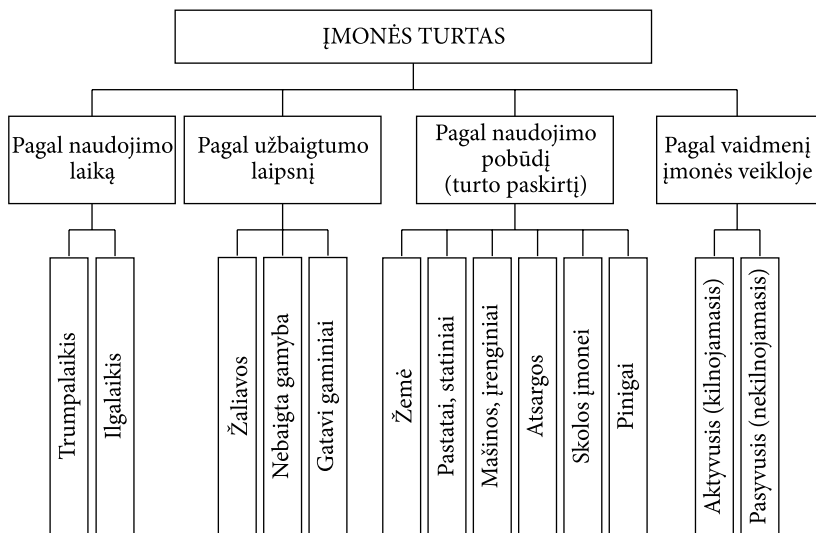
Tai yra viena iš priežasčių, dėl kurios netgi privataus savininko turtas pagal įmonės principą apskaitoje atskiriamas nuo įmonės turto. Nors pastarasis bankroto atveju rizikuoja prarasti ne tik įmonę, bet ir atskirtąją turto dalį, netgi asmeninius daiktus. Neatskyrus apskaitoje šių savininko turto dalių, neįmanoma nustatyti, kokią naudą jis duoda. Gal apskritai neverta pradėti verstis tuo verslu?

Iki šiol apie turtą kalbėjome kaip apie visumą. Tačiau jis, kaip ir pati įmonės veikla, yra labai įvairus: žemė, pastatai, įrenginiai, žaliavos ir kt. Kiekviena tokia turto grupė skirtingai naudojama įmonės ūkinėje veikloje. Pavyzdžiui, žaliavos sunaudojamos iš karto, tuo tarpu pastatai ar įrenginiai paprastai naudojami netgi ne vienerius metus.

Be abejo, ***įmonės vadovams svarbu žinoti, kokių turtu jie disponuoja ir kaip gali jį panaudoti įmonės veikloje.*** Juolab kad turtą galima grupuoti ir pagal daugelį kitų valdymui svarbių požymių: paskirti

(pastatai, mašinos, įrenginiai, transporto priemonės, įrankiai ir pan.), naudojamą (naudojami veikloje, atsarginiai, nenaudojami), užbaigtumo laipsnį (nebaigta gamyba, gatavi gaminiai) ir pan.

Turtą reikia išmatuoti, o tai padaryti padeda jo klasifikavimas pagal tam tikrus požymius (2.1 pav.).

2.1 pav. Turto klasifikavimas

Visi klasifikavimo požymiai labai svarbūs apskaitai, kadangi jos informacija naudojama įvairiems tikslams. Klasifikavimas pagal naudojimo pobūdį ir užbaigtumo laipsnį labai reikalingas valdymo apskaitai, teikiančiai informaciją konkreitiems valdymo sprendimams.

Pagal vaidmenį įmonės veikloje turtas skirstomas į aktyvųjį (kilnojamąjį) ir pasyvųjį (nekilnojamąjį).

Aktyviuoju turtu laikomos mašinos, įrenginiai, transporto priemonės, įrankiai ir kitas tiesiogiai įmonės veikloje naudojamas turtas.

Pasyviuoju turtu laikomi žemė, gamtos ištekliai, pastatai, statiniai, kiti įrenginiai. Tai turtas, tiesiogiai nedalyvaujantis gaminant produkciją, bet sudarantis sąlygas šiai veiklai.

Ilgalaikis turtas

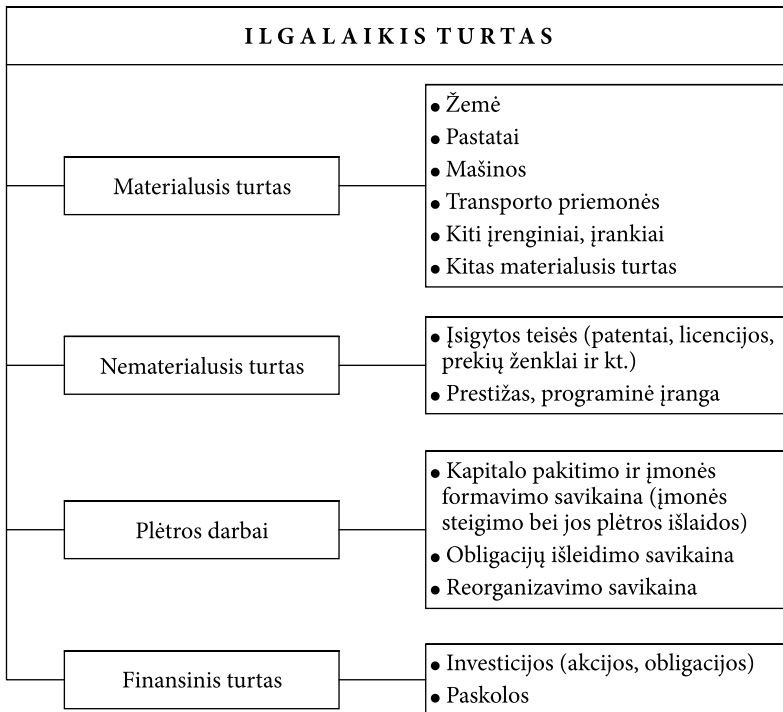
Finansinėje apskaitoje ypač svarbią reikšmę turi turto skirstymas į ilgalaikį ir trumpalaikį. ***Svarbiausias tokio skirstymo požymis yra turto sunaudojimas per ataskaitinį laikotarpį*** – t. y. laikotarpį, per kurį uždirbamas pelnas. Pagrindinis ataskaitinis laikotarpis yra vieneri metai. Jei turtas per vieną ataskaitinį laikotarpį visiškai sunaudojamas, jis laikomas trumpalaikiu, o jeigu visas nesunaudojamas, – ilgalaikiu turtu.

Materialiojo turto sunaudojimo požiūriu ilgalaikis ir trumpalaikis turtas nevienodai panaudojamas uždirbant pelną. Trumpalaikis turtas į parduotos produkcijos savikainą per vieną ataskaitinį laikotarpį įskaičiuojamas imant visą produkcijai pagaminti sunaudotą vertę. Tuo tarpu sunaudoto ilgalaikio turto vertė į produkcijos savikainą įskaičiuojama dalimis.

Ilgalaikis turtas – tai turtas, kurio naudingas eksploatavimo laikotarpis ilgesnis negu vienas ataskaitinis laikotarpis, t. y. kuris naudojamas pajamoms uždirbti ilgiau negu vienerius metus.

Priskiriant turtą ilgalaikio turto rūšiai, atsižvelgiama ir į jo kainą. Jeigu turtas labai pigus, jis nepriskiriamas ilgalaikiam, nors ir būtų naudojamas keletą metų (įvairūs raštinės reikmenys). Tokio turto, kaip ilgalaikio, apskaita įmonei būtų per brangi, geriau daryti prielaidą, kad toks turtas vienu kartu nurašomas į sąnaudas.

Rengiant metines finansines ataskaitas, ilgalaikis turtas suskirstytas į grupes (2.2 pav.): materialusis turtas, nematerialusis turtas, plėtos darbai ir ilgalaikis finansinis turtas.

2.2 pav. Ilgalaikio turto klasifikavimas

Materialusis ilgalaikis turtas – tai žmogaus ar gamtos sukurtas turtas, kuris naudojamas įmonėje gaminant produkciją ar teikiant paslaugas.

Šį turtą įmonė apskaitoje užregistruoja suskirstytą pagal paskirtį: žemė, pastatai, statiniai ir mašinos, transporto priemonės, kiti įrenginiai ir įrankiai, išperkamoji nuoma ir panašios teisės, kitas (ilgalaikis) materialusis turtas, nebaigta statyba ir išankstiniai apmokėjimai.

Materialiojo turto rodiklis rodo, kiek įmonėje yra apčiuopiama ilgą laiką naudojamo turto. Tai labai svarbus dydis, nes būtent šiuo turtu įmonė gali garantuoti skolų grąžinimą, į šį turtą paprastai orientuojasi akcininkai, nes jis yra vienas iš svarbiausių nuosavybės garantų.

Nematerialusis turtas – tai turtas, kurio negalima apčiuopti ar paliesti, jis neturi materialiojo (medžiaginio) turinio.

Jis vis labiau įsigali įmonių veikloje. Nematerialiajam turtui galima priskirti programinę įrangą, firmos turimas autorines teises, patentus, licencijas, įmonės prestižą, įvairias kitas privilegijas.

Plėtros darbai – tai turtas, kuriam priskiriamos visos išlaidos, padarytos įmonės steigimo metu, taip pat atliekant plėtojimo ar reorganizavimo darbus, kurie įmonei duos naudos ateityje ne vieną, bet keletą ataskaitinių laikotarpių.

Tai rinkos tyrimo, akcininkų susirinkimų organizavimo, vertybinių popierių spausdinimo ir platinimo išlaidos, įmonės registravimo mokesčiai ir kitos įvairios įmonės formavimo ar reorganizavimo metu padarytos išlaidos.

Finansinis turtas – tai ypatingos rūšies turtas, atspindintis tam tikras įmonės teises, bei privilegijas, atsirandančios jai dalyvaujant kitų įmonių veikloje. Finansinį turtą sudaro įsigytos kitų įmonių akcijos, obligacijos, kitoms įmonėms suteiktos ilgalaikės paskolos ir kitos po vienerių metų gautinos sumos.

Ilgalaikio turto nusidėvėjimas

Įsigijus ilgalaikį turtą, jis apskaitoje užregistruojamas **pradine (įsigijimo) verte**. Naudojant turtą, jis pamažu nudėvimas ir jo vertė dalimis perkeliama į atitinkamo ataskaitinio laikotarpio sąnaudas.

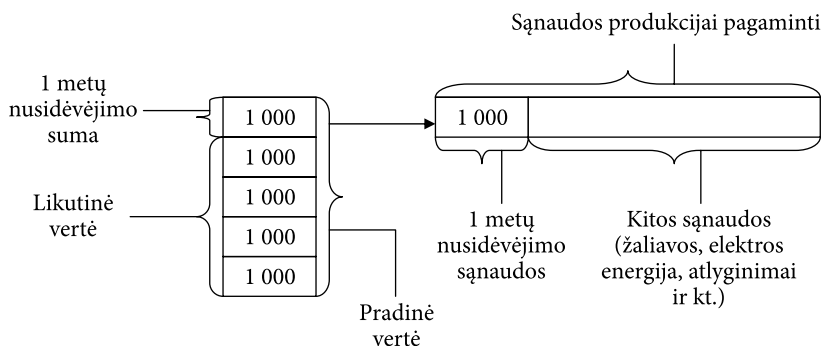
Nudėvėtąją dalimi sumažėja ilgalaikio turto vertė. Todėl apskaitoje turi būti atspindėta, kokia ilgalaikio turto dalis buvo nudėvėta per kiekvieną ataskaitinį laikotarpį. Jeigu visą ilgalaikio turto vertę į gamybos sąnaudas nurašytume per vieną ataskaitinį laikotarpį, pažeistume labai svarbų pajamų ir sąnaudų kaupimo bei jų palyginimo principą, kadangi su ilgalaikiu turtu produkciją gaminame ne vieną, bet keletą ar net keliolika ataskaitinių laikotarpių.

PAVYZDYS

Tarkime, kad įrenginį, kurio pradinė vertė – 5 tūkst. Lt, įmonė naudos 5 metus. Kiekvienais metais į gamybos sąnaudas reikės įtraukti: $5\,000 : 5 = 1\,000$ tūkst. Lt (2.3 pav.).

Jei finansinės ataskaitos daromos kas mėnesį, tai mėnesinė nusidėvėjimo suma bus:

$$1\,000 : 12 = 83,33 \text{ Lt.}$$

2.3 pav. Ilgalaikio turto nusidėvėjimas

Iš pradinės ilgalaikio turto įsigijimo vertės atėmus jo nusidėvėjimo sumą, apskaičiuojama **likutinė vertė**, t. y. vertė, kuri yra konkrečiu momentu.

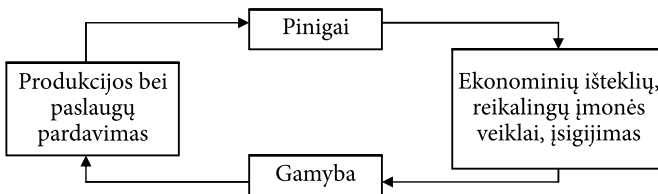
Jeigu minėtąjį įrenginį laikytume trumpalaikiu turtu, tai visą jo vertę turėtume įskaiciuoti į vieno ataskaitinio laikotarpio sąnaudas. Šiuo atveju apskaitos duomenys rodytų, jog šis įrenginys visas sunaudotas, o tai neatitiktų tikrovės.

Be to, pažeidę vieną iš svarbiausių – pajamų ir sąnaudų palyginimo principą, gautume visiškai iškreiptus duomenis apie įmonės veiklos rezultatą per ataskaitinį laikotarpį: atėmę iš gautų pajamų dirbtinai padidintas sąnaudas, akivaizdžiai sumažintume pelną (kai kuriais atvejais net pelningai dirbančios įmonės finansinėje ataskaitoje būtų pavaizduotas nuostolis).

Pateiktame pavyzdyje darėme prielaidą, kad ataskaitinis laikotarpis – vieneri metai. Tačiau valdžios organai gali pareikalauti, kad įmonės pateiktų ataskaitas dažniau. Antra vertus, pačiai įmonei svarbu žinoti ne tik metinius veiklos rezultatus. Neapskaičiavus įmonės patirtų sąnaudų bent kartą per mėnesį, būtų beveik neįmanoma priimti pagrįstų valdymo sprendimų. Todėl apskaitininkas turi kiekvieną mėnesį apskaičiuoti nudėvėtą įrenginio sumą ir įskačiuoti ją į veiklos sąnaudas. Šiame pavyzdyje ta suma lygi 83,33 Lt (1 tūkst. Lt : 12 = 83,33 Lt).

Trumpalaikis turtas

Trumpalaikis turtas – tai toks turtas, kurį įmonė sunaudoja pajamoms uždirbti per santykinai trumpą laikotarpį (vienerius finansinius metus). Trumpalaikis turtas paprastai sunaudojamas dažniausiai per vieną ūkinės veiklos ciklą (2.4 pav.).

2.4 pav. Ūkinės veiklos ciklas

Šis laikotarpis (ataskaitinis) paprastai trunka vienerius metus, tačiau tose įmonėse, kurių ūkinės veiklos ciklas ilgesnis negu metai, jis gali būti ir ilgesnis. Terminas *ūkinės veiklos ciklas* reiškia laiko tarpą, per kurį nuosekliai įvyksta tokios ūkinės operacijos – pradžioje reikia turėti pinigų, už kuriuos įsigijamas turtas: žaliavos, atsarginės dalys, samdomi darbuotojai, gaminama produkcija ar teikiamos paslaugos. Pardavus produkciją ir gavus pinigų, baigiamas vienos veiklos ciklas.

Pavertimo pinigais nereikėtų suprasti vienareikšmiškai – kaip turto pardavimo. Tai reiškia, kad toks turtas turi „pereiti“ visą veiklos ciklą ir tik tada tapti pinigais.

Pavyzdžiui, įmonė įsigijo gamybai reikalingų žaliavų, jas sunaudojo produkcijai pagaminti, vėliau ši produkcija parduodama, o už ją gaunami pinigai. Tarkime, kad įmonė prekiauja automobiliais. Kaip apskaitoje ji klasifikuos šį turtą? Kadangi automobiliai, kaip minėjome, skirti parduoti, bet ne įmonės poreikiams tenkinti (pvz., prekėms pervežti), tai, pardavus šias mašinas, jos daugiau nebus naudojamos ūkinėje veikloje, kitaip tariant, virs sąnaudomis iš karto per vieną veiklos ciklą (skirtingai nuo ilgalaikio turto, kuris per šį laikotarpį tik iš dalies nusidėvi).

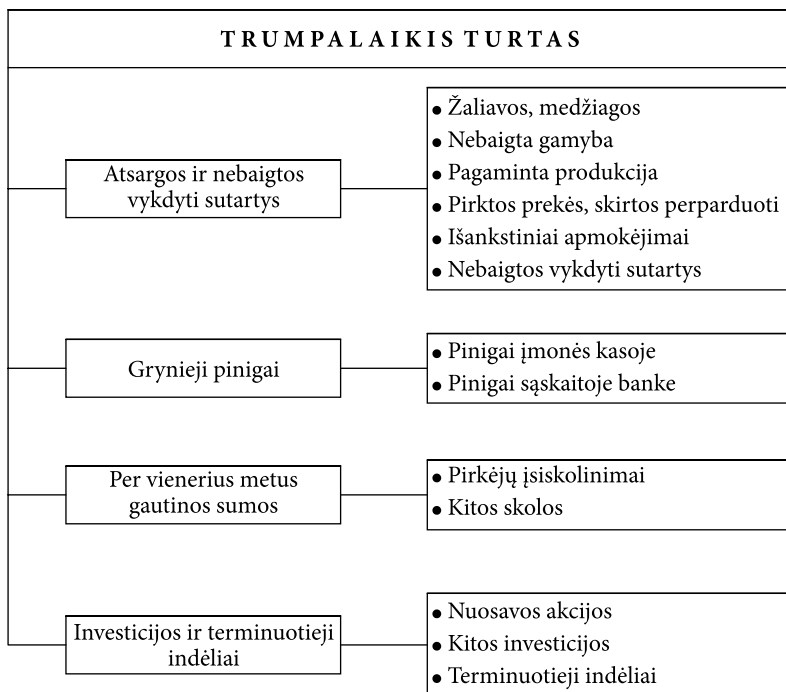
Pabrėžtina, jog prekybinėse įmonėse, kaip ir daugelyje kitų, veiklos ciklas (pinigai–prekybinės atsargos–pinigai) dažniausiai yra trumpesnis negu vieneri metai (ataskaitinis laikotarpis). Taigi galima teigti, jog automobiliai bus užfiksuoti kaip prekybinės atsargos, nes jie bus paversti pinigais („pereis“ veiklos ciklą) per trumpesnę negu ataskaitinis laikotarpį ir taps sąnaudomis iš karto per šį veiklos ciklą.

Antra vertus, gali atsitikti taip, jog įmonė neįstengs parduoti šių automobilių per ataskaitinį laikotarpį. Tačiau šie nuo to netaps ilgalaikiu turtu, nes bus parduoti per vieną veiklos ciklą (nors ir ilgesnį už ataskaitinį laikotarpį), kitaip tariant, virs sąnaudomis iš karto (tuo tarpu ilgalaikis turtas per vieną veiklos ciklą tik iš dalies nusidėvi).

Tos pačios parduotuvės savininkas tikriausiai naudojasi automobiliu, kuris reikalingas pareigoms atlikti. Šio automobilio jis neparduos, bet naudosis ilgą laiką, pirkdamas ir parduodamas perparduoti skirtus automobilius. Taigi minėtasis automobilis apskaitoje bus pavaizduotas kaip ilgalaikis turtas, kurio vertė bus nurašyta į sąnaudas tolygiai prekiaujant pardavimui skirtais automobiliais.

Per vieną ataskaitinį laikotarpį sunaudojamas turtas laikomas trumpalaikiu, neatsižvelgiant į šio turto kainą. Pavyzdžiui, įrenginiai, skirti perparduoti jais prekiaujančioje firmoje, bus trumpalaikis turtas. Turto priskyrimą trumpalaikiam ar ilgalaikiam lemia įmonės veiklos aplinkybės. Trumpalaikį turtą palyginti greitai galima paversti pinigais jį pardavus, dėl šios priežasties jis laikomas likvidesniu už ilgalaikį turtą.

Finansinėse ataskaitose *trumpalaikis turtas skirstomas į grupes* (2.5 pav.): *atsargos ir nebaigtos vykdyti sutartys, grynieji pinigai, per vienerius metus gautinos sumos, investicijos ir terminuotieji indėliai.*

2.5 pav. Trumpalaikio turto klasifikavimas

Atsargos perdirbimo įmonėse skirstomos:

- žaliavos ir medžiagos (pagrindinės ir pagalbinės), skirtos perdirbti į gatavą produkciją;
- nebaigta gamyba – tai gamybos procese esantys ir dar nebaigti apdoroti gaminiai;
- pagaminta produkcija – tai baigti, bet dar neparduoti gaminiai, saugomi įmonės sandėliuose.

Prekybos įmonėse atsargas sudaro pirktos prekės, skirtos perparduoti.

Išankstiniai apmokėjimai – tai sumos, iš anksto sumokėtos tiekėjams už atsargas ar kitą turtą, kurį įmonė gaus vėliau.

Nebaigtos vykdyti sutartys – įmonės vykdomų statybinių bei visų kitų ilgalaikių kontraktų vertė.

Gryniesi pinigai – tai įmonės pinigai, laikomi bankuose ar įmonės kasoje.

Per vienerius metus gautinos sumos – tai pirkėjų ar kitų asmenų skolos įmonei už parduotas prekes ar suteiktas paslaugas. Tai įmonei priklausantis turtas, kuriuo ji laikinai nedisponuoja.

Kitos skolos – tai kitos per vienerius metus gautinos sumos, nesusijusios su prekybine veikla.

Investicijos ir terminuoti indėliai apima įvairias trumpalaikes investicijas į kitas įmones, terminuotuosius indėlius bankuose bei kitose kredito institucijose, supirktas savos įmonės akcijas.

Kiek plačiau aptarsime kai kurias trumpalaikio turto grupes.

Pinigais laikomi įmonės pinigai kasoje, pinigai įmonės sąskaitoje banke bei kai kurie kiti vertybiniai popieriai. Visi išvardyti elementai priskiriami turtui, kadangi turi konkretų savininką ir naudojami įmonės ūkinėje veikloje, siekiant gauti naudą.

Trumpalaikėmis investicijomis laikomi trumpalaikiai rinkos vertybiniai popieriai, įsigyti už laikinai nenaudojamas pinigines lėšas. Rinkos vertybiniais popieriais priklauso: valstybės obligacijos, akcijos, vekseliai. Juos įmonė gali lengvai parduoti ir gauti ne tik pradinę pinigų sumą, bet ir tam tikrą pelną.

Kita labai svarbi trumpalaikio turto grupė – *atsargos*. Jas suvartojusi, įmonė tikisi gauti naudą, pavyzdžiui, pardavusi produkciją, kuriai pagaminti buvo sunaudotos tos atsargos. Jos gali būti labai įvairios: žaliavos, nebaigtos gamybos atsargos, gatava produkcija, kitos medžiagos ir pan.

Dar viena trumpalaikio turto grupė – tai *iš anksto apmokėtos sąnaudos*. Tai reiškia, kad įmonė iš anksto padarė išlaidų, kurios sąnaudomis taps ateinančiais laikotarpiais.

Tarkime, kad įmonė iš anksto sumoka už pastato nuomą visiems ateinantiems metams. Šiuo atveju, kol įmonė nesinaudojo pastatu tą laikotarpį, už kurį buvo sumokėta, išankstinės sąnaudos priklausys įmonei. Antra vertus, jeigu klientas taip ir nesuteiks įmonei teisės naudotis pastatu, už kurio nuomą sumokėta iš anksto, tai ši turi teisę atgauti sumokėtus pinigus. Tačiau pati nuoma buvo mokėta ne tiek dėl teisės turėti pastatą, kiek dėl galimybės pelningai tą pastatą panaudoti, kitaip tariant, tikintis, kad padarytos išlaidos ateityje uždirbs tam tikras pajamas. Taigi iš anksto apmokėtos sąnaudos laikomos turto, nes jos turi konkretų savininką ir skirtos gauti tam tikrą naudą ateityje, dažniausiai pajamoms uždirbti.

Kita trumpalaikio turto grupė – *skolos įmonei*, arba *gautinos skolos*, yra susijusios su atsiskaitymais už suteiktas paslaugas bei parduotas prekes arba įmonės suteiktas paskolas.

Paprastai pirkėjas už įmonės suteiktas paslaugas ar išsiųstą produkciją sumoka šiai ne iš karto, bet per tam tikrą laikotarpį, kuris numatomas pardavimo sutartyje. Taigi pardavimo procesas gali būti suskaidytas į du etapus: turto pardavimą ir pinigų gavimą. Laiko požiūriu dažnai šie etapai nesutampa. Pirkimo–pardavimo sutartyje numatytais sąlygomis pardavus turtą pirkėjui, šis tampa šio turto (prekių ar paslaugų) savininku. Tuo pat momentu pardavėjas tampa savininku turto, į kurį sutartyje numatytais sąlygomis pirkėjas keičia pinigus. Dažniausiai tas keičiamas turtas būna pinigai.

Tačiau pardavėją ir pirkėją dažniausiai skiria dideli atstumai. Pirkėjas, prieš siųsdamas pinigus pardavėjui, turi gauti prekes, įsitikinti, kad jos atitinka sutartyje numatytus reikalavimus. Tačiau pardavėjas, žinodamas, kad jis išsiuntė būtent sutartas parduoti prekes, iš karto fiksuoja savo prekių pakeitimo į kitą turtą faktą. Kadangi pardavėjas pinigų dar negavo, jis įsigyja turtą, kuris vadinamas pirkėjo įsiskolinimu.

Jeigu pardavėjas šito neparodytų savo turto apskaitoje, tai reikštų, kad jis tas prekes paprasčiausiai padovanojo pirkėjui. Beje, visiškai įmanomas ir atvirkščias variantas, kai pirkėjas pradžioje persiunčia

pardavėjui pinigų, o šis, juos gavęs, išsiunčia pirkėjui prekes. Šiuo atveju skolą įmonei fiksuos pirkėjas, nes pardavėjas bus jam skolingas sutartyje numatytą produkciją.

Pradedantis apskaitininkas dažnai sunkiai suvokia skolą įmonei kaip turtą, kadangi šis turtas yra nematerialus. Tačiau reikia neužmiršti, kad jeigu dvi įmonės sudarė sutartį, pagal kurią pirmoji iš jų tiekia prekes, o antroji sumoka už jas pinigų, tai, pirmajai išsiuntus prekes (taigi pasikeitus jų savininkui), pasikeičia ir pinigų, kurie turi būti sumokėti už tas prekes, savininkas, nes prekės ne šiaip išsiunčiamos, bet keičiamos į pinigų. Taigi tas keitimas yra viena ūkinė operacija ir, pirkėjui tapus prekių savininku, pardavėjas savaime tampa pinigų savininku. Tai patvirtintų kiekvienas teismas, jeigu tik pardavėjas nebūtų pažeidęs pardavimo–pirkimo sutartyje numatytų sąlygų.

Kaip matyti, turto sąvoka neatsiejama nuo nuosavybės sąvokos. Tiksliai nenustačius nuosavybės, neįmanoma nustatyti ir vienai ar kitai įmonei priklausančio turto dydžio.

2.3. Nuosavybės samprata apskaitoje

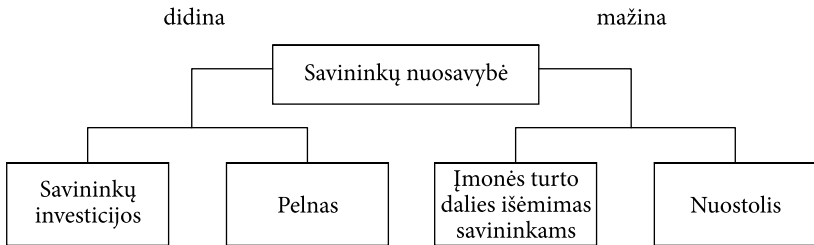
Nuosavybė – tai visuma interesų į turtą. Nuosavybės sąvoka apskaitoje yra susijusi su turto investavimu į įmonę, kitaip tariant, apibūdina, kas konkrečiai įdėjo turtą į įmonę arba kam jis priklauso.

Steigiant įmonę, visą pradinį jos turtą gali įnešti steigėjai (savininkai). Tokiu atveju apskaitos lygybė išlaiko savo klasikinį pavidalą. Kiekvienas turtas būtinai turi savininką, o apskaitininkai privalo apskaičiuoti tiek turtą, tiek ir nuosavybę (nurodyti, kam konkrečiai priklauso gėrybės, kuriomis disponuoja įmonė). Priklausomybė tarp turto ir nuosavybės išreiškiama minėtąja fundamentine apskaitos lygybe:

$$\text{Turtas} = \text{Nuosavybė.}$$

Įmonės steigėjams (savininkams) priklauso ir įmonės ūkininkavimo rezultatas, gaunamas naudojant visą įmonės turtą. Šį rezultatą galima apibūdinti kaip pelną, pasireiškiantį konkrečiam įmonės turto

padidėjimu, arba nuostolį, pasireiškiantį šio turto sumažėjimu. Todėl savininkų nuosavybės pasikeitimą galima pavaizduoti taip (2.6 pav.):

2.6 pav. Savininkų nuosavybės pasikeitimas

Savininkų nuosavybę galima apibūdinti taip – tai turtas, kurį savininkai investavo į savo įmonę, ir turto padidėjimas (sumažėjimas), gautas kaip įmonės veiklos rezultatas. Versle savininko nuosavybė vadinama kapitalu. Individualiojoje (asmeninėje) įmonėje tai bus vieno savininko nuosavybė, vadinama Antanaičio, Petraičio kapitalu. Akcinėse bendrovėse savininkų gali būti daug ir jų specifinis įsipareigojimas parodo, ką verslas yra skolingas savininkams.

Pavyzdžiui, Antanaitis įsteigė individualiąją įmonę ir investavo į ją 30 tūkst. Lt. Tuomet apskaitos lygybė įgyja tokią reikšmę:

Turtas 30 tūkst. Lt	=	Savininko nuosavybė 30 tūkst. Lt
------------------------	---	-------------------------------------

Be savininko įdėto turto, įmonė gali laikinai disponuoti ir pasiskolintu turto, kurį vėliau reikės grąžinti skolininkams. Šiuo atveju atsiranda skolintojų nuosavybė, kurią reikėtų suprasti kaip įmonės įsipareigojimą suteikti tam tikrą naudą paskolinusiajam. Skolintojų nuosavybė dažnai vadinama įmonės įsipareigojimais. Skolintojų nuosavybė (įsipareigojimai) gali būti labai įvairi. Tai banko ar kitų kreditinių įstaigų suteiktos paskolos, skola tiekėjams už gautas, bet neapmokėtas medžiagas, skola valstybei už nesumokėtus mokesčius, neišmokėtas priskaičiuotas darbo užmokestis įmonės darbuotojams ir kt.

Kaip matyti, nuosavybė apskaitoje skirstoma į skolintojų ir savininkų, todėl apskaitinė lygybė bus užrašoma taip:

$$\text{Turtas} = \text{Skolintojų nuosavybė} + \text{Savininkų nuosavybė.}$$

Taigi fundamentinė apskaitinė lygybė – lygybė tarp turto, kuriuo disponuoja įmonė, ir savininkų bei skolintojų nuosavybės.

Ji pagrįsta dviem požiūriais į tas pačias vertes, kuriomis disponuoja įmonė. Turtas parodo mums, kas konkrečiai priklauso įmonei, kitaip tariant, kuo ji disponuoja. Skolintojų ir savininkų nuosavybė nusako, kiek ir kam priklauso įmonės turtas. Apskaitinė lygybė primena monetą, kurios vienoje pusėje nurodyta pinigų suma, o kitoje – valstybė, kuriai ši moneta priklauso. Kiekviena monetos pusė atskirai yra beprasmė. Lygiai taip pat negali atskirai apskaitoje egzistuoti turtas be nuosavybės ar nuosavybė be turto. Tik kartu šios dvi lygybės pusės įgyja prasmę.

Viskas, kas priklauso įmonei, yra įnešta pačių savininkų, pasiskolinta iš kitų įmonių kreditorių arba uždirbta naudojant turtą, kuriuo disponuoja įmonė. Taigi iš viso turto, priklausančio įmonei, atėmę pasiskolintąjį, grąžintiną kreditoriams turtą, gausime savininkų nuosavybę – tai, ką jie įdėjo į įmonę bei ką uždirbo, panaudodami visą įmonei priklausantį turtą.

Kadangi kreditoriai juridiskai turi pirmumo teisę į įmonės turtą, tai savininkų nuosavybė apskaitoje apibūdinama kaip turtas, kuris lieka įmonei grąžinus skolas:

$$\text{Savininkų nuosavybė} = \text{Turtas} - \text{Skolininkų nuosavybė.}$$

Anksčiau minėtos įvairios verslo organizavimo formos. Nesi- gilindami į detalią jų analizę, pažymėsime, kad nuosavybės aspektu tikslinga išskirti individualiąsias įmones, ūkines bendrijas bei akcines bendroves. Priklausomai nuo verslo organizavimo formų savininkų nuosavybė turi tam tikrų skirtumų.

2.3.1. Nuosavybės esmė individualiojoje įmonėje

PAVYZDYS

Imkime individualiąją A. Petrausko įmonę.

Vadovaujantis įmonės principu, apskaitoje savininko (namas, įvairūs apyvokos daiktai ir kt.) ir įmonės turtas yra atskirti.

Šios įmonės turtą sudaro: patalpos – 23 tūkst. Lt, instrumentai – 7 tūkst. Lt, įvairios atsarginės detalės – 5 tūkst. Lt bei pinigai – 15 tūkst. Lt. Patalpos, instrumentai, atsarginės dalys bei dalis pinigų įdėta į šią įmonę paties savininko. Be to, 10 tūkst. Lt Petrauskas pasiskolino iš banko, nes ketina pirkti įrenginių. Taigi šios įmonės apskaitos lygybė atrodys taip:

$$\begin{array}{r} \text{Turtas} \\ \hline \text{Pinigai} \\ 15\ 000 \\ + \\ \text{Atsarginės dalys} \\ 5\ 000 \\ + \\ \text{Instrumentai} \\ 7\ 000 \\ + \\ \text{Patalpos} \\ 23\ 000 \\ \hline \end{array} = \begin{array}{r} \text{Skolintojų} \\ \text{nuosavybė} \\ \hline \text{Banko paskola} \\ 10\ 000 \\ \hline \end{array} + \begin{array}{r} \text{Savininkų} \\ \text{nuosavybė} \\ \hline \text{Petrausko kapitalas} \\ 40\ 000 \\ \hline \end{array}$$

Kaip matyti, turto pusėje parodyta, kuo konkrečiai disponuoja ši įmonė, tai – pinigai, atsarginės dalys, instrumentai ir patalpos. Nuosavybės pusėje parodyta, kam priklauso tas turtas: 40 tūkst. Lt A. Petrauskui ir 10 tūkst. Lt bankui. Individualiosios įmonės savininko nuosavybė išreiškiama terminu **kapitalas**.

Kapitalo kategorija nusako, kokia turto dalis priklauso savininkui. Be to, įmonė laikinai turi ir pasiskolintus iš banko pinigus. Todėl apskaitoje fiksuojama ir skolintojų nuosavybė.

Už teisę naudotis skolintuoju turtu įmonė moka šio turto savininkui tam tikrą atlyginimą – palūkanas. Taigi savininko nuosavybė yra lygi turtui, kuris lieka gražinus visas įmonės skolas ir įsipareigojimus.

Todėl A. Petrausko kapitalas lygus = Įmonės turtas (50 tūkst. Lt) – Skolintojų nuosavybė (10 tūkst. Lt) = Savininko nuosavybė (40 tūkst. Lt).

Išnagrinėjome pačią paprasčiausią nuosavybės formą, kai visas turtas priklauso vienam savininkui, kuris, naudodamas ir skolintąjį turtą, organizuoja įmonės veiklą.

2.3.2. Nuosavybės esmė ūkinėje bendrijoje

Ūkinėje bendrijoje yra keletas savininkų, jų nuosavybė išskaidoma atskiriems asmenims pagal turto įdėjimų į įmonę dydį. Tai daroma tam, kad būtų galima žinoti savininkų pretenzijas į tam tikrą turto dalį. Be to, pagal savininkų įneštą turtą galima skirstyti pelną.

PAVYZDYS

Ūkinė bendrija „Kelias“. Jos savininkai Baravykas ir Lapinas. Visas įmonės turtas įvertintas 250 tūkst. Lt, jį sudaro: įvairūs įrenginiai, atsarginės dalys, instrumentai, patalpos. Nuosavybės pusė atrodo taip: banko paskola – 15 tūkst. Lt, Baravyko įnešto į įmonę turto vertė – 100 tūkst. Lt, kito savininko – 135 tūkst. Lt. Taigi apskaitinė lygybė atrodys taip:

$$\begin{array}{r}
 \text{Turtas} \\
 \hline
 \underbrace{\begin{array}{l} \text{Įrenginiai} \\ 70\,000 \\ + \\ \text{Atsarginės dalys} \\ 50\,000 \\ + \\ \text{Instrumentai} \\ 30\,000 \\ + \\ \text{Patalpos} \\ 100\,000 \end{array}} \\
 \hline
 = \underbrace{\begin{array}{l} \text{Skolintojų} \\ \text{nuosavybė} \\ \hline \text{Banko paskola} \\ 15\,000 \end{array}} + \underbrace{\begin{array}{l} \text{Savininkų} \\ \text{nuosavybė} \\ \hline \text{Baravyko} \quad \text{Lapino} \\ \text{kapitalas} + \text{kapitalas} \\ 100\,000 \quad 135\,000 \end{array}}
 \end{array}$$

Kaip matyti, ūkinės bendrijos atveju savininkų nuosavybė išskaidoma asmenims pagal turto įdėjimų į įmonę dydį. Suprantama, kad konkretus turtas neskirstomas pagal tai, kuris savininkas jį įnešė ar už kieno pinigų viskas buvo nupirktas. To padaryti, esant netgi dviem savininkams ir palyginti nedideliame įmonės turtui, yra neįmanoma, nes dalis turto gali būti įsigyta už abiejų savininkų įneštus pinigus.

Taip skirstant, reikėtų nustatyti, tarkime, kokios įrenginio dalys priklausys vienam savininkui, o kokios – kitam. Taigi, kaip minėta, savininkų nuosavybė rodo ne konkretų turtą, kuris priklauso vienam ar kitam savininkui, o tik jų teises į tam tikrą turto dalį. Gali iškilti klausimas, kam juos apskritai reikia atskirti? Gal paprasčiau būtų rašyti „Baravyko ir Lapino kapitalas“ (235 tūkst. Lt), neskirstant jo savininkams.

Tam, kad atsakytume į šį klausimą, prisiminkime įmonės įkūrimo tikslą. Įmonės ūkininkavimo rezultatas – pelnas arba nuostolis – didina (arba mažina) savininkų nuosavybę. Individualiojoje įmonėje toks rezultatas bus priskirtinas vienam savininkui.

Ūkinėje bendrijoje, esant keliems savininkams, atsiranda būtinybė paskirstyti ūkininkavimo rezultatą savininkams. Štai todėl nuosavybės dalyje fiksuojama, kokia turto dalis priklauso kiekvienam savininkui. Pagal tai, kiek kiekvienas iš jų yra įnešęs turto, galima paskirstyti pelną. Tai logiška, nes didesnis turtas uždirba didesnę pelno dalį. Toks skirstymas svarbus ir įmonės likvidavimo atveju, nes pirmiausia gražinamos visos skolos, o likęs turtas (savininkų nuosavybė) paskirstomas proporcingai kiekvienam savininkui pagal jo dalį visame įmonės turte.

2.3.3. Nuosavybės esmė akcinėse bendrovėse

Akcinėje bendrovėje savininkų nuosavybę sudaro įstatinis (akcinis) kapitalas, kuris parodo, kokia abstraktaus įmonės turto dalis priklauso savininkams-akcininkams. Jiems priklauso ir įmonės ūkininkavimo rezultatas – nepaskirstytasis pelnas ar nuostolis.

PAVYZDYS

AB „Rytas“ išleido ir pardavė akcijų už 1 mln. Lt. AB turtą su daro: pasta tai – 900 tūkst. Lt; įrengimai – 200 tūkst. Lt; pinigai – 100 tūkst. Lt; medžiagos – 300 tūkst. Lt. Išmokėjus dividendus įmonėje liko 250 tūkst. Lt nepaskirstyto pelno. AB skolinga tiekėjams – 50 tūkst. Lt ir kitos ilgalai kės skolos – 200 tūkst. Lt.

AB apskaitos lygybė atrodo taip:

Turtas				=	Skolintojų nuosavybė		+	Savininkų nuosavybė	
Įrenginiai 200 000	+ Medžiagos 300 000	+ Pinigai 100 000	+ Pastatai 900 000		Skola tiekejams 50 000	Ilgalaikės skolos 200 000		Akcinis kapitalas 1 000 000	+ Nepaskirstytasis pelnas 250 000

Akcinis kapitalas atspindi įmonės savininkų investuotą turtą, tuo tarpu nepaskirstytasis pelnas išreiškia įmonės veiklos turto prieaugį. Neišskyrus šių akcininkų nuosavybės sudėtinių dalių, finansinių atsakaitų vartotojai gali susidaryti klaidingą nuomonę, kad įmonė papildomai išleido akcijų, kai tuo tarpu ji gavo pelną, panaudodama lėšas, gautas už anksčiau išleistas akcijas.

Nuosavas AB turtas nėra vienalytis. Tarkime, kad ši AB yra pelningai dirbanti įmonė. Kiekvienais metais gaudama pelną, ji gali pasirinkti, ar visą turto prieaugį išmokėti įmonės savininkams (akcininkams) kaip atlyginimą už investuotą turtą (dividendus), ar tik dalį jo skirti dividendams, o kitą paliekant įmonėje ir taip išplėsti jos veiklą.

Sėkmingai veikianti įmonė dažniau rinksis antrąjį variantą. Neišdalytas akcininkams pelnas vadinamas nepaskirstytu pelnu. AB „Rytas“ akcijų laikytojų nuosavybė atrodo taip:

Įstatinis (akcinis) kapitalas	1 mln. Lt
Nepaskirstytas pelnas	250 tūkst. Lt
Iš viso	1 mln. 250 tūkst. Lt

Toks akcininkų nuosavybės išskaidymas reikalingas jau vien todėl, kad šių dalių skirtingi susidarymo šaltiniai: įstatinis kapitalas atspindi įmonės savininkų investuotą turtą, tuo tarpu nepaskirstytasis pelnas išreiškia turto prieaugį iš įmonės veiklos.

Pažymėtina, kad nagrinėjamoji įmonė turi ir skolų. Tai skola tiekėjams (50 tūkst. Lt) ir kitos ilgalaikės skolos (200 tūkst. Lt). Kiekviena įmonė skoloms turi skirti ypatingą dėmesį. Sumaniai naudodamasi skolintuoju turtu, įmonė gali pasiekti labai gerų rezultatų.

Tarkime, neapmokėjusi iš karto už gautas žaliavas, ji kurį laiką naudojami ir žaliavomis, ir pinigais, kuriuos skolinga žaliavų pardavėjui. Be to, už tokio pobūdžio skolas nereikia mokėti palūkanų. Tačiau šios skolos, kaip ir visos kitos, turi būti padengtos sutartyje numatytais terminais. Antraip įmonei-pirkėjai gali tekti mokėti delspinigius, be to, pardavėjas gali pareikalauti kitą kartą apmokėti už jo prekes iš anksto. Taigi nepatikimas klientas, laimėjęs vieną mėnesį, gali smarkiai pralošti kitą.

Visai kas kita įmonės skolos bankui. Jas ne tik būtina gražinti, bet dar reikia sumokėti palūkanas už teisę laikinai naudotis pasiskolintais pinigais. Taigi prieš skolinantis reikia prisiminti, kad įmonė gali pretenduoti tik į tą pelno dalį, uždirbtą su skolintuoju turtu, kuri liks apmokėjus skolintojui už laikiną naudojimąsi jam nepriklausančiu turtu (pvz., palūkanos už banko kreditus, nuomos mokestis už naudojamąsi patalpomis, įrenginiais ar transporto priemonėmis ir pan.).

2.4. Dvejybinė apskaitos sistema

Dėl įmonėje nuolat vykstančios ūkinės veiklos keičiasi apskaitos lygybės struktūra: didėja ar mažėja atskiros turto dalys, kinta ir nuosavybės struktūra. *Kiekviena operacija pakeičia ne mažiau kaip du skirtingus apskaitos lygybės elementus, tačiau lygybėje išlaikoma pusiausvyra.* Tai yra vadinamasis *dvejybinis įrašas*, kuriuo pagrįsta dvejybinė apskaitos (arba dvejybinio įrašo apskaitos) sistema. Lietuvoje visos įmonės (išskyrus tas, kurios neturi juridinio asmens teisių ir neturi samdomų darbuotojų), tvarkydamos apskaitą, turi taikyti dvejybinį įrašą.

Dvejybinė apskaitos sistema – tai apskaitos metodas, pripažįstantis dvejybinę kiekvienos ūkinės operacijos prigimtį ir naudojamąs registruojant operacijas.

Reikia prisiminti, kad *apskaitos lygybė niekada negali būti pažeista*. Tai reiškia, kad padidėjus vienam turto elementui, turi sumažėti kitas turto elementas arba įvykti atitinkamas pokytis nuosavybės dalyje. Tai yra dvejybinės apskaitos esmė.

Panagrinėsime keletą paprasčiausių pavyzdžių, iliustruojančių dvejybinę apskaitą (2.1 lentelė).

2.1 lentelė. Ūkinių operacijų įtaka apskaitos lygybei

Operacijos aprašymas	Turtas =	Savininkų nuosavybė	+	Skolintojų nuosavybė
1. Įmonė pardavė akcijų: turtas padidėjo pinigų pavidalu, o savininkų nuosavybė – akcijų pavidalu.	+		+	
2. Įmonė pirkė įrenginių skolon: padidėjo turtas (įrenginiai) ir skolintojų nuosavybė (įmonė įsiskolino įrenginių pardavėjams).	+			+
3. Įmonė pirkė žaliavų ir iš karto sumokėjo pinigus: pasikeitė turto struktūra – sumažėjo pinigai ir padidėjo žaliavų atsargos.	-	+		
4. Įmonė grąžino skolą už įrenginius: sumažėjo turtas (pinigai) ir skolintojų nuosavybė (skola įrenginių pardavėjams).	-			-
5. Įmonė pirkė pastatą ir dalį pinigų sumokėjo iš karto, o likusią sumą įsipareigojo grąžinti po metų: šioje operacijoje turtas (pinigai) sumažėjo, tuo tarpu kitas turtas (pastatas) padidėjo, įsiskolinimas tiekėjams taip pat padidėjo.	-	+		+

Aptartos ūkinės operacijos yra palyginti paprastos ir nesunkiai suprantamos, nes čia turtas buvo tik perkamas, bet nebuvo naudojamas. Tuo tarpu kiekvieno verslo tikslas – racionaliai naudojant turi-

mą turtą, uždirbti kuo didesnes pajamas su mažiausiomis sąnaudomis. Gautos pajamos didina savininkų nuosavybę, o sąnaudos mažina turtą ir savininkų nuosavybę. Jei pajamos viršija sąnaudas, vadinasi, įmonė dirba pelningai. Fundamentinę apskaitos lygybę, atsižvelgiant į įmonės veiklos rezultatus, galima pertvarkyti taip:

$$\text{Turtas} = \text{Skolintojų nuosavybė} + \text{Savininkų nuosavybė} + \begin{array}{|c|} \hline + \text{Pajamos} \\ - \text{Sąnaudos} \\ \hline \end{array}$$

↓
Pelnas

Jei įmonės pajamos mažesnės už patirtas sąnaudas, vadinasi, įmonė dirba nuostolingai, t. y. skolon, ir šis nuostolis sumažina savininkų nuosavybę.

Patyrus sąnaudas (išlaidas) ir gavus pajamų (įplaukų), apskaitos lygybė pasikeis tiek turto, tiek nuosavybės dalyje, nes, fiksuojant sąnaudas, reikia parodyti ir turto (atsargų, pinigų) sumažėjimą, taip pat mažėja ir savininkų nuosavybė. Gavus pajamas, padidėja įmonės turtas (pinigai arba skola įmonei) ir savininkų nuosavybė.

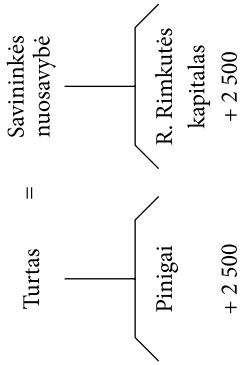
Dvejybinis įrašas ir apskaitos lygybės lentelė

Panagrinėkime konkrečius pavyzdžius.

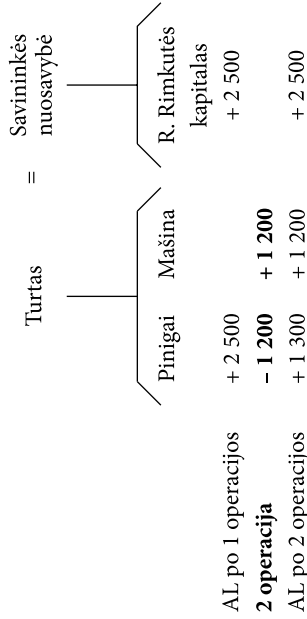
1 PAVYZDYS

R. Rimkutė įkūrė savo individualiąją įmonę, kurioje ji atliks smulkių drabužių taisymą.

1 operacija. R. Rimkutė į įmonės sąskaitą banke įnešė 2,5 tūkst. Lt. Po šios 1 operacijos apskaitos lygybė jos įmonėje atrodo taip:

2 operacija. R. Rimkutė įmonė nusipirko siuvimo mašiną už 1,2 tūkst. Lt. Apskaitos lygybė (AL) po šios operacijos:

Apskaitos lygybės bendrosios sumos nepasikeitė, pasikeitė tik įmonės turto sudėtis: už pinigų įmonė įsigijo kitą turtą – siuvimo mašiną.

3 operacija. Pirkta medžiagų ir furnitūros skolon už 600 Lt.

	=							
Turtas	+	Savininkės nuosavybė						
<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 33%; border-top: 1px solid black; border-left: 1px solid black; border-right: 1px solid black;">Pinigai</td> <td style="width: 33%; border-top: 1px solid black; border-left: 1px solid black; border-right: 1px solid black;">Mašina</td> <td style="width: 33%; border-top: 1px solid black; border-left: 1px solid black; border-right: 1px solid black;">Medžiagos</td> </tr> </table>	Pinigai	Mašina	Medžiagos		<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 33%; border-top: 1px solid black; border-left: 1px solid black; border-right: 1px solid black;">Skola</td> <td style="width: 33%; border-top: 1px solid black; border-left: 1px solid black; border-right: 1px solid black;">tiekėjams</td> <td style="width: 33%; border-top: 1px solid black; border-left: 1px solid black; border-right: 1px solid black;">R. Rimkutės kapitalas</td> </tr> </table>	Skola	tiekėjams	R. Rimkutės kapitalas
Pinigai	Mašina	Medžiagos						
Skola	tiekėjams	R. Rimkutės kapitalas						
AL po 2 operacijos	+ 1 300	+ 1 200						
3 operacija	+ 600	+ 600						
AL po 3 operacijos	+ 1 300	+ 1 200						
	+ 600	+ 2 500						
	+ 600	+ 2 500						

Padidėjo įmonės turtas – įsigyta medžiagų atsargų už 600 Lt ir atsirado skolintojų nuosavybė, nes įmonė už medžiagas tiekėjams liko skolinga 600 Lt.

4 operacija. R. Rimkutė sunaudojo medžiagų klientų užsakymams įvykdyti už 400 Lt.

Sumažėjo įmonės turto – medžiagų, o kadangi jos buvo sunaudotos pajamoms uždirbti, tai fiksuojamos kaip sąnaudos, sumažinančios savininkų nuosavybę.

	Turtas		=	Skolintojų nuosavybė	+	Savininkės nuosavybė
	Pinigai	Mašina Medžiagos		Skola tiekėjams		R. Rimkutės kapitalas – Sąnaudos
AL po 3 operacijos	+ 1 300	+ 1 200		+ 600		+ 2 500
4 operacija						- 400
AL po 4 operacijos	+ 1 300	+ 1 200		+ 600		+ 2 500

5 operacija. Grąžinta dalis įmonės skolos tiekėjams už medžiagas – 300 Lt.

	Turtas		=	Skolintojų nuosavybė	+	Savininkės nuosavybė
	Pinigai	Mašina Medžiagos		Skola tiekėjams		R. Rimkutės kapitalas – Sąnaudos
AL po 4 operacijos	+ 1 300	+ 1 200		+ 600		+ 2 500
5 operacija	- 300			- 300		
AL po 5 operacijos	+ 1 000	+ 1 200		+ 300		+ 2 500

Sumažėjo turtas – pinigai ir skolintojų nuosavybė – skola tiekėjams.

6 operacija. Iš klientų už atliktus užsakymus gauta 900 Lt.

	Turtas		=	Skolintojų nuosavybė		+	Savininkės nuosavybė	
	Pinigai	Mašina Medžiagos		Skola tiekejams		R. Rimkutės kapitalas	– Sąnaudos	+ Pajamos
AL po 5 operacijos	+ 1 000	+ 1 200	+ 200	+ 300		+ 2 500	– 400	
6 operacija	+ 900							+ 900
AL po 6 operacijos	+ 1 900	+ 1 200	+ 200	+ 300		+ 2 500	– 400	+ 900

Pinigai, gauti už suteiktas paslaugas, yra laikomi įmonės pajamomis, didinančiomis savininkų nuosavybę. P pinigų gavimas fiksuojamas kaip turto padidėjimas.

7 operacija. R. Rimkutė sumokėjo nuomos mokesį – 200 Lt, už elektros energiją – 80 Lt, už telefoną – 20 Lt.

	Turtas		=	Skolintojų nuosavybė		+	Savininkės nuosavybė	
	Pinigai	Mašina	Medžiagos	Skola tiekėjams	R. Rimkutės kapitalas	–	Sąnaudos	+ Pajamos
AL po 6 operacijos	+ 1 900	+ 1 200	+ 200	+ 300	+ 2 500	– 400	+ 900	
7 operacija	– 300					– 300		
AL po 7 operacijos	+ 1 600	+ 1 200	+ 200	+ 300	+ 2 500	– 700	+ 900	

Visos išlaidos, susijusios su teise naudotis patalpomis, elektros energija, ryšių paslaugomis, per ataskaitinį laikotarpį leido uždirbti pajamų, todėl jos laikomos sąnaudomis ir jų suma sumažėjo įmonės turtas – pinigai ir savininkų nuosavybė.

8 operacija. R. Rimkutė pasiėmė savo reikėmėms iš įmonės sąskaitos banke 500 Lt sumą.

	Turtas	=	Skolintojų nuosavybė	+	Savininkės nuosavybė
	Pinigai		Mašina		Medžiagos
			Skola tiekiėjams		R. Rimkutės kapitalas
					- Sąnaudos + Pajamos
AL po 7 operacijos	+ 1 600		+ 1 200	+ 200	+ 900
8 operacija	- 500		+ 300	- 700	+ 900
AL po 8 operacijos	+ 1 100		+ 1 200	+ 200	+ 900

Individualiosios įmonės savininkas gali pasiimti iš įmonės dalį turto savo reikėmėms. Tuo atveju sumažėjo jo nuosavybė. Apibendrinant šį pavyzdį, galima sudaryti apskaitos lygybės lentelę.

Suma, kuria uždirbtos pajamos (900 Lt) viršijo jas uždirbant patirtas sąnaudas (700 Lt) ir yra R. Rimkutės įmonės pelnas – 200 Lt.

1 pavyzdžio lentelė

	Turtas		=	Skolintojų nuosavybė		+	Savininkų nuosavybė	
	Pinigai	Mašina	Medžiagos	Skola	tiekejiams	R. Rimkutės kapitalas	– Sąnaudos	+ Pajamos
1	+ 2 500					+ 2 500		
2	– 1 200	+ 1 200						
3			+ 600		+ 600			
4			– 400				– 400	
5	– 300				–300			
6	+ 900							+ 900
7	– 300							– 300
8	– 500							– 500
Iš viso	+ 1 100	+ 1 200	+ 200		+ 300		+ 2 000	Pelnas + 200

Turtas iš viso: 2 500 Lt

Nuosavybė iš viso: 2 500 Lt

2 PAVYZDYS

Panagrinėkime akcinės bendrovės „Stilius“ veiklą. Akcinės bendrovės nuosavybę sudaro akcijų savininkų (akcininkų) nuosavybė. Akcinėje bendrovėje šiek tiek kitaip parodomos savininkų investicijos į įmonę, be to, savininikai negali paimti įmonės turto savo reikmėms.

Tarkime, kad įkūrus siuvimo AB „Stilius“ buvo išleista ir parduota paprastųjų akcijų už 200 tūkst. Lt, t. y. suformuotas įstatinis (akcinis) kapitalas. Pasamdžius darbininkus, bendrovė pradėjo savo veiklą. Per kovo mėn. įmonėje AB „Stilius“ įvyko tokios operacijos:

1. Kovo 3 d. AB „Stilius“ įnešė į savo sąskaitą banke 200 tūkst. Lt už akcijas.
2. Kovo 4 d. AB įsigijo pastatą už 160 tūkst. Lt.
3. Kovo 4 d. Gavो iš banko paskolą 20 tūkst. Lt su 10 % metinėmis palūkanomis. Paskolą reikės grąžinti po 2 metų.
4. Kovo 5 d. Įmonė gavo iš tiekėjų medžiagų už 4 tūkst. Lt, tiekėjams apmokėti įsipareigojo per 10 dienų.
5. Kovo 7 d. Bendrovė įsigijo įrenginių už 40 tūkst. Lt.
6. Kovo 8 d. AB išleido reklamai 500 Lt.
7. Kovo 7 d. AB įsigijo transporto priemonių už 15 tūkst. Lt.
8. Kovo 15 d. Bendrovė grąžino 4 tūkst. Lt tiekėjams už medžiagas, pirktas kovo 5 d.
9. Kovo 18 d. Bendrovė pardavė produkcijos už 6 tūkst. Lt skolon. Pirkėjai įsipareigojo apmokėti per 15 dienų.
10. Kovo 20 d. Bendrovė gavo iš tiekėjų medžiagų už 5 tūkst. Lt., įsipareigojo apmokėti per 30 dienų.
11. Kovo 27 d. Įmonė pardavė produkcijos už 9,226 tūkst. Lt.
12. Kovo mėn. parduotai produkcijai pagaminti įmonė sunaudojo medžiagų už 4,3 tūkst. Lt, išmokojo atlyginimų – 5 tūkst. Lt, sumokojo už komunalines paslaugas – 1,2 tūkst. Lt.

	Turtas						Skolintoji nuosavybė		Savininkų nuosavybė	
	Pastatas	Įrenginiai	Transportas	Medžiagos	Pirkėjų skolos	Pinigai	Banko paskola	Skola tiekėjams	Išstatinis kapitalas	Pajamos (+) Šaunaudos (-)
1						+ 200 000			+ 200 000	
2	+ 160 000					- 160 000				
3						+ 20 000	+ 20 000			
4				+ 4 000				+ 4 000		
5		+ 40 000				- 40 000				
6						- 500				- 500
7			+ 15 000			- 15 000				
8						- 4 000		- 4 000		
9					+ 6 000					+ 6 000
10				+ 5 000				+ 5 000		
11						+ 9 226				+ 9 226
12				- 4 300		- 5 000				- 4 300
						- 1 200				- 5 000
						- 1 200				- 1 200
	+ 160 000	+ 40 000	+ 15 000	+ 4 700	+ 6 000	+ 3 526	+ 20 000	+ 5 000	+ 200 000	+ 4 226
	Turtas iš viso: 229 226 Lt									
	Nuosavybė iš viso: 229 226 Lt									

3 PAVYZDYS

Pateikiame uždarnosios akcinės bendrovės „Beržas“ ūkinės veiklos pavyzdį:

1. Įmonė išleido ir pardavė akcijų už 5 tūkst. Lt.
2. Įmonė už grynuosius pinigus įsigijo įrengimų, kurių vertė – 4 tūkst. Lt.
3. Įmonė įsigijo skolon medžiagų už 500 Lt (t. y. įsipareigojo per tam tikrą laikotarpį sumokėti tiekėjams už gautas medžiagas).
4. Įmonė gavo iš banko 10 tūkst. Lt paskolą.
5. Įmonė už 8 tūkst. Lt įsigijo žemės.
6. Įmonė sunaudėjo medžiagų pajamoms uždirbti už 400 Lt.
7. Įmonė uždirbo pajamų (kartu gavo ir piniginių įplaukų) už 600 Lt.
8. Įmonė gražino 500 Lt skolą tiekėjams.
9. Įmonė įsigijo už grynuosius pinigus medžiagų, kurių vertė – 700 Lt.
10. Įmonė gražino dalį skolos 2 tūkst. Lt bankui.

Toliau pateiktime pavyzdyje atspindėta įmonės ūkinių operacijų įtaka apskaitinei lygybei.

3 pavyzdžio lentelė

	Turtas				Skolintojų nuosavybė			Akcininkų nuosavybė	
	Pinigai	Medžiagos	Įrenginiai	Žemė	Skola tiekėjams	Skola bankui	Įstatinis kapitalas	Pajamos (+)	Sąnaudos (-)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
1	+ 5 000	-	-	-	-	-	+ 5 000	-	-
	5 000	-	-	-	-	-	5 000	-	-
2	- 4 000	-	+ 4 000	-	-	-	-	-	-
	1 000	-	4 000	-	-	-	5 000	-	-
3	-	+ 500	-	-	+ 500	-	-	-	-
	1 000	500	4 000	-	500	-	5 000	-	-
4	+ 10 000	-	-	-	-	+ 10 000	-	-	-
	11 000	500	4 000	-	500	10 000	5 000	-	-
5	- 8 000	-	-	+ 8 000	-	-	-	-	-
	3 000	500	4 000	8 000	500	10 000	5 000	-	-
6	-	- 400	-	-	-	-	-	- 400	-
	3 000	100	4 000	8 000	500	10 000	5 000	- 400	- 400
7	+ 600	-	-	-	-	-	-	-	+ 600
	3 600	100	4 000	8 000	500	10 000	5 000	+ 200	+ 200
8	- 500	-	-	-	- 500	-	-	-	-
	3 100	100	4 000	8 000	0	10 000	5 000	+ 200	+ 200

3 pavyzdžio lentelės pabaiga

1	2	3	4	5	6	7	8	9
9	- 700	+ 700	-	-	-	-	-	-
	2 400	800	4 000	8 000	0	10 000	5 000	+ 200
10	- 2 000	-	-	-	-	- 2 000	-	-
	400	800	4 000	8 000	0	8 000	5 000	+ 200
	Rezultatinė lygybė: 400 + 800 + 4 000 + 8 000			=	8 000 + 8 000 + 200			
	Turtas iš viso: 13 200				Nuosavybė iš viso: 13 200			

Kiekvienos įmonės ūkinę veiklą sudaro įvairūs ūkiniai faktai, pavyzdžiui: žaliavų pirkimas, nuostoliai dėl gaisro, produkcijos pardavimas ir pan. Šie faktai skirstomi į ūkinius įvykius ir ūkinės operacijas. Minėtųjų ūkinių faktų kilmė skiriasi vienu esminiu aspektu – kai kuriuos iš jų sąmoningai vykdo įmonių darbuotojai, kiti vyksta nepriklausomai nuo jų valios. Tačiau negalima pamiršti ir jų bendrojo bruožo – tiek dėl ūkinių operacijų, tiek dėl ūkinių įvykių būtina turi pasikeisti įmonės turto arba nuosavybės apimtis ar sudėtis. Jeigu nei turtas, nei nuosavybė nepasikeis, apskaitininkai apskritai neturės ko fiksuoti. Pvz., gali būti sudaryta sutartis milijonams litų, tačiau kol nepakito turto bei nuosavybės sudėtis, apskaitininkas negali fiksuoti ūkinio fakto.

Ūkiniais įvykiais laikomi tokie nuo įmonės valios nepriklausantys ūkiniai faktai, kurie pakeičia įmonės turto apimtį ir (ar) struktūrą, pvz., nuostoliai dėl gaisro ar kitos stichinės nelaimės, medžiagų sumažėjimas dėl natūralios netekties ir pan.

Ūkinėmis operacijomis yra laikoma tikslinga įmonės personalo veikla, siekiant konkrečių, iš anksto numatytų tikslų, keičianti įmonės turto ir (ar) nuosavybės apimtį ir (ar) sudėtį. Pvz., žaliavų pirkimas, gaminių pardavimas, darbo užmokesčio išmokėjimas ir pan.

Kadangi tiek ūkiniai įvykiai, tiek ūkinės operacijos keičia įmonės turto bei nuosavybės apimtį bei struktūrą, šie pokyčiai turi atsispindėti ir apskaitoje.

Pateikti pavyzdžiai parodo dvejybinės apskaitos esmę, bet praktiškai taip skaičiuoti galima būtų nebent itin mažose įmonėse. Paprastai įmonės apskaita tvarkoma universalesniais būdais ir finansinės ataskaitos sudaromos suprantamesne forma.

2.5. Finansinių ataskaitų esmė

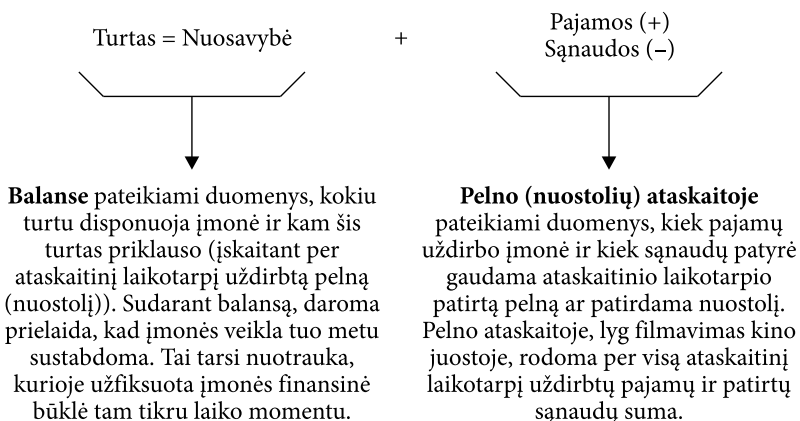
Finansinės ataskaitos – tai dokumentų rinkinys, kuriame pateikiama apskaitos informacija išoriniams ir vidiniams vartotojams.

Finansinių ataskaitų vartotojams svarbu gauti visapusę informaciją apie įmonės veiklą ir jos finansinę būklę. Iš jos jie gali spręsti, ar

racionaliai naudojamas įmonės turtas ir kam jis priklauso, ar efektyvi įmonės veikla.

Duomenys apie visą turtą, kuriuo disponuoja įmonė, ir šio turto savininkus parodomi ataskaitoje, kuri vadinama balansu. Tai iš prancūzų kalbos kilęs žodis. Jo pirminė reikšmė – *svarstyklės*. Toks šios ataskaitos pavadinimas visiškai pagrįstas, nes jame atspindimos dvi visuomet viena kitai lygios fundamentinės apskaitos lygybės dalys – turtas ir nuosavybė. Tačiau vien šios informacijos nepakanka. Balanse nurodoma ir savininkams priklausančio pelno ar patirto nuostolio suma, bet neaišku, kokių būdu įmonė pasiekė tokių rezultatų. Todėl ***per ataskaitinį laikotarpį uždirbtoms pajamoms ir patirtoms sąnaudoms fiksuoti skirta speciali finansinės ataskaitos forma – pelno (nuostolių) ataskaita.***

Taigi dvejose pagrindinėse finansinėse ataskaitose – balanse ir pelno (nuostolių) ataskaitoje parodoma visa fundamentine apskaitos lygybe išreiškiamą informaciją:

Tačiau ir šios informacijos savininkams nepakanka. Yra ypatinga turto rūšis – pinigai, kuria domisi visi informacijos vartotojai. Jie paprastai pageidauja kuo tiksliau žinoti, dėl kokių priežasčių piniginių įplaukų buvo daugiau ar mažiau negu uždirbta pelno. Taip atsitinka

gana dažnai ir tai normali padėtis. ***Finansinė ataskaita, kurioje nurodoma, iš kur, kiek buvo gauta pinigų ir kiek bei kam jų išleista, susiejant su pelnu (nuostoliu), vadinama pinigų srautų ataskaita.***

Lietuvoje pinigų srautų ataskaita dar kartais vadinama finansinių pokyčių ataskaita.

Informacija, atspindinti savininkų nuosavybės judėjimą, parodoma ***Nuosavojo kapitalo pokyčių ataskaitoje.***

Pagrindinių finansinių ataskaitų sudarymo tvarka

Lietuvoje bendra tvarka visą finansinių ataskaitų rinkinį, pasibaigus kalendoriniams metams, įmonės privalo pateikti VĮ Registrų centrui ir Valstybinei mokesčių inspekcijai. Jei įmonės vadybininkams reikia tikslios ir dažnesnės informacijos, pelno (nuostolių) ataskaita, balansas bei kitos minėtosios ataskaitos gali būti sudaromos ir dažniau, kas ketvirtį ar kas mėnesį.

Kad būtų lengviau suvokti pelno (nuostolių) ataskaitos ir balanso sudarymo principus, panagrinėsime AB „Stilius“ veiklą kovo mėn.

Pelno (nuostolių) ataskaita

Kaip jau minėta, *pelno (nuostolių) ataskaitoje turi būti parodytos visos per ataskaitinį laikotarpį uždirbtos pajamos bei joms uždirbti patirtos sąnaudos ir apskaičiuotas įmonės veiklos rezultatas – pelnas arba nuostolis.*

PAVYZDYS

AB „Stilius“ kovo mėn. uždirbo pajamų:

- kovo 18 d. – 6 000 Lt,
- kovo 27 d. – 9 226 Lt,

Iš viso: 15 226 Lt.

Šioms pajamoms uždirbti bendrovė patyrė tokias sąnaudas:

- reklamai išleido 500 Lt,
- sunaudojo medžiagų už 4 300 Lt,

- išmokėjo atlyginimų – 5 000 Lt,
- sumokėjo už komunalinius patarnavimus – 1 200 Lt.

Iš viso: 11 tūkst. Lt.

Turint šiuos duomenis, galima sudaryti pelno (nuostolių) ataskaitą.

AB „Stilius“ kovo mėn. pelno (nuostolių) ataskaita, Lt

Pajamos už parduotą produkciją	15 226
Sąnaudos:	
medžiagų	4 300
atlyginimų	5 000
elektros energijos ir kt.	1 200
reklamos	500
Iš viso sąnaudų:	11 000
Pelnas	4 226

Balansas

Balansas išreiškia pusiausvyrą tarp turto ir nuosavybės ir pateikia informaciją apie tai, kokį turtą turi įmonė konkrečiu momentu bei kam jis priklauso. Paprasčiausiu balansu galime laikyti apskaitinę lygybę:

$$\boxed{\text{Turtas} = \text{Savininkų nuosavybė} + \text{Skolintojų nuosavybė.}}$$

Įmonė jai priklausantį turtą nuolat naudoja, šis visą laiką kinta, todėl, sudarant balansą, daroma prielaida, kad įmonės veikla sustabdoma ir užfiksuojamas ne tik turto dydis, bet ir tai, kam jis priklauso tuo momentu.

Balansą sudaro 3 pagrindinės dalys: turtas, savininkų nuosavybė ir skolintojų nuosavybė.

Balansą galima pateikti lentelės pavidalu: vienoje skiltyje surašomas turtas, kitoje – savininkų nuosavybė ir įsipareigojimai (skolintojų nuosavybė) (2.7 pav.). Čia parodytas labai sustambintas balansas, t. y. kiekviena balanso dalis išskaidoma į atskirus straipsnius. Visi straipsniai balanse pateikiami tam tikra tvarka, t. y. informacija suklasifikuo-

Balansas

Turtas	Suma	Savininkų nuosavybė ir įsipareigojimai	Suma
Ilgalaikis turtas		Savininkų nuosavybė	
		Įstatinis kapitalas	
		Nepaskirstytas pelnas	
Trumpalaikis turtas		Skolintojų nuosavybė	
		Ilgalaikės skolos	
		Trumpalaikės skolos	
Turtas iš viso		Nuosavybė iš viso	

2.7 pav. Balanso struktūra

jama. Balanso lentelės pradžioje (pagal verslo apskaitos standartus) pateikiamas **ilgalaikis turtas**: *pirmiausia nematerialusis*, jeigu įmonė tokiu disponuoja (patentai, brokerio vietos ir kt.). Toliau eina *ilgalaikis materialusis turtas, kuris vaizduojamas atvirkščiai likvidumo laipsniui*. **Likvidumas** parodo, kaip greitai turtą galima paversti pinigais. Taigi pradžioje parodoma žemė, pastatai, įrengimai ir t. t. Tada rodomas **trumpalaikis turtas**: *pradedant nuo atsargų, toliau skolos įmonei, trumpalaikiai vertybiniai popieriai ir pinigai*.

Kitoje balanso dalyje, kuri pavadinta **Nuosavasis kapitalas ir įsipareigojimai**, pradžioje rodoma savininkų nuosavybė, kurią sudaro *įstatinis kapitalas ir nepaskirstytasis pelnas*. Toliau eina *įsipareigojimai, pradžioje – ilgalaikiai, t. y. ilgalaikės skolos, kurių grąžinimo terminas ilgesnis negu 1 metai*. Tai banko kreditų grąžinimai, kiti ilgalaikiai įsipareigojimai. *Vėliau – trumpalaikiai įsipareigojimai (skolos), kurių grąžinimo terminas trumpesnis nei 1 metai: skolos tiekėjams, darbuotojų atlyginimai, mokesčiai ir kt.*

PAVYZDYS

Sudarysime AB „Stilius“ balansą:

AB „Stilius“ kovo 31 d. balansas

Turtas	Suma	Nuosavybė	Suma
Ilgalaikis turtas		Savininkų nuosavybė	
Pastatas	160 000	Akcinis kapitalas	200 000
Įrenginiai	40 000	Nepaskirstytasis pelnas	4 226
Transportas	15 000		
Trumpalaikis turtas		Skolintojų nuosavybė	
Medžiagos	4 700	Banko paskola	20 000
Pirkėjų skolos	6 000	Skola tiekėjams	5 000
Pinigai	3 526		
Turtas iš viso	229 226	Nuosavybė iš viso	229 226

Apskaitos tvarkymas piniginiu ir kaupimo principu

Ataskaitinio laikotarpio pabaigoje turi būti parengiamos finansinės ataskaitos ir nustatomas įmonės veiklos efektyvumas, t. y. pelningai ar nuostolingai dirbo įmonė per praėjusį laikotarpį. Įdomu tai, kad šis *įmonės veiklos rezultatas priklauso ir nuo to, kokia apskaitos koncepcija vadovaujantis tvarkoma įmonėje apskaita – pinigine ar kaupimo.*

Individualiosiose įmonėse ir ūkinėse bendrijose, kur yra nedidelės pardavimų apimtys, paprastai apskaita tvarkoma **piniginiu principu** – pajamos fiksuojamos tik tada, kai pinigai jau gauti, o sąnaudos – kai pinigai jau sumokėti.

Akcinėse bendrovėse apskaita tvarkoma **kaupimo principu**. Ši apskaita tiksliau parodo įmonės veiklos rezultatą, nes čia pajamos lyginamos su sąnaudomis. Bendrieji apskaitos principai nurodo, kad pajamos fiksuojamos tada, kai jos uždirbamos, nepriklausomai nuo to, kada bus gauti pinigai. Sąnaudos fiksuojamos tada, kai jos patiriamos, o ne tada, kai išleidžiami pinigai. Panagrinėję įmonės AB „Asta“ veiklą, pamatysime skirtumus, kurie atsiranda, tvarkant apskaitą piniginiu ir kaupimo principais.

PAVYZDYS

Parduotuvė „Asta“ buvo įkurta sausio 3 d. Per šį mėnesį buvo atliktos tokios operacijos:

1. Sausio 3 d. „Asta“ gavo 60 tūkst. Lt paskolą metams su 10 % metinėmis palūkanomis;
2. Sausio 3 d. sumokėjo 2,4 tūkst. Lt už patalpų nuomą sausio–birželio mėn.;
3. Sausio 4 d. sumokėjo už reklamą 500 Lt;
4. Sausio 5 d. pirko prekių už 70 tūkst. Lt, 50 tūkst. Lt apmokėjo iš karto, likusi suma turi būti sumokėta per 30 dienų;
5. Sausio 15 d. sumokėjo 1,2 tūkst. Lt už parduotuvės apsaugą sausio–rugpjūčio mėn.;
6. Sausio 30 d. sumokėjo už komunalines paslaugas 200 Lt;
7. Sausio 31 d. įmonės darbuotojams išmokėjo atlyginimą už sausio mėn. – 1,3 tūkst. Lt;
8. Per sausio mėn. pardavė visas prekes už 100 tūkst. Lt, iš jų 40 tūkst. Lt pirkėjai sumokėjo iš karto, o 20 tūkst. Lt sumokės iki vasario 10 d.

Norint sužinoti, ar pelninga buvo parduotuvės veikla sausio mėn., reikia sudaryti pelno (nuostolių) ataskaitą. Ją galima parengti piniginiu arba kaupimo principu:

Įmonės „Asta“ sausio mėn. pelno (nuostolių) ataskaita (Lt) (parengta piniginiu principu)

Piniginės įplaukos	40 000
Išlaidos:	55 600
a) prekėms	50 000
b) nuomai	2 400
c) reklamai	500
d) apsaugai	1 200
e) komunalinėms paslaugoms	200
f) atlyginimams	1 300
Nuostolis	15 600

Įmonės „Asta“ sausio mėn. pelno (nuostolių) ataskaita (Lt) (parengta kaupimo principu)

Pardavimų pajamos	100 000
Parduotų prekių savikaina	70 000
Bendrasis pelnas	30 000
Sąnaudos:	3 050
a) palūkanų ($60\,000 \times 0,10/12$)	500
b) nuomos ($2\,400/6$)	400
c) reklamos	500
d) apsaugos	150
e) komunalinių paslaugų	200
f) atlyginimų	1 300
Pelnas	26 950

Palyginus sausio mėn. pajamas su joms uždirbti patirtomis sąnaudomis, matyti, kad įmonės veikla pelninga, nors, skaičiuojant tik įplaukas ir išlaidas, t. y. gautus ir išleistus pinigus, atrodo, kad veikla nuostolinga.

Apskaita, tvarkoma kaupimo principu, tiksliau atspindi finansinę įmonės veiklą.

2.6. Pelno uždirbimo įtaka apskaitinei lygybei

Paprasčiausiai uždirbamo pelno ir turto pasikeitimo ryšys pasireiškia tuomet, kai pajamų uždirbimas sutampa su pinigų įplaukomis, o sąnaudų patyrimas – su pinigų ar kito turto išleidimu.

Taip gali būti, pavyzdžiui, nedidelėje krautuvėlyje, kurioje prekės į kreditą neparduodamos ir kuri neturi savo patalpų (ar kito ilgą laiką naudojamo turto), bet jas nuomoja, kiekvieną mėnesį mokėdama nuomos mokesčių. Tokiu atveju, norint apskaičiuoti savininko nuosavybės padidėjimą, pakanka nustatyti, kiek per ataskaitinį laikotarpį padidėjo įmonės turtas:

$$\begin{array}{rclcl} \text{Turto suma} & & \text{Turto pokytis (padidėjimas ar} & & \text{Turto suma} \\ \text{laikotarpio} & + & \text{pamažėjimas) per laikotarpį} & = & \text{laikotarpio} \\ \text{pradžioje} & - & & & \text{pabaigoje} \end{array}$$

arba:

$$\begin{array}{rclcl} \text{Turto suma} & - & \text{Turto suma} & = & \text{Turto pokytis} & = & \text{Savininkų} \\ \text{laikotarpio} & & \text{laikotarpio} & & \text{(padidėjimas ar} & & \text{nuosavybės pokytis} \\ \text{pabaigoje} & & \text{pradžioje} & & \text{sumažėjimas)} & & \text{(padidėjimas ar} \\ & & & & \text{per laikotarpį} & & \text{pamažėjimas) per tą} \\ & & & & & & \text{laikotarpį} \end{array}$$

Kaip matyti iš paskutinės lygties, tokioje įmonėje apskritai galima būtų netvarkyti apskaitos, apsiriboti vien turto inventorizavimu (suskaiciavimu), pasibaigus kiekvienam ataskaitiniam laikotarpiui. Bet šiuo atveju aptartą lygybę reikėtų papildyti dar keletu elementų.

Juk įmonės turtas laikotarpio pabaigoje gali pasikeisti ne tik dėl įmonės veiklos, bet ir todėl, kad per ataskaitinį laikotarpį savininkas įnešė tam tikrą lėšų sumą į įmonę arba išėmė iš jos tam tikrą turtą ir panaudojo asmeniniams reikalams. Tokiu atveju galutinė formulė, iš kurios gali būti apskaičiuotas per laikotarpį uždirbtas pelnas ar patirtas nuostolis, vadovaujantis turto sumos kitimu per tą laikotarpį, yra tokia:

$$\begin{array}{rclcl} \text{Turto} & - & \text{Turto} & + & \text{Turto} & - & \text{Turto} & = & \text{Savininkų} \\ \text{suma} & & \text{suma} & & \text{išėmimas} & & \text{įdėjimas} & & \text{nuosavybės} \\ \text{laikotarpio} & & \text{laikotarpio} & & \text{iš įmonės} & & \text{į įmonę} & & \text{pokytis} \\ \text{pabaigoje} & & \text{pradžioje} & & \text{savininkams} & & & & \text{(pelno} \\ & & & & & & & & \text{uždirbimas} \\ & & & & & & & & \text{ar nuostolio} \\ & & & & & & & & \text{patyrimas)} \\ & & & & & & & & \text{per tą} \\ & & & & & & & & \text{laikotarpį} \end{array}$$

Be to, šią formulę reikėtų koreguoti iš trečiųjų asmenų gautų paskolų suma, nes ji taip pat didintų turtą, bet nereikštų pelno uždir-

bimo ir dėl to padidėjusios savininkų nuosavybės. Įtaką turto sumai daro ir daugelis kitų veiksnių, nesusijusių su pelno uždirbimu ar nuostolio patyrimu. Užtenka paminėti vien turto dovanojimą kitoms įmonėms ir dovanų gavimą iš trečiųjų asmenų. Todėl ką tik aprašytu būdu ataskaitinio laikotarpio rezultatus galima būtų apskaičiuoti nebent itin mažose įmonėse, kurių veikla labai nesudėtinga.

Norėdami nustatyti įmonės veiklos rezultatų įtaką fundamentinei apskaitos lygybei, grįžkime prie pradinės jos formos, kai savininkai buvo išleidę akcijų už 100 tūkst. Lt ir dar nebuvo atlikta jokių kitų operacijų:

$$\frac{\text{Turtas (pinigai)}}{100\,000} = \frac{\text{Nuosavybė (paprastosios akcijos)}}{100\,000}$$

Kai įmonė pradeda savo veiklą, pirmiausia už pradinį turtą (šiuo atveju – pinigus) nusiperka prekių, kurias numato brangiau perparduoti kitiems pirkėjams, arba perka žaliavų bei apmoka už darbą darbuotojams, kurie iš tų žaliavų pagamina parduoti skirtas prekes.

Aiškumo dėlei tarkime, kad prekybos įmonė iš didmeninės bazės nupirko prekių už 20 tūkst. Lt ir apmokėjo už jas grynaisiais pinigais. Taigi įmonė padarė 20 tūkst. Lt išlaidų ir dėl to dalis pinigų virto perparduoti skirtomis prekėmis:

$$\begin{array}{ccc} \text{Turtas} & & \text{Savininkų nuosavybė} \\ \hline \underbrace{\text{Pinigai} + \text{Perparduoti skirtos prekės}}_{80\,000 + 20\,000} & = & \underbrace{\text{Paprastosios akcijos}}_{100\,000} \end{array}$$

Po kurio laiko įmonė pardavė šias prekes pirkėjams už grynuosius pinigus ir gavo už jas jau 30 tūkst. Lt. Dėl to pinigų suma padidėjo iki 110 tūkst. Lt (80 tūkst. Lt + 30 tūkst. Lt), tačiau perparduoti skirtų prekių sumažėjo 20 tūkst. Lt (tokia buvo perparduoti skirtų prekių vertė).

Taigi bendroji turto suma padidėjo 10 tūkst. Lt (100 tūkst. Lt – 20 tūkst. Lt + 30 tūkst. Lt = 110 tūkst. Lt).

Tiek pat padidėjo ir savininkų nuosavybė, nes, patyrusi 20 tūkst. Lt sąnaudų (jos šiuo atveju sutampa su išmokėtų pinigų suma), įmonė uždirbo 30 tūkst. Lt pajamų (jų suma šiuo atvejų sutapo su įplaukų už parduotas prekes suma, nes prekės buvo parduotos už grynuosius pinigus).

Todėl, prekių pardavimo momentu įmonės nuosavybei padidėjus 30 tūkst. Lt, ji tuo pačiu metu sumažėja 20 tūkst. Lt, o apskaitos lygybė įgyja tokį pavidalą:

$$\begin{array}{rcccl}
 \text{Turtas} & & \text{Savininkų nuosavybė} & & \\
 \hline
 \text{Pinigai} & = & \text{Paprastosios} & + & \text{Pajamos} \\
 110\,000 & & \text{akcijos} & & (30\,000) \\
 & & 100\,000 & & - \text{Sąnaudos} \\
 & & & & (20\,000)
 \end{array}$$

Suma, kuria uždirbtos pajamos viršija jas uždirbant patirtas sąnaudas, vadinama uždirbtu pelnu ir yra sudėtinė savininkų nuosavybės dalis. Priešingu atveju (sąnaudoms viršijus pajamas) įmonė patirtų nuostolį, kuris ne tik mažintų bendrąją turto sumą, bet ir savininkų nuosavybę.

Taigi bendroji fundamentinės apskaitos lygybės forma, atsižvelgiant į įmonės veiklos rezultatus, yra tokia:

$$\text{Turtas} = \text{Nuosavybė} + \begin{cases} + \text{Pajamos} \\ - \text{Sąnaudos} \end{cases}$$

Aptardami pelno susidarymą, minėjome dviejų rūšių kainas: tą, kurią įmonė sumoka tiekėjui, ir tą, kurią pačiai įmonei moka pirkėjai. Šių kainų skirtumas ir leidžia įmonei uždirbti pelną.

Kaina, už kurią įmonė perka prekes iš tiekėjų, pačios įmonės pirkėjos atžvilgiu vadinama savikaina, kitaip sakant, „kaina sau“ (bet ne pirkėjui).

Už pardavimo kainą įmonė perparduoda prekes savo pirkėjams.

2.7. Įmonės finansų struktūra

Kiekvienai įmonei labai svarbu žinoti, kuri abstraktaus turto dalis priklauso tos įmonės savininkams, o kuri – pasiskolinta, ir įmonė ja tik laikinai naudojasi. Turtą, kuriuo įmonė naudojasi, nuosavybės požiūriu apibūdina įmonės finansų struktūra.

Kiekvienos įmonės finansinė struktūra parodo, kokia dalis viso turto, kurį naudoja įmonė, priklauso jos savininkams, o kokia – skolintojams.

Tarkime, kad įmonės „Kelias“ ir „Dangus“ naudoja vienodo dydžio turtą, tačiau šių dviejų įmonių finansų struktūra yra skirtinga:

$$\text{TURTAS} = \text{SKOLINTOJŲ NUOSAVYBĖ} + \text{SAVININKŲ NUOSAVYBĖ}$$

$$\text{Įmonė „Kelias“ } 150 = 50 + 100;$$

$$\text{Įmonė „Dangus“ } 150 = 100 + 50.$$

Pabandykime nuspręsti, kuri iš šių įmonių turi palankesnę finansinę struktūrą. Iš pradžių patrauklesnė atrodo įmonė „Kelias“, nes ji turi daug mažiau skolų. Mažesnis skolų kiekis yra palankus tiems, kurie ruošiasi įsigyti jos akcijų, nes tokios įmonės veikla jiems atrodys mažiau rizikinga. Šią įmonę palankiau vertintų ir kreditoriai, nes ji turi pakankamai savo nuosavybės (nuosavojo turto) skoloms padengti. Ir akcininkai, ir kreditoriai, investuodami ar skolindami turtą šiai įmonei, gerokai mažiau rizikuoja. Tačiau nereikia pamiršti, kad mažesnė rizika rinkoje dažnai susijusi su santykinai mažu pelnu.

Panagrinękime įmonės „Dangus“ finansų struktūrą. Pirmiausia atkreipia dėmesį palyginti didelė skolintojų nuosavybės dalis. Kaip tai vertinti? Toks skolų dydis nekelia didelio pasitikėjimo įmone, nes šias skolas reikės grąžinti, be to, už jas reikės sumokėti palūkanas. Aišku, kad kiekvienas akcininkas, įsigydamas šios įmonės akcijų, rizikuoja daugiau negu įmonės „Kelias“ akcininkai. Tačiau didelė rizika rinkoje dažniausiai susijusi su palyginti dideliu pelnu. Kita vertus, reikėtų pa-

galvoti, kaipgi įmonė sugebėjo pritraukti tokią santykinai didelę skolintojų nuosavybės dalį. Akivaizdu, kad ji turėjo įtikinti skolintojus, jog skolos bus laiku grąžintos ir palūkanos laiku sumokėtos. Taigi gal įmonės reikalai nėra jau tokie blogi, jeigu kreditoriai jai drąsiai suteikė paskolas.

Kita vertus, skola skolai nelygi. Kaip jau žinote, įmonė gali turėti ir tokių skolų (pvz., skola tiekėjams), už kurias nereikia mokėti palūkanų. Taigi, reikėtų atidžiau išnagrinėti skolintojų nuosavybės struktūrą. Jeigu dauguma skolų yra tokios, už kurias nereikia mokėti palūkanų, tai įmonė, pritraukdama skolintąjį turtą, sutaupo pinigų. Todėl galima teigti, kad ji sumaniai išnaudoja tokios finansinės struktūros privalumus.

Tarkime, kad įmonės gavo vienodą pelną – 1 tūkst. Lt. Įmonė „Kelias“ yra išleidusi ir pardavusi 10 paprastųjų akcijų po 10 Lt kiekvieną (iš viso savininkų nuosavybė – 100 Lt). Įmonė „Dangus“ – 5 paprastąsias akcijas po 10 Lt kiekvieną (iš viso savininkų nuosavybė – 50 Lt).

Turėdami šiuos duomenis, galime apskaičiuoti, kiek pelno tenka vienai paprastajai akcijai kiekvienoje įmonėje:

$$\text{„Kelias“ } 1\ 000 : 10 = 100 \text{ Lt;}$$

$$\text{„Dangus“ } 1\ 000 : 5 = 200 \text{ Lt.}$$

Įmonės „Dangus“ vienai paprastajai akcijai pelno tektų daugiau negu įmonėje „Kelias“, nes joje acininkų nuosavybė yra mažesnė. Iš šios informacijos galime tikėtis, kad įmonės „Dangus“ akcijų kursas rinkoje kils. Tai reiškia, jog potencialūs investuotojai yra pasiruošę brangiau mokėti už šios įmonės akcijas.

Apibendrinant pateiktą pavyzdį, galime teigti, kad optimalios finansų struktūros „recepto“ pateikti neįmanoma. Įmonės finansinė struktūra yra labai subjektyvus dalykas.

Rizikos nebijantys investuotojai dažnai renkasi įmonę su didesne skolintojų nuosavybės dalimi. Šį pasirinkimą jie motyvuoja galimybe uždirbti daug didesnę pelną negu kitose įmonėse. Tiems investuotojams, kurie nori gauti pastovų pelną iš įdėto turto, daug patrauklesnės atrodo įmonės su didesne savininkų nuosavybės dalimi.

3 skyrius. APSKAITOS PROCESAS IR JO ORGANIZAVIMAS

3.1. Buhalterinės apskaitos sąskaitos ir dvejybinis įrašas

Kiekvienas ūkinis faktas (įvykis ar operacija), susijęs su turto ar nuosavybės pasikeitimu, turi būti užregistruotas nustatyta tvarka ir privalo atsispindėti metinėse finansinėse ataskaitose, kurios pateikiamos įmonės valdytojams bei išoriniams naudotojams, norintiems žinoti, kokių turto disponuoja įmonė ir kam šis turtas priklauso. Kadangi kiekviena ūkinė operacija yra susijusi su tam tikru turto ar nuosavybe, dėl kiekvienos ūkinės operacijos pasikeičia kai kurių balanso straipsnių sumos.

Vadinasi, balansą ir pelno (nuostolio) ataskaitą po kiekvienos operacijos reikėtų koreguoti. Bet tokių operacijų per vieną dieną būna labai daug. Kartais šimtai ar net tūkstančiai. Todėl, norint po kiekvienos turėti tikslią informaciją apie įmonės būklę, reikėtų balansą ir pelno (nuostolio) ataskaitą perrašyti užregistravus kiekvieną faktą.

Ši problema išsprendžiama pasitelkiant buhalterines sąskaitas, pvz., kiekvienam balanso, pelno (nuostolio) ataskaitos straipsniui gali būti skirtas atskiras registras. Čia kaupiama visa informacija apie tam tikros turto ar nuosavybės rūšies pokyčius per tam tikrą laikotarpį.

Apskaitininkai šiuos registrus vadina sąskaitomis. Juos galima tvarkyti nebūtinai popieriuje, o saugoti ir kitose informacijos laikymo vietose, pvz., kompiuterių atmintyje.

Duomenys į sąskaitas atkeliauja iš pirminių dokumentų, todėl būtų pravartu į jas įrašyti ne tik besikeičiančias turto ar nuosavybės sumas, bet ir pažymėti, iš kokių pirminių dokumentų jos atliekamos. Tai padėtų greičiau patikrinti, iš kur paimti duomenys.

Į sąskaitas įrašoma suma ir operacijos atlikimo data. Šios informacijos užtenka, kad prireikus būtų galima nustatyti pirminį dokumentą ir juo pasinaudoti, tikrinant, ar apskaitos registruose teisingai atspindėtas vienas ar kitas ūkinis faktas.

Panagrinėsime vienos turto rūšies, pvz., pinigų kitimo atspindėjimą sąskaitoje. Turtas ir nuosavybė gali kisti dviem kryptimis – didėti arba mažėti.

Pinigų sąskaitoje pokyčius rašysime stulpeliu:

Data	Pinigų įplaukos arba išlaidos	Suma
Kovo 1 d.	gauta	800
Kovo 3 d.	išmokėta	500
Kovo 4 d.	gauta	1 200
Kovo 5 d.	išmokėta	300
Kovo 10 d.	išmokėta	450
Kovo 11 d.	gauta	100
Kovo 15 d.	gauta	250
Kovo 20 d.	išmokėta	750

Taip sugrupuotą informaciją būtų galima sutartinai pavadinti sąskaita *Pinigai*. Jos privalumas yra tas, kad visa informacija apie įmonės pinigus pateikiama vienoje vietoje. Tačiau, kaip matyti, nelengva suskaičiuoti visus per tą laiką gautus ir išleistus pinigus, kadangi įplaukų ir išmokėjimų kiekvieną dieną būna dešimtys, o didesnėse įmonėse – šimtai. Tam reikia perskaičiuoti visas sugrupuotas sumas. Todėl būtų patogu grupavimą šiek tiek patobulinti: sumos stulpelį padalyti į dvi dalis ir į vieną rašyti tik gautas sumas (pinigų padidėjimą), o į kitą – tik išmokėtas sumas (pinigų sumažėjimą):

Sąskaita Pinigai

Data	Gauta	Išleista
Kovo 1 d.	800	
Kovo 3 d.		500
Kovo 4 d.	1 200	
Kovo 5 d.		300
Kovo 10 d.		450
Kovo 11 d.	100	
Kovo 15 d.	250	
Kovo 20 d.		750
Iš viso	2 350	2 000

Iš šios sąskaitos duomenų matyti, kad įmonė kovo mėn. gavo 2 350 Lt ir išleido 2 000 Lt. Taigi jai liko 350 Lt.

Sąskaitose taip pat išskiriama atskira skiltis, rodanti objekto padidėjimą ir sumažėjimą.

Skiltis kairėje sąskaitos pusėje (*gauta*) sutartinai vadinama debetu, o skiltis dešinėje pusėje (*išmokėta*) – kreditu. Žodį *debitas* apskaitininkai vartoja norėdami pabrėžti, kad kalbama apie kairiąją sąskaitos pusę, o žodį *kreditas* – apie dešiniąją buhalterinės sąskaitos pusę.

Bendroji debeto skilties suma (2 350 Lt) vadinama debeto apyvarta, o kredito skilties suma (2 000 Lt) vadinama kredito apyvarta. Likutis pinigų sąskaitoje 350 Lt dar vadinamas itališku žodžiu *saldo*.

Tačiau aptartoji sąskaita *Pinigai* forma turi vieną esminį trūkumą. Remiantis jos duomenimis, be papildomų skaičiavimų neįmanoma nustatyti, kokią pinigų sumą įmonė turėjo vieną ar kitą kovo mėn. dieną. Todėl patobulinsime šios sąskaitos formą, papildydami dar viena skiltimi, skirta pinigų likučiui apskaičiuoti po kiekvienos operacijos, didinančios ar mažinančios pinigų sumą.

Skilčių *Gauta* ir *Išleista* pavadinimus pakeisime atitinkamai *Debetas* ir *Kreditas*:

Sąskaita *Pinigai*

Data	Debetas	Kreditas	Likutis
Kovo 1 d.	800		800
Kovo 3 d.		500	300
Kovo 4 d.	1200		1500
Kovo 5 d.		300	1200
Kovo 10 d.		450	750
Kovo 11 d.	100		850
Kovo 15 d.	250		1100
Kovo 20 d.		750	350

Mokytiis tinka supaprastintos formos sąskaitos. Šiose sąskaitose po kiekvieno įrašo likutis neskaičiuojamas, o jos pačios vadinamos T formos sąskaitomis, arba lėktuvėliais:

D Sąskaitos pavadinimas K	
Debetas	Kreditas

Apskaitininkai patys pasirenka sąskaitos formą ir joje atspindimos informacijos kiekį, tačiau visose buhalterinėse sąskaitose būtinai skiriamos debeto ir kredito skiltys. Taip yra todėl, kad kiekvienos sąskaitos apskaitos objektas (turto, nuosavybės ar įsipareigojimų rūšys) gali kisti 2 kryptimis: didėti ar mažėti.

Sąskaitos objekto kitimai – padidėjimai ir sumažėjimai fiksuojami skirtingose jos pusėse. Turto padidėjimai registruojami tą turtą atspindinčių sąskaitų – debeto, o sumažėjimai – kredito pusėse. Nuosavybės ir įmonės įsipareigojimų padidėjimas žymimas nuosavybės sąskaitų kredito pusėje, o sumažėjimas – debeto pusėje.

Atidarant sąskaitas atskaitinio periodo pradžioje, jose iš balanso įrašomi pradiniai likučiai arba saldo. Likučiai iš balanso turto dalies įrašomi į sąskaitų debetą, o iš nuosavybės dalies į kreditą:

D	Turto sąskaita	K	D	Nuosavybės sąskaita	K
	Pradinis likutis			Pradinis likutis	
	Padidėjimas	Sumažėjimas	Sumažėjimas	Padidėjimas	
	Galutinis likutis			Galutinis likutis	

Galutinis likutis turto sąskaitose apskaičiuojamas prie pradinio likučio pridėdam debeto apyvartą ir atimant kredito apyvartą. Nuosavybės sąskaitose galutinis likutis nustatomas atvirkščia tvarka: prie pradinio likučio pridėdama kredito apyvarta ir atimama debeto apyvarta.

Kita sąskaitų grupė – **pajamų ir sąnaudų sąskaitos**. Jos tiesiogiai susijusios su savininkų nuosavybe, kadangi skirtumas tarp pajamų ir sąnaudų, t. y. pelnas (nuostolis) daro tiesioginį poveikį savininkų nuosavybės dydžiui. Todėl pajamų sąskaitos padidėjimas (uždirbimas) įrašomas į kreditą kaip nuosavybės sąskaitose. Patiriamos sąnaudos mažina pelną (kartu ir savininkų nuosavybę), todėl fiksuojama atvirkščiai – sąnaudų padidėjimas rašomas sąnaudų sąskaitų debete:

D	Turto sąskaita	K
Likutis laikotarpio pradžioje	Sumažėjimas (-)	
Padidėjimas (+)		
Likutis laikotarpio pabaigoje		

D	Nuosavybės sąskaita	K
Likutis laikotarpio pradžioje	Sumažėjimas (-)	
Padidėjimas (+)		
Likutis laikotarpio pabaigoje		

D	Sąnaudų sąskaita	K
Likutis laikotarpio pradžioje	Sumažėjimas (-)	
Padidėjimas (+)		
Likutis laikotarpio pabaigoje		

D	Pajamų sąskaita	K
Likutis laikotarpio pradžioje	Sumažėjimas (-)	
Padidėjimas (+)		
Likutis laikotarpio pabaigoje		

PAVYZDYS

D	Pinigai	K
1 000	Sumažėjimas (-)	300
Padidėjimas (+)		
700		

D	Skola bankui	K
7 000	Sumažėjimas (-)	10 000
Padidėjimas (+)		
3 000		

Įrašų buhalterinėse sąskaitose taisyklės:

- Turto ir sąnaudų sąskaitų apskaitos objektų padidėjimai registruojami tų sąskaitų debete.
- Turto ir sąnaudų sąskaitų apskaitos objektų sumažėjimai fiksuojami tų sąskaitų kredite.
- Nuosavybės ir įmonės įsipareigojimų, pajamų sąskaitų, apskaitos objektų padidėjimai registruojami tų sąskaitų kredite.

- Nuosavybės ir įmonės išipareigojimų, pajamų sąskaitų, apskaitos objektų sumažėjimai registruojami tų sąskaitų debete.

Aptariant fundamentinę apskaitos lygybę, buvo nustatyta, kad bet koks ūkinis faktas būtina pakeičia turto, nuosavybės arba turto ir nuosavybės apimtį bei struktūrą. Todėl kiekvieną ūkinį faktą reikia registruoti mažiausiai dviejose sąskaitose: vienos sąskaitos debete, kitos – kredite.

PAVYZDYS

Įmonė išsigijo įrenginių už 50 tūkst. Lt ir iš karto už juos sumokėjo tiekėjams. Sąskaitose ši operacija turi būti atvaizduota taip:

D	Pinigai	K	D	Įrenginiai	K
Likutis 70 000					
		50 000	50 000		
		└───┬───┘	└───┬───┘		
			↑		

Dėl šios operacijos apskaitos lygybės suma nepasikeitė, nes, sumažėjus vienai turto rūšiai (pinigams), padaugėjo kito turto (įrenginių).

Žinant pagrindines buhalterinių įrašų sąskaitose taisykles, galima pavaizduoti fundamentinę apskaitos lygybę, panaudojant naują elementą – sąskaitas.

$$\begin{array}{c}
 \begin{array}{c|c} \text{D} & \text{Turtas} \\ \hline \text{Padidėjimas} & \text{Sumažėjimas} \end{array} & \begin{array}{c|c} \text{K} & \\ \hline \text{Sumažėjimas} & \text{Padidėjimas} \end{array} & = & \begin{array}{c|c} \text{D} & \text{Savininkų} \\ \hline \text{Sumažėjimas} & \text{nuosavybė} \end{array} & \begin{array}{c|c} \text{K} & \\ \hline \text{Padidėjimas} & \end{array} & + & \begin{array}{c|c} \text{D} & \text{Skolintojų} \\ \hline \text{Sumažėjimas} & \text{nuosavybė} \end{array} & \begin{array}{c|c} \text{K} & \\ \hline \text{Padidėjimas} & \end{array} & + & \left. \begin{array}{c} \begin{array}{c|c} \text{D} & \text{Pajamos} \\ \hline \text{Sumažėjimas} & \text{Padidėjimas} \end{array} \\ \begin{array}{c|c} \text{D} & \text{Sąnaudos} \\ \hline \text{Padidėjimas} & \text{Sumažėjimas} \end{array} \end{array} \right\} \\
 & & & & & & & & & & & \text{Pelnas (nuostolis)}
 \end{array}$$

Kiekvieno ūkinio fakto atspindėjimas vienos sąskaitos debete, kitos – kredite vadinamas **dvejybiniu įrašu**, o sąskaitų derinys, kai viena sąskaita debetuojama, o kita kredituojama, įvardijamas **sąskaitų korespondencija**.

Panagrinėsime įvairius sąskaitų korespondencijų atvejus, remdamiesi konkrečiomis ūkinėmis operacijomis.

1. *AB išleido ir pardavė paprastųjų akcijų už 100 tūkst. Lt.*

Dėl šios operacijos 100 tūkst. Lt padidėjo įmonės pinigų. Tą padidėjimą reikia užfiksuoti turto sąskaitos *Pinigai* debete. Akcininkai, nupirkę akcijas, tampa savininkais, todėl jų nuosavybės padidėjimą reikia parodyti nuosavybės sąskaitos *Akcinis kapitalas* kredite:

D Pinigai	100 000				
K Įstatinis kapitalas	100 000				
D	Pinigai	K	D	Įstatinis kapitalas	K
1) 100 000					1) 100 000

2. *AB įsigijo įrenginių už 70 tūkst. Lt skolon.*

Dėl to padidėjo įmonės turtas. Tai fiksuojama turto sąskaitos *Įrenginiai* debete. Atsirado įmonės skola įrenginių tiekėjams. Skolos atsiradimas prilyginamas skolos padidėjimui, todėl fiksuojamas skolintojų nuosavybės sąskaitos *Skolos tiekėjams* kredite:

D Įrenginiai	70 000				
K Skolos tiekėjams	70 000				
D	Įrenginiai	K	D	Skolos tiekėjams	K
2) 70 000					2) 70 000

3. *Bendrovė įsigijo medžiagų už 20 tūkst. Lt.*

Šiuo atveju pasikeitė įmonės turto struktūra, padaugėjo medžiagų. Tai fiksuojama turto sąskaitos *Medžiagos* debete. Įmonė iš karto sumokėjo už medžiagas, dėl to sumažėjo jos pinigai, tai fiksuojama turto sąskaitos *Pinigai* kredite:

D Medžiagos 20 000
 K Pinigai 20 000

D	Medžiagos	K	D	Pinigai	K
3) 20 000					3) 20 000

4. Įmonė sunaudojo medžiagų produkcijai gaminti už 12 tūkst. Lt. Medžiagų sumažėjimas fiksuojamas *Medžiagų* sąskaitos kredite. Sąnaudų atsiradimas yra sutapatinamas su jų padidėjimu ir fiksuojamas sąskaitos *Medžiagų sąnaudos* debete:

D Medžiagų sąnaudos 12 000
 K Medžiagos 12 000

D	Medžiagų sąnaudos	K	D	Medžiagos	K
4) 12 000					4) 12 000

Iš pateiktų pavyzdžių matyti, kad ūkinė operacija turi būti fiksuojama mažiausiai dviejose sąskaitose. Toks įrašas, kai tarpusavyje koresponduoja tik dvi sąskaitos, vadinamas *paprastuoju įrašu*. Įrašas, kuriame vienos sąskaitos debetas bendrąja suma koresponduoja su dviejų ar daugiau sąskaitų kreditu, ir atvirkščiai, vadinamas *sudėtinu įrašu*.

Pavyzdžiui, įmonė pirko žaliavų už 30 tūkst. Lt. Iš tos sumos 5 tūkst. Lt sumokėjo iš karto, o likusius grąžins po 15 dienų. Ši operacija sąskaitose užfiksuojama taip:

D Žaliavos 30 000
 K Pinigai 5 000
 K Skola tiekėjams 25 000

D	Žaliavos	K	D	Pinigai	K	D	Skola tiekėjams	K
30 000				5 000			25 000	

Pagal apskaitos duomenų grupavimo apimtį buhalterinės apskaitos sąskaitos būna 2 rūšių – sintetinės ir analitinės.

Sintetinėse sąskaitose tvarkoma apibendrinta vienu rūšio turto ir nuosavybės apskaita tik piniginiu matu. Sintetinės sąskaitos atidaromos iš balanso, pvz., žaliavos ir prekės, skirtos perparduoti, skolos tiekėjams, skolos bankui, akcinis kapitalas, nepaskirstytasis pelnas ir pan.

Tačiau vadovavimo ir kontrolės tikslams reikia detalesnės informacijos apie kurią nors sąskaitą, pvz., *Žaliavos*, t. y. kiek, kokių ir kokiomis kainomis žaliavų turi įmonė. Kokiems konkrečioms tiekėjams įmonė skolinga ir pan. Todėl sintetinėms sąskaitoms išplėsti ir suskaidyti tvarkomos **analitinės sąskaitos**.

Analitinės sąskaitos atitinka konkrečią turto ar nuosavybės rūšį, pvz., sintetinė *Prekės* sąskaita, o analitinės sąskaitos atidaromos atskirai kiekvienai rūšiai.

Prekės – sintetinė sąskaita. *Avalynė* – analitinė sąskaita.

Jeigu *Avalynės* analitinės sąskaitos nepakanka, atidaromos detalesnės – *Moteriška avalynė*, *Vaikiška avalynė*, *Vyriška avalynė*.

Analitinėse sąskaitose sukaupta informacija mažai domina išorinius vartotojus, be to, tai yra įmonės komercinė paslaptis. Išoriniams vartotojams pateikiami susintetinti duomenys. Jie atspindi tą balanso straipsnį, kurio likutį sudaro visų atitinkamų analitinių sąskaitų likučių suma:

D	Avalynė	K	D	Mot. avalynė	K
18 000			10 000		

D	Vyr. avalynė	K	D	Vaik. avalynė	K
3 000			5 000		

Santykis tarp sintetinės sąskaitos ir jai išplėsti atidarytų analitinių sąskaitų:

1. Kiekvienas įrašas, įrašytas į sintetinę sąskaitą, lygiagrečiai įrašomas į analitines sąskaitas ir būtinai į tą pačią debetinę ar kreditinę pusę.

2. Visų analitinių sąskaitų, vienos sintetinės sąskaitos mastu debeto ar kredito apyvartų bendroji suma ir likučių bendroji suma turi būti lygi sintetinių sąskaitų apyvartai ir likučiui.

PAVYZDYS

Kovo 3 d. įmonė nupirko iš tiekėjų skolon 10 porų po 100 Lt vyriškos ir 20 porų po 80 Lt moteriškos avalynės.

D Prekės	2 600
K Skola tiekėjams	2 600

Kovo 5 d. įmonė pardavė 5 poras vyriškų ir 10 porų moteriškų batų.

D Pinigai	1 300
K Prekės	1 300

Avalynės įsigijimas

Data	Kiekis	Kaina	Suma
Moteriška			
03-03	20	80	1 600
Vyriška			
03-03	10	100	1 000

Avalynės pardavimas

Data	Kiekis	Kaina	Suma
Moteriška			
03-05	10	80	800
Vyriška			
03-05	5	100	500

	D	Prekės	K
03-03	2 600		
03-05			1 300
	<u>Padidėjimas (+)</u>		<u>Sumažėjimas (-)</u>
	Likutis 1 300		

3.2. Sąskaitų planas

Tam, kad vartotojams būtų lengviau sąskaitose rasti reikalingą informaciją, ji turi būti susisteminta pagal tam tikrus požymius. Tam tikslui įmonės turi parengti sąskaitų planą. *Sąskaitų planas – tai visų įmonėje naudojamų sąskaitų sąrašas, kuriame pateikiami visų sąskaitų pavadinimai bei numeriai.*

Jame sąskaitos pagal požymius jungiamos į tam tikras vienas grupes. Taip informacija suklasifikuojama ir ją lengviau skaityti bei analizuoti. Kadangi įmonių veikla labai įvairi, kiekviena įmonė turi parengti savo sąskaitų planą. Įvairiose įmonėse tuos pačius objektus atspindinčios sąskaitos gali būti skirtingai vadinamos. Pavyzdžiui, sąskaita *Įrenginiai* kitos įmonės apskaitininkas gali pavadinti *Mašinos*, o pirkėjų skola įmonei už parduotą produkciją gali būti įrašoma į sąskaitas: *Pirkėjų skola*, *Gautinos skolos* arba *Debetorinis įsiskolinimas*. Svarbu, kad pavadinimai tiksliai atspindėtų sąskaitose apskaitomų objektų esmę.

Nors praktiškai nustatyti visoms įmonėms vieno sąskaitų plano neįmanoma, vis dėlto galioja tam tikros sąskaitų plano rengimo taisyklės. Viešosios įstaigos Lietuvos Respublikos apskaitos instituto standartų tarybos 2004 m. sausio 7 d. nutarimu Nr. 2 patvirtintas *Pavyzdinis sąskaitų planas*. Tai parodomasis sąskaitų plano modelis, kuriuo nebūtina vadovautis, bet jis gali būti taikomas kaip paaiškinamoji ūkinių faktų atspindėjimo apskaitoje priemonė ir kuriuo remiantis įmonės pagal savo veiklos pobūdį parengia savo individualų sąskaitų planą. Pavyzdinio sąskaitų plano struktūra parengta vadovaujantis fundamentine apskaitos lygybe.

Atsižvelgiant į tai visos sąskaitos skirstomos į klases (3.1 pav.).

Su pavyzdinio sąskaitų plano struktūra galima susipažinti 3.1 lentelėje. **Pirmojoje ir antrojoje klasėse** sujungtas visas turtas – ilgalaikis ir trumpalaikis.

Trečiosios ir ketvirtosios klasių sąskaitose parodoma, kam tas turtas priklauso. **Trečioji klasė** – tai savininkų nuosavybė arba įmonės įsipareigojimai savininkams bei gautos subsidijos ir dotacijos. Savininkų nuosavybę sudaro ne tik kapitalas, rezervai, mokesčių atidėjimai, bet ir nepaskirstytasis pelnas. **Ketvirtoji klasė** – įmonės ilgalaikiai ir trumpalaikiai įsipareigojimai bei skolos.

Penktojoje klasėje fiksuojamos visų rūšių per atskaitinį laikotarpį uždirbtos pajamos, o **šeštojoje** – pajamas uždirbant patirtos sąnaudos.

1 klasė	2 klasė	3 klasė	4 klasė	5 klasė	6 klasė	7, 8, 9 klasės	0 klasė
Ilgalaikis turtas	Trumpalaikis turtas	Nuosavas kapitalas Dotacijos ir subsidijos	Mokėtinos sumos ir išpareigojimai	Pajamos	Sąnaudos	Valdymo apskaitos sąskaitos	Balanse neatspindėtos teisės ir išpareigojimai

Ilgalaikis + Trumpalaikis = Savininkų + Skolintojų + Pajamos – Sąnaudos
 turtas turtas nuosavybė nuosavybė } Pelnas
 } (nuostolis)
 } Nuosavybė
 } Turtas

3.1 pav. Sąskaitų skirstymas į klases

3.1 lentelė. Pavyzdinio sąskaitų plano struktūra

1 klasė Ilgalaikis turtas	2 klasė Trumpalaikis turtas	3 klasė Nuosavas kapitalas	4 klasė Mokėtinos sumos ir įsipareigojimai	5 klasė Pajamos	6 klasė Sąnaudos	0 klasė Balanse neatspindėtos teisės ir įsipareigojimai
1	2	3	4	5	6	7
11 Nematerialusis turtas	20 Atsargos, išankstiniai apmokėjimai ir nebaigtos vykdyti sutartys	30 Kapitalas	40 Po vienerių metų mokėtinos sumos ir ilgalaikiai įsipareigojimai	50 Pardavimo pajamos	60 Parduotų prekių ir suteiktų paslaugų savikaina	00 Trečiųjų asmenų garantijos, suteiktos įmonės vardu
12 Materialusis turtas	24 Per vienerius metus gautinos sumos	32 Perkainojimo rezervas (rezultatai)	44 Per vienerius metus mokėtinos sumos ir trumpalaikiai įsipareigojimai	52 Kitos veiklos pajamos	61 Veiklos sąnaudos	01 Individualiosios garantijos, suteiktos trečiųjų asmenų vardu
16 Finansinis turtas	26 Kitas trumpalaikis turtas	33 Rezervai		53 Finansinės-investicinės veiklos pajamos	62 Kitos veiklos sąnaudos	02 Realiosios garantijos, apdraustos nuosavu turtais
	27 Pinigai ir pinigų ekvivalentai	34 Nepaskirstytas pelnas (nuostoliai)		54 Pagautė (ypatingasis pelnas)	63 Finansinės-investicinės veiklos sąnaudos	03 Gautosios garantijos

3.1 lentelės pabaiga

1	2	3	4	5	6	7
		35 Dotacijos ir subsidijos		59 Pelno paskirstymas	64 Netekimai (ypatingieji praradimai)	04 Tretiesiems asmenims patikėtos įmonės prekės ir vertybės
		39 Suvestinės sąskaitos			65 Pelno mokesčiai	05 Įsipareigojimai dėl ilgalaikio turto įsigijimo ir perleidimo
					69 Pelno paskirstymas	06 Būsimieji kontraktai
						07 Trečiųjų asmenų turtas įmonėje
						08 Įvairios kitos teisės ir įsipareigojimai

Septintoji, aštuntoji ir devintoji klasės – paliktos laisvos, nes jos skirtos įmonės valdymui (vidinei apskaitai) tvarkyti, o šios apskaitos valdžia nereglamentuoja, jos vedimo tvarką kiekviena įmonė pasirenka savo nuožiūra.

Paskutine **nulinė** klasė palikta atspindėti įmonėje esantį turtą ar įsipareigojimus, kurie neturi tiesioginio ryšio su įmonės turtu bei nuosavybe. Pavyzdžiui, įmonė gali užstatyti kreditoriams jai priklausantį pastatą ar įrenginius. Dėl to nepasikeičia nei įmonės turtas, nei nuosavybė, bet informacija apie šį faktą apskaitoje turi būti parodoma.

3.3. Apskaitos proceso nuoseklumas

Buhalterinė apskaita, kaip ir kiekvienas kitas darbas, turi būti atliekama tam tikra tvarka ir nuoseklumu. Kaip ir kiekvienoje kitoje srityje, čia reikia laikytis tam tikrų nuostatų. Kiekvienas apskaitos principas turi būti įgyvendintas, kitaip jis prarastų prasmę. Siekiant tinkamai sugrupuoti ir apskaičiuoti įmonės veiklos duomenis, kad būtų patenkinti apskaitos duomenų vartotojų poreikiai ir pateikta įvairaus išsamumo informacija iš anksto nustatytu laiku, būtina įvesti tam tikrą tvarką. Jos labai svarbu laikytis visose buhalterinės apskaitos duomenų formavimo stadijose.

Apskaitos duomenų registravimo tvarka visose jos formavimo stadijose – nuo pirminių dokumentų iki atskaitomybės sudarymo vadinama **buhalterinės apskaitos organizavimu**.

Visų ūkinių operacijų registravimas apskaitoje pradedamas surašant **pirminius dokumentus**. Iš jų duomenys perkeliama į **analitinės apskaitos korteles ir apskaitos registrus – žurnalus, sąskaitas**.

Apskaitos registruose duomenys kaupiami visą ataskaitinį laikotarpį ir panaudojami ruošiant finansines ataskaitas. Ataskaitinio laikotarpio pabaigoje rekomenduojama sudaryti pagalbinę **darbinės atskaitomybės lentelę**, kuri padeda išvengti klaidų apskaičiuojant likučius sąskaitose ir atliekant koregavimus. Iš darbinės atskaitomybės lentelės duomenys perkeliama į **finansines ataskaitas – pelno (nuostolių) ataskaitą ir balansą**.

Sąskaitos ataskaitinio laikotarpio pabaigoje yra uždaromos. Naujo ataskaitinio laikotarpio pradžioje jos vėl atidaromos. Apskaitos ciklas pradedamas iš naujo.

Pirminiai dokumentai

Kiekvieną ūkinį faktą, prieš jį fiksuojant apskaitoje, reikia identifikuoti, t. y. nustatyti, ar tai ūkinis įvykis, ar ūkinė operacija, ir kada jis įvyko. Ūkiniais faktais laikomos operacijos ar įvykiai, pakeičiantys įmonės turto ir (ar) nuosavybės apimtį arba struktūrą.

Ūkinės operacijas apskaitoje fiksuoti galima tik remiantis pirminiais apskaitos dokumentais (sąskaitomis faktūromis, darbų priėmimo–perdavimo aktais, čekiais, kasos pajamų ir išlaidų orderiais ir kt.). Dokumentas yra buhalterinių įrašų pagrindas. Be dokumentų negali būti apskaitoma jokia ūkinė operacija. Dokumentai naudojami išankstinei ir vėlesnei ūkinei veiklai kontroliuoti.

Išankstinę kontrolę vykdo atsakingi apskaitos darbuotojai, tuo užkirsdami kelią neteisėtoms operacijoms. Vėlesnę kontrolę vykdo ma iš dokumentų tikrinant jau atliktas operacijas. Bendrieji apskaitos principai reikalauja ūkinę operaciją apskaitoje fiksuoti tada, kai ji faktiškai pakeičia turto ar nuosavybės struktūrą ar apimtį. Tiek vienu, tiek kitu atveju surašomas dokumentas.

Pirminiams dokumentams privalomi tam tikri rekvizitai (rodikliai), be kurių tie dokumentai negalioja, kitaip tariant, neturi juridinės galios ir pagal juos negalima daryti jokių įrašų apskaitos registruose.

Kiekvienam apskaitos dokumentui juridinę galią suteikia tokie rekvizitai:

- Įmonės, surašiusios dokumentą, pavadinimas;
- Apskaitos dokumento pavadinimas;
- Dokumento numeris ir surašymo data;
- Ūkinės operacijos turinys;
- Ūkinės operacijos kiekinė ir pinigine išraiška;
- Asmenų, atlikusių ūkinę operaciją ir atsakingų už jos atlikimą bei teisingą įforminimą, pareigos, vardai, pavardės, parašai.

Tik dokumentus, turinčius išvardytus rekvizitus, apskaitininkai gali registruoti buhalterinės apskaitos registruose.

Įmonių surašomuose dokumentuose, nurodomi šie fizinių asmenų duomenys: fizinių asmenų vardai bei pavardės, paso numeris, o kai kuriais atvejais dar ir asmens kodas, gyvenamoji vieta.

Dokumentai rašomi ūkinės operacijos metu arba tuoj pat jai pasibaigus.

Labai svarbu nustatyti laiką, kada įvyko ūkinis faktas. Ne visada tai galima tiksliai pasakyti.

PAVYZDYS

Siuvimo fabrikas „Drabužiai“ užsisakė medžiagų audimo fabrike „Audiniai“ balandžio 10 d. „Audiniai“ užsakymą įvykdė ir medžiagas išsiuntė balandžio 17 d., o „Drabužiai“ jas gavo balandžio 20 d. Pagal sutartį už jas apmokėti turi iki gegužės 1 d.

Šių medžiagų pirkimo operaciją patvirtinantis dokumentas yra PVM sąskaita faktūra. Kadangi jos išrašymas laikomas ūkinės operacijos atlikimo faktu, tai „Audiniai“ savo apskaitoje medžiagų pardavimą fiksuos išrašydami PVM sąskaitą faktūrą, t. y. balandžio 17 d. Tuo tarpu „Drabužiai“ pirkimo operaciją užfiksuos tik gavę PVM sąskaitą faktūrą balandžio 20 d. (kai joje pasirašys už medžiagų priėmimą atsakingas darbuotojas).

Pirminio dokumento išrašymas ar gavimas nebūtinai turi sutapti su prekių judėjimu. Apskaitininkai supaprastintai atspindi informaciją apie gamybos procesą ir registruoja duomenis, atspindinčius materialinių vertybių judėjimą.

Nors ūkiniai faktai paprastai identifikuojami pagal pirminius dokumentus, tačiau būna ir tokių, kurių niekas nedokumentuoja, nes tai padaryti neįmanoma. Pvz., nusidėvėjimo apskaičiavimas, kuris atliekamas ataskaitinio laikotarpio pabaigoje. Šiuo atveju nebus surašomas joks pirminis dokumentas, tačiau turi būti dokumentas, pagrindžiantis nusidėvėjimo apskaičiavimo operaciją – tai ilgalaikio turto įsigijimą patvirtinantis dokumentas.

Nustačius ūkines operacijas, jas reikia įkainoti. Bendrieji apskaitos principai reikalauja visas ūkines operacijas, taigi ir visą turtą bei

nuosavybę įkainoti faktine įsigijimo kaina (prekyboje – nupirktų prekių savikaina).

Analitinės apskaitos kortelės – tai specialūs apskaitos registrai, kuriuose fiksuojami detalūs duomenys apie įvairias turto ar įsipareigojimų rūšis. Jose, be vertinės, fiksuojama ir kiekinė operacijos išraiška. Čia galima žymėti ir kitą svarbią informaciją (pvz., apibūdinti kliento patikimumą). Analitinės kortelės teikia įmonės vadybininkams daug detalios informacijos. Kiekvienam tiekėjui, pirkėjui, atsargų rūšiai skiriama atskira analitinė sąskaita (kortelė), kurioje fiksuojama visa su tuo objektu susijusi informacija.

Visoms ūkinėms operacijoms registruoti, buhalteriniams įrašams daryti naudojamos specialiai pritaikytos formos, vadinamos apskaitos registrais.

Įvykus ūkinei operacijai, pirmiausia reikia kur nors pažymėti, kad ji įvyko, užregistruoti visus duomenis, kurių gali prireikti ateityje valdant įmonę bei sudarant finansines ataskaitas, ir tada naudoti šiuos įrašus, o ne duomenis iš pirminių dokumentų.

Vienas iš paprasčiausių pirminių dokumentų duomenų registravimo būdų nuosekliai kaupti duomenis apie visas atliktas ūkines operacijas viename registre pagal jų atlikimo datą yra chronologinis apskaitos registras – bendrasis žurnalas.

Bendrasis žurnalas – tai apskaitos registras, kuriame nedidelėse įmonėse nuosekliai, chronologine tvarka iš pirminių dokumentų surašomi visi ūkiniai faktai.

Bendrajame žurnale visi ūkiniai faktai registruojami eilės tvarka, užrašoma data. Skiltyje Turinys rašomi koresponduojančių sąskaitų pavadinimai. Kiekvienoje eilutėje rašoma tik viena sąskaita. Pradžioje rašomas debetuojamos sąskaitos pavadinimas. Žemiau, šiek tiek atitraukus nuo skilties krašto, rašomas kredituojamos sąskaitos pavadinimas. Jeigu yra daugiau negu dvi koresponduojančios sąskaitos, pirmiausia išvardijamos visos debetuojamos, o žemiau – kredituojamos sąskaitos. Po kredituojama sąskaita nuo pat skilties krašto užrašomas

trumpas operacijos turinys. Skiltis PP (perkélimo pažymėjimas) skirta užrašyti sąskaitai, į kurią bus perkelta suma iš bendrojo žurnalo.

Toliau pateikiame ištrauką iš AB „Ažuolas“ bendrojo žurnalo pirmojo puslapio.

PAVYZDYS

Eil. Nr.	Data	Turinys	PP	Debetas	Kreditas
1	2	3	4	5	6
1	12-05	Pinigai		48 000	
		Įstatinis kapitalas			48 000
		Parduota paprastųjų akcijų			
2	12-16	Žemė		15 000	
		Pastatai		10 000	
		Pinigai			25 000
		Pirkta žemė ir pastatai			
3	12-17	Inventorius		12 000	
		Metalas		6 000	
		Pinigai			18 000
		Pirktas inventorius ir metalas			
4	12-19	Pinigai		570	
		Pajamos			570
		Klientai sumokėjo už paslaugas			
5	12-19	Metalas		8 000	
		Skola tiekėjams			8 000
		Pirktas skolon metalas			
6	12-20	Elektros energijos sąnaudos		60	
		Pinigai			60
		Mokestis už elektros energiją			
7	12-25	Metalo sąnaudos		3 000	
		Metalas			3 000
		Metalo panaudojimas			
8	12-27	Skola tiekėjams		4 000	
		Pinigai			4 000
		Sumokama skola tiekėjams			

1	2	3	4	5	6
9	12-28	Pinigai		600	
		Pajamos			600
		Klientai sumokėjo už paslaugas			
10	12-29	Darbo užmokesčio sąnaudos		1 200	
		Mokėtini atlyginimai			1 200
		Apskaičiuotas darbo užmokestis			
11	12-30	Nusidėvėjimo sąnaudos		2 000	
		Inventoriaus nusidėvėjimas			2 000
		Apskaičiuotas inventoriaus nusidėvėjimas			

Fiksuoti visas operacijas bendrajame žurnale patogu mažose įmonėse, kur apskaitą tvarko vienas buhalteris.

Didelėse įmonėse naudojami ir chronologiniai – sisteminiai (specialieji) žurnalai. Kiekviename iš jų atspindimos tam tikros rūšies operacijos, kartu atliekamas ir pradinis jų grupavimas, o tai palengvina vėlesnį duomenų apdorojimą.

Įmonės gali naudoti tokius specialiuosius žurnalus:

Pirkimų skolon žurnalas. Pirkimų skolon operacijoms registruoti skirtas pirkimų skolon žurnalas. Tokia operacija įrašoma į vieną eilutę, nurodant pirkimo datą ir dokumento numerį. Turinio stulpelyje gali būti įrašomas tiekėjo pavadinimas, kodas ar kita svarbi informacija. Piniginei operacijų išraiškai yra skirtos 2 skiltys: debetas ir kreditas. Tuščiose skiltyse apskaitomus objektus įmonė pasirenka pati. Debetas skirtas skirtingų rūšių turto pirkimams apskaityti. Ne visoms atsargų rūšims gali užtekti laisvų skilčių. Rečiau pasitaikančios operacijos yra fiksuojamos kitų sąskaitų skiltyse. Įsigijus apgadintas arba blogos kokybės prekes, jos gali būti grąžinamos arba nukainojamos. Prekės gali būti grąžinamos arba nukainojamos tik gavus tiekėjo sutikimą. Tokia operacija žurnale įrašoma raudonu rašalu arba apskliaudžiant, taip pat su kitomis netipiškomis operacijomis bendrajame žurnale. Laikotarpio pabaigoje apskaičiuojamos visų skilčių galutinės sumos ir perkeliama į Didžiosios knygos sąskaitas.

Pardavimų skolon žurnalas. Jis skirtas fiksuoti turto pardavimams arba paslaugų suteikimams skolon. Šiame žurnale registruojamas turto pardavimas, o parduoto turto nurašymas yra fiksuojamas parduotų prekių savikainos žurnale. Registruojant pardavimų skolon operaciją, pirmiausia pažymima jos atlikimo data ir dokumento numeris. Turinio skiltyje įrašomas pirkėjo pavadinimas, kodas, numeris ir kiti duomenys. Operacijos piniginei išraiškai registruoti skiriama viena debeto skiltis ir viena ar kelios kredito skiltys. Debetė gali būti rašoma pirkėjo įsiskolinimas, gauti vekseliai arba kitos gautinos sumos. Kredito skilties stulpeliuose rašomos pardavimų arba suteiktų paslaugų rūšys. PVM fiksuojamas atitinkamame stulpelyje. Parduotų prekių grąžinimai ir nukainojimai pardavimų skolon žurnale įrašomi raudonai arba skliaustuose, be to, ši operacija, kaip netipiška, gali būti fiksuojama ir bendrajame žurnale. Laikotarpio pabaigoje apskaičiuojamos galutinės skilties sumos ir perkeliamos į Didžiosios knygos sąskaitas.

Parduotų prekių savikainos žurnalas. Jame fiksuojama parduotų prekių savikaina.

Pinigų gavimo bei Pinigų mokėjimo žurnalai. Jie skirti pinigų gavimams arba pinigų išmokėjimams registruoti.

Tiesioginių ir netiesioginių gamybos išlaidų apskaitos žurnalai. Juose perdirbimo įmonių buhalteriai registruoja tiesiogines (pagrindinių žaliavų ir tiesioginio darbo užmokesčio) bei netiesiogines (pagalbinių žaliavų ir pagalbinių darbininkų darbo užmokesčio) gamybos išlaidas.

Bendrasis žurnalas naudojamas ne tik mažose, bet ir didelėse įmonėse, kur daugelis operacijų registruojamos anksčiau aptartuose specialiuosiuose žurnaluose. Bendrajame žurnale fiksuojami retai pasitaikantys ūkiniai įvykiai, kuriems registruoti nėra specialaus žurnalo (pvz., prekių grąžinimai ar jų nukainavimai).

Atskaitomybei sudaryti ir įmonei valdyti neužtenka žurnaluose sukauptos informacijos. Kaip jau minėta, informacija kaupiama ir klasifikuojama pagal tam tikrus požymius sintetinėse sąskaitose. Jose parodomi visų apskaitos objektų pasikeitimai per tam tikrą laikotarpį. Visos sąskaitos, kurias įmonė naudoja, sujungiamos į vieną ***sistemi-***

nį registrą – Didžiąją knygą. Šioje knygoje sąskaitai nepriklausomai nuo to, kaip dažnai ji naudojama ūkinei veiklai atspindėti, gali būti skirtas atskiras lapas ar tam tikra jo dalis.

Sąskaitų visuma ir vadinama **Didžiąja knyga.**

Turto ir nuosavybės sąskaitų informacija paprastai būna ilgaamžiškesnė. Apskaitant ilgalaikį turtą, pavyzdžiui, įrenginius, tomis pačiomis sąskaitomis naudojamosi visą įrenginių naudojimo laiką.

Pajamų ir sąnaudų sąskaitose informacija kaupiama tik vieną ataskaitinį laikotarpį, kadangi jose apskaitome per vieną ataskaitinį laikotarpį (dažniausiai metus) uždirbtas pajamas ir patirtas sąnaudas.

Suregistravus operacijas žurnaluose, nebereikia vėl vartyti pirminių dokumentų, kai reikia pateikti apskaitinę informaciją buhalterinės apskaitos sąskaitose. Į sąskaitas duomenys perkeliami tiesiai iš žurnalo. Nagrinėjant bendrojo žurnalo užpildymą, buvo pateikta ištrauka iš AB „Ąžuolas“ bendrojo žurnalo. Dabar iš šio žurnalo perkelsime visas operacijas į Didžiosios knygos sąskaitas.

Fiksuoju duomenis, sąskaitose skiltyje *Data* rašoma ne įrašo perkėlimo, bet operacijos atlikimo data. Turinio skiltis skirta operacijai trumpai aprašyti, tačiau žinant, kad operacijos turinys jau buvo įrašytas žurnale, be to, saugomi pirminiai dokumentai, toks jo dubliavimas ne visada tikslingas.

PAVYZDYS

AB „Ąžuolas“ Didžioji knyga

Sąskaita *Pinigai*

Data	Turinys	PP	Debetas	Kreditas	Likutis
12-05			48 000		48 000
12-16				25 000	23 000
12-17				18 000	5 000
12-20				60	4 940
12-19			570		5 510
12-27				4 000	1 510
12-28			600		2 110

Sąskaita *Akcinis kapitalas*

Data	Turinys	PP	Debetas	Kreditas	Likutis
12-05		BŽ1		48 000	48 000

Sąskaita *Pastatai*

Data	Turinys	PP	Debetas	Kreditas	Likutis
12-16		BŽ1	10 000		10 000

Sąskaita *Žemė*

Data	Turinys	PP	Debetas	Kreditas	Likutis
12-16		BŽ1	15 000		15 000

Sąskaita *Inventorius*

Data	Turinys	PP	Debetas	Kreditas	Likutis
12-17		BŽ1	12 000		12 000

Sąskaita *Metalas*

Data	Turinys	PP	Debetas	Kreditas	Likutis
12-17		BŽ1	6 000		6 000
12-19		BŽ1	8 000		14 000
12-25		BŽ1		3 000	11 000

Sąskaita *Pajamos*

Data	Turinys	PP	Debetas	Kreditas	Likutis
12-19		BŽ1		570	570
12-28		BŽ1		600	1 170

Sąskaita *Skola tiekėjams*

Data	Turinys	PP	Debetas	Kreditas	Likutis
12-19		BŽ1		8 000	8 000
12-27			4 000		4 000

Sąskaita *Elektros energijos sąnaudos*

Data	Turinys	PP	Debetas	Kreditas	Likutis
12-20		BŽ1	60		60

Sąskaita *Metalo sąnaudos*

Data	Turinys	PP	Debetas	Kreditas	Likutis
12-25		BŽ1	3 000		3 000

Sąskaita *Darbo užmokesčio sąnaudos*

Data	Turinys	PP	Debetas	Kreditas	Likutis
12-29		BŽ1	1 200		1 200

Sąskaita *Mokėtini atlyginimai*

Data	Turinys	PP	Debetas	Kreditas	Likutis
12-29		BŽ1		1 200	1 200

Sąskaita *Nusidėvėjimo sąnaudos*

Data	Turinys	PP	Debetas	Kreditas	Likutis
12-30		BŽ1	2 000		2 000

Sąskaita *Inventoriaus nusidėvėjimas*

Data	Turinys	PP	Debetas	Kreditas	Likutis
12-30		BŽ1		2 000	2 000

Į skiltį PP įrašomas duomenų šaltinis, iš kurio perkelti duomenys, šifras. Šiuo atveju BŽ1 reiškia bendrojo žurnalo 1 puslapi.

Duomenų fiksavimas žurnaluose ir jų perkėlimas į sąskaitas yra pradinis apskaitos ciklo etapas.

Bandomasis balansas

Pasibaigus kiekvienam atskaitiniam laikotarpiui, turi būti sudaromos finansinės ataskaitos. Prieš jas sudarant, pravartu patikrinti, ar teisingai apskaičiuoti sąskaitų likučiai, ar, fiksuojant ūkinę operaciją ir įvykius bendrajame žurnale bei perkeliant duomenis iš vieno registro į kitą, nepadaryta aritmetinių klaidų. Tam parengiamas bandomasis balansas, t. y. lentelė, kurioje pateikiami debetiniai ir kreditiniai Diddžiosios knygos atskaitinio laikotarpio pabaigos sąskaitų likučiai. Jis parodo, ar visų debetinių likučių suma lygi kreditinių likučių sumai. Priešingu atveju tai yra perspėjimas, kad apskaitoje įsivėlė klaida.

Bandomąjį balansą sudaro trys skiltys – sąskaitų pavadinimas, debeto likučiai ir kredito likučiai. Į pirmąją skiltį rašomos tik tos sąskaitos, kuriose yra likučiai. Pirmiausia surašomos turto ir nuosavybės sąskaitos, o toliau pajamų ir sąnaudų sąskaitos.

Iš bandomojo balanso turto ir nuosavybės sąskaitų likučiai perkeliama į balansą, o pajamų ir sąnaudų sąskaitų likučiai – į pelno (nuostolio) ataskaitą.

Sudarysime AB „Ažuolas“ bandomąjį balansą.

PAVYZDYS

AB „Ažuolas“ bandomasis balansas

Sąskaitos pavadinimas	Debeto likučiai	Kredito likučiai
1	2	3
Pinigai	2 110	
Pastatai	10 000	
Žemė	15 000	
Inventorius	12 000	
Metalas	11 000	
Įstatinis kapitalas		48 000
Skola tiekėjams		4 000
Mokėtini atlyginimai		1 200
Inventoriaus nusidėvėjimas		2 000

1	2	3
Pajamos		1 170
Elektros energijos sąnaudos	60	
Metalo sąnaudos	3 000	
Darbo užmokesčio sąnaudos	1 200	
Nusidėvėjimo sąnaudos	2 000	
Iš viso	56 370	56 370

3.4. Pajamų ir sąnaudų pripažinimas

Tvarkant apskaitą kaupimo principu, svarbiausia teisingai nustatyti per ataskaitinį laikotarpį uždirbtas pajamas ir patirtas sąnaudas. Finansinės ataskaitos ruošiamos įvairiems laikotarpiams – mėnesinės, ketvirtinės, metinės.

Apskaitininkas, norėdamas nuspręsti, kada užregistruoti pajamas, turi žinoti, per kurį ataskaitinį laikotarpį buvo ar bus uždirbamos pajamos, visiškai nekreipdamas dėmesio į tai, kuriuo ataskaitiniu laikotarpiu gaunami pinigai. Norėdamas nuspręsti, kada užregistruoti sąnaudas, apskaitininkas turi žinoti, kurio ataskaitinio laikotarpio pajamoms uždirbti sunaudojamas turtas, nekreipdamas dėmesio į tai, kada buvo padarytos išlaidos.

Palyginimo principas teigia, jog, apskaičiuojant įmonės ūkinės veiklos rezultatą, per ataskaitinį laikotarpį uždirbtas pajamas galima lyginti tik su sąnaudomis, kurios buvo patirtos šioms pajamoms uždirbti. Todėl apskaitininkas pirmiausia nustato uždirbtas pajamas, o tada jau sprendžia, kokia turto dalis buvo sunaudota joms uždirbti.

Kai yra pirminiai dokumentai (sąskaitos faktūros, kasos pajamų orderiai ir kt.), kuriuose atsispindi vienkartinės uždirbtos pajamos, šių pajamų sumą nustatyti nesunku.

PAVYZDYS

UAB „Galvė“ gegužės 5 d. pardavė prekių už 500 Lt. Pirkėjas sumokėjo iš karto. Šiuo atveju įmonės įplaukos sutapo su pajamomis, tad ir apskai-

tininkas gegužės 5 d. uždirbtas pajamas 500 Lt ir įplaukas fiksuos ta pačia suma, t. y. padidėjusius pinigus:

D Pinigai	500
K Pajamos	500

Gegužės 20 d. UAB „Galvė“ pardavė prekių už 200 Lt skolon. Pirkėjas įsipareigojo sumokėti už prekes birželio 10 d. Šiuo atveju UAB „Galvė“ apskaitininkas gegužės 20 d. užfiksuos pajamas, tačiau įplaukas jis galės fiksuoti tik birželio 10 d., kai gaus pinigus. Gegužės 20 d. vietoj pinigų, t. y. įplaukų, fiksuojama skola įmonei – pirkėjo įsiskolinimas:

D Skola įmonei	200
K Pajamos	200

Birželio 10 d., kai pirkėjas grąžins skolą, bus užregistruotos įplaukos:

D Pinigai	200
K Skola įmonei	200

Sudėtingiau registruoti duomenis apskaitoje, kai įmonės sudaro įvairias ilgalaikes sutartis, kuriomis remiantis turi būti nustatomos tam tikrų laikotarpių pajamos bei sąnaudos. Taip būna, kai pajamos ir sąnaudos kaupiamos tolygiai ilgiau nei per vieną ataskaitinį laikotarpį ir tų kaupiamųjų pajamų (nuomos, draudimo, apsaugos ir pan.) uždirbimas ne visada sutampa su apmokėjimu už šias paslaugas.

PAVYZDŽIAI

Tarkime, kad AB „Ugnė“ nusprendė uždirbti pajamų metams išnuomodama Vitkui patalpas už 1 200 Lt. Galimi keli sutarties variantai:

1. Pajamų uždirbimas sutampa su apmokėjimu, t. y. įplaukos = pajamoms

AB „Ugnė“ ir Vitkus susitarė, kad Vitkus kiekvieno mėnesio paskutinę dieną sumokės po 100 Lt nuomos. Pasibaigus mėnesiui, AB „Ugnė“ apskaitoje užfiksuos 100 Lt pajamų ir 100 Lt pinigų padidėjimą – įplaukas.

D Pinigai	100
K Pajamos	100

Šis atvejis panašus į prieš tai nagrinėtąjį, kai pajamų uždirbimas sutapo su apmokėjimu.

2. Iš anksto apmokėtos, bet dar neuždirbtos pajamos

AB „Ugnė“ ir Vitkus sudarė sutartį, kurioje nurodė, kad Vitkus turi sumokėti nuomą iš anksto už metus. Sausio 6 d. Vitkus sumokėjo 1 200 Lt ir AB „Ugnė“ apskaitoje tai užfiksavo kaip įplaukas, tačiau pajamos dar neuždirbtos:

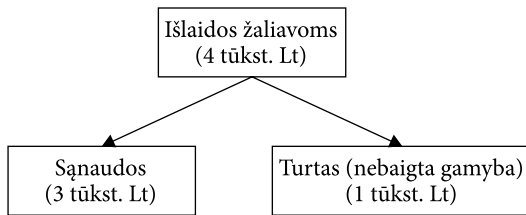
D Pinigai	1 200
K Gauti išankstiniai apmokėjimai	1 200

Nuomos pajamos gali būti pripažintos tik suteikus nuomos paslaugas, taigi pasibaigus sausio mėn. AB „Ugnė“ apskaitininkas turės užfiksuoti mėnesio ataskaitoje kaip pajamas 1/12 įplaukų, t. y. 100 Lt.

D Gauti išankstiniai apmokėjimai	100
K Pajamos	100

Pripažįstant sąnaudas, reikia nuspręsti, kurio ataskaitinio laikotarpio pajamoms uždirbti jos buvo padarytos. Ne visada lengva nustatyti, kokia būtent turto dalis buvo sunaudota ataskaitinio laikotarpio pajamoms uždirbti. Pvz., per ataskaitinį laikotarpį įmonė sunaudavo žaliavų produkcijai pagaminti už 4 tūkst. Lt. Tačiau, pasibaigus ataskaitiniam laikotarpiui, paaiškėjo, kad dalis sunaudotų žaliavų už 1 tūkst. Lt yra „išaldyta“ nebaigtoje produkcijoje. Todėl ši dalis sunaudotų žaliavų (už 1 tūkst. Lt) nesusijusi su pajamomis ir negali būti pripažinta sąnaudomis. Apskaitoje tai bus pateikta kaip nebaigtos gamybos atsargos (turtas), o sąnaudomis taps žaliavų sunaudojimas už 3 tūkst. Lt:

D Žaliavų sąnaudos	3 000
D Nebaigta gamyba	1 000
K Žaliavos	4 000

Kartais įmonė patiria sąnaudų, kurių neįmanoma tiesiogiai susieti su turto sunaudojimu, skirtu ataskaitinio laikotarpio prekėms pagaminti ir parduoti – pajamoms uždirbti. Pvz., įmonė pasamdė aukštos kvalifikacijos specialistą ir sudarė darbo sutartį, pagal kurią jam bus mokamas pastovus metinis 24 tūkst. Lt atlyginimas. Jo darbo sąnaudų kiekvieną mėnesį tiksliai nustatyti neįmanoma, nes jo sprendimai turės įtakos keletu ar keliolikos būsimųjų laikotarpių pajamoms, todėl kiekvieną mėnesį 1/12 jo metinio atlyginimo pripažįstama sąnaudomis:

D Atlyginimo sąnaudos	2 000
K Pinigai	2 000

Taigi, taikant duomenų kaupimo ir palyginimo principus, ataskaitinio laikotarpio pabaigoje reikia tiksliai įvertinti uždirbtas pajamas bei patirtas sąnaudas.

3.5. Sąskaitų koregavimas

Ataskaitiniam laikotarpiui pasibaigus, apskaitininkai peržiūri daugelį sąskaitų ir patikslina jose užregistruotus likučius, kadangi kai kurios ūkinės operacijos daro įtaką daugiau nei vieno ataskaitinio laikotarpio pajamoms ir sąnaudoms. *Toks sąskaitų likučių patikslinimas, atliekamas ataskaitiniam laikotarpiui pasibaigus, vadinamas sąskaitų koregavimu.*

Jis patikslina pelno (nuostolio) ataskaitos (pajamų bei sąnaudų) ir balanso (turto bei nuosavybės) sąskaitas. Koregavimai daromi kaupimo principu, t. y. pajamos ir sąnaudos fiksuojamos neatsižvelgiant į pinigines įplaukas ar išlaidas.

Koreguojantieji įrašai reikalingi tik toms ūkinėms operacijoms, kurios daro įtaką daugiau nei vieno ataskaitinio laikotarpio pajamoms ir sąnaudoms. Koreguojantieji įrašai dažniausiai nebūna pagrįsti pirminiais dokumentais, jie gali būti užfiksuoti laisvos formos buhalterinėmis pažymomis.

Galima išskirti kelias apskaitos sritis, kuriose reikia atlikti koregavimus:

- apskaitant ilgalaikio turto nusidėvėjimą;
- apskaitant apmokėtas, bet dar neuždirbtas ateinančių laikotarpių pajamas;
- apskaitant uždirbtas, bet dar neapmokėtas (sukauptas) pajamas;
- apskaitant apmokėtas, bet dar nepatirtas ateinančių laikotarpių sąnaudas;
- apskaitant patirtas, bet dar neapmokėtas (sukauptas) sąnaudas.

Įsidėmėkite, kad koreguojantieji įrašai reikalingi tik toms operacijoms, kurios daro įtaką daugiau nei vieno ataskaitinio laikotarpio pajamoms ir sąnaudoms.

Kiekvieną koreguojančiųjų įrašų grupę panagrinėsime detaliau.

Ilgalaikio turto nusidėvėjimo apskaita

Ilgalaikis turtas naudojamas ir uždirba pajamas ilgiau nei vieną ataskaitinį laikotarpį. Tokio turto vertė į sąnaudas, susijusias su produkcijos gamyba bei paslaugų tiekimu, perkeliama dalimis, įvertinant nusidėvėjimą. Pasibaigus ataskaitiniam laikotarpiui, reikia nustatyti, kokia turto dalis per šį laikotarpį buvo sunaudota pajamoms uždirbti, t. y. kiek turtas nusidėvėjo. Tam tikslui atliekami koreguojantieji įra-

šai: debetuojamos ilgalaikio turto nusidėvėjimo sąnaudų sąskaitos ir kredituojamos tam tikro turto nusidėvėjimo sąskaitos.

PAVYZDYS

Vasario mėnesį įmonė įsigijo pastatą, kurio vertė 90 tūkst. Lt, jo naudingojo eksploataavimo laikas – 50 metų, vėliau pastatas bus visiškai nusidėvėjęs. Pastato įsigijimą apskaitoje fiksuosime tokia sąskaitų korespondencija:

D Pastatas	90 000 Lt
K Pinigai	90 000 Lt

Kiekvienais metais apskaitininkai turės įskaičiuoti į sąnaudas 1/50 pastato įsigijimo išlaidų. Nusidėvėjimas pradėdama skaičiuoti nuo kito mėnesio pirmos dienos po įsigijimo. Taigi, pradėdant kovo mėn., bus skaičiuojamas pastato nusidėvėjimas ir registruojamas kaip sąnaudos:

$$90\,000 \text{ Lt} : 50 \text{ metų} : 12 \text{ mėn.} = 150 \text{ Lt}$$

sąnaudos kiekvieną mėnesį.

Logiška būtų vieno mėnesio nusidėvėjimą sąskaitose parodyti taip:

D	Pastatas	K	D	Pastato nusidėvėjimo sąnaudos	K
90 000					
	150	← →		150	
Lik. 89 850					

Tačiau taip atspindint nusidėvėjimą prarandama informacija apie pradinę ilgalaikio turto vertę ir šio turto nudėvėtąją dalį. Todėl nusidėvėjimas skaičiuojamas naudojant netiesioginį ilgalaikio turto nusidėvėjimo apskaitos būdą. Jo esmė yra ta, kad ilgalaikis turtas visą jo eksploataavimo laiką balanse parodomas įsigijimo kaina. Pasibaigus atskaitiniam laikotarpiui, turto nusidėvėjimas parodomas atskiroje sąskaitoje *Turto nusidėvėjimas* (nusidėvėjimo suma). Ta sąskaita yra kontrarinė (reguliuojančioji sąskaita turto atžvilgiu), t. y. priešinga ilgalaikio turto sąskaitai. Jei taikomas tiesioginis ilgalaikio turto nusidėvėjimo

apskaitos metodas, nusidėvėjimas į sąnaudas įskaitomas kiekvieną mėnesį lygiomis dalimis, atsižvelgiant į naudojimo laiką.

Šitoks apskaitos metodas leidžia bet kuriuo momentu nustatyti turto pradinę vertę, nudėvėtąją dalį ir apskaičiuoti likutinę vertę:

$$90\ 000 \text{ (pradinė vertė)} - 150 \text{ (mėnesio nusidėvėjimas)} = 89\ 850 \text{ (likutinė vertė)}.$$

Įrašai turto kontrarinėse sąskaitose daromi atvirkščiai negu turto sąskaitose, padidėjimas rašomas kredite, o sumažėjimas – debete.

Pasibaigus ataskaitiniam laikotarpiui, reikia atlikti koreguojantįjį įrašą, kuris dalį ilgalaikio turto išigijimo išlaidų, per šį laikotarpį uždirbusių pajamas, registruotų kaip sąnaudas bei sunaudotąją dalimi sumažintų ilgalaikio turto vertę.

Bendrajame žurnale kovo 31 d. būtų atliekama tokia sąskaitų korespondencija:

D Pastato nusidėvėjimo sąnaudos	150 Lt
K Pastato nusidėvėjimas	150 Lt

Tarkime, kad, pasibaigus metams, reikia atlikti koregavimą, t. y. gruodžio 31 dienai. Pastatas ūkinei veiklai buvo naudojamas 10 mėn. (kovo–gruodžio mėn.), mėnesinė pastato nusidėvėjimo suma – 150 Lt. Per 10 mėn. pastatas nusidėvėjo $10 \times 150 = 1\ 500$ Lt.

Įrašai sąskaitose gruodžio 31 d.

D Pastato nusidėvėjimo sąnaudos	1 500
K Pastato nusidėvėjimas	1 500

			Pastato		Pastato	
D	Pastatas	K	D	K	D	K
			nusidėvėjimas			
90 000				1 500	←	→ 1 500

Sudarydami gruodžio 31 dienai finansines ataskaitas, pelno (nuostolių) ataskaitoje sąnaudų dalyje įrašysime 1 500 Lt, o balanse turto dalyje – 88 500 Lt (pastatas 90 000 Lt – 1 500 Lt pastato nusidėvėjimas). Atkreipkite dėmesį, kad nusidėvėjimo suma 1 500 Lt atimama.

Apmokėtų, bet dar neuždirbtų pajamų apskaita

Pasitaiko atveju, kai klientai iš anksto apmoka įmonei už ateityje atliktinus darbus ar pateiktiną produkciją. Tokie apmokėjimai dažniausiai būna susiję su ilgą laiką atliekamais darbais: remontu, nuoma, apsauga, draudimu ir kt.

Jei klientai už jiems teikiamas paslaugas moka iš anksto, tai gauti pinigai registruojami kaip gauti išankstiniai apmokėjimai, t. y. ateinančiojo laikotarpio pajamos (neuždirbtos pajamos).

Neuždirbtos pajamos – tai įmonės įsipareigojimas atlikti darbus ar išsiųsti prekes, už kurias gauti pinigai. Registruoti pajamų uždirbimą įmonė galės tik tada, kai bus suteiktos paslaugos ar pristatytos prekės. Todėl, pasibaigus ataskaitiniam laikotarpiui, per kurį įmonė uždirbo pajamas išsiuntusi prekes ar atlikusi darbus, reikia atlikti koreguojantįjį įrašą – debetuoti neuždirbtų pajamų sąskaitą ir kredituoti pajamas.

PAVYZDYS

Pagal sutartį su klientu įmonė įsipareigojo per 200X m. pirmuosius 2 mėn. atlikti kompiuterių techninę apžiūrą bei remontą. Klientas už būsimus darbus sumokėjo iš anksto gruodžio mėn. 10 tūkst. Lt. Gruodžio mėn. apskaitininkas fiksuos:

D Pinigai	10 000 Lt
K Gauti išankstiniai apmokėjimai	10 000 Lt

Sausio mėn. buvo atlikta lygiai pusė šių darbų. Sausio 31 d. bus atliktas koreguojantysis įrašas:

D Gauti išankstiniai apmokėjimai (neuždirbtos pajamos)	5 000 Lt
K Pajamos	5 000 Lt

Uždirbtų, bet dar neapmokėtų pajamų apskaita

Labai dažnai įmonės pateikia prekes arba suteikia paslaugas, o apmokama už jas vėliau. Jei tai susiję su konkrečiomis prekėmis, jokių koregavimų atlikti nereikia: išsiuntus prekes pirkėjui ar suteikus paslaugas klientams, fiksuojamos uždirbtos pajamos ir padidėjusi pirkėjų skola įmonei, o gavus apmokėjimą – padidėjusi pinigų suma ir sumažėjusi skola įmonei. Tačiau, jeigu paslaugos ilgalaikės, reikia atlikti koregavimą. Per ataskaitinį laikotarpį uždirbtas, bet iki koregavimo neužregistruotas pajamas apskaitininkai vadina *sukauptomis pajamomis* arba klientų įsiskolinimu.

PAVYZDYS

AB „Profilaktika“ kovo mėn. sudarė sutartį su AB „Dana“, kad balandžio ir gegužės mėn. remontuos jos įrenginius. Už darbus „Dana“ sumokės gegužės mėn. pabaigoje 2,6 tūkst. Lt. Balandžio mėn. „Profilaktika“ atliko pusę sutartyje numatytų darbų. Nors įplaukų balandžio mėn. nebuvo, „Profilaktikos“ apskaitininkas turi atlikti koregavimą ir užregistruoti balandžio mėn. pajamas ir klientų įsiskolinimą (gautiną skolą) balandžio 30 d.:

D Klientų įsiskolinimas	1 300
K Pajamos	1 300

Gegužės 31 d. „Dana“ sumokėjo 2,6 tūkst. Lt už atliktus darbus. „Profilaktikos“ apskaitininkas darys tokius įrašus:

D Pinigai	2 600
K Pajamos	1 300
K Klientų įsiskolinimas	1 300

Patirtų, bet dar neapmokėtų sąnaudų apskaita

Ši koreguojančiųjų įrašų grupė fiksuoja atvejus, kai įmonė patiria sąnaudas šiuo ataskaitiniu laikotarpiu, o pinigų išmokos bus daromos tik ateinančiais laikotarpiais, pavyzdžiui, palūkanos bankui už paskolą, priskaičiuoti, bet dar neišmokėti atlyginimai, mokesčiai valstybei.

Palūkanų sąnaudos

Gavusi paskolą, įmonė turi ją gražinti kartu su palūkanomis. Palūkanos mokamos už tai, kad bankas suteikė teisę jai laikinai naudotis jo turtu. Palūkanų dydis nustatomas procentais nuo paskolos sumos. Pradedant pirmąją paskolos gavimo dieną, kaina, kurią įmonė turės mokėti bankui už paskolą kiekvieną dieną didės. Tai vadinama palūkanų kaupimu.

PAVYZDYS

Sausio 2 d. įmonė gavo 30 tūkst. Lt paskolą, kurią reikės gražinti iki balandžio 1 d. Paskola gauta su 20 % metinių palūkanų.

Sausio 2 d.:

D Pinigai	30 000 Lt
K Skola bankui	30 000 Lt

Sausio 31 d. apskaičiuojamos palūkanos už sausio mėn. ir atliekamas koreguojantysis įrašas.

Palūkanos už 1 dieną:

$$\frac{30\,000 \text{ Lt} \times 20\%}{365} = 16,44 \text{ Lt} .$$

Palūkanos už sausio mėn.:

$$16,44 \times 30 = 493,15 \text{ Lt}.$$

D Palūkanų sąnaudos	493,15 Lt
K Mokėtinos palūkanos	493,15 Lt

Vasario mėn. paskutinę dieną (28 d.):

$$\frac{30\,000 \text{ Lt} \times 20\% \times 28 \text{ dienos}}{365 \text{ dienos}} = 460,27 \text{ Lt} .$$

D Palūkanų sąnaudos	460,27 Lt
K Mokėtinos palūkanos	460,27 Lt

Kovo 31 d.:

$$\frac{30\,000 \text{ Lt} \times 20\% \times 31 \text{ diena}}{365 \text{ dienos}} = 509,58 \text{ Lt}.$$

D Palūkanų sąnaudos	509,58 Lt
K Mokėtinos palūkanos	509,58 Lt
D Mokėtinos palūkanos (Sukauptos sąnaudos)	K
01-31	493,15
02-28	160,27
03-31	509,58
Sumažėjimas (-)	Padidėjimas (+)
	1 463

Kovo 31 d., grąžinus kreditą ir sumokėjus palūkanas, įrašas būtų toks:

D Skola bankui	30 000 Lt
D Mokėtinos palūkanos	1 463 Lt
K Pinigai	31 463 Lt

Atlyginimų sąnaudos

Kai kuriose įmonėse, dažniau Vakarų valstybėse, su darbuotojais atsiskaitoma kiekvieną savaitę. Kartais paskutinė mėnesio savaitė apima ir kito mėnesio pradžią. Į ataskaitinio mėnesio sąnaudas galima įskaityti tik to mėnesio darbo dienų užmokesį.

PAVYZDYS

Per paskutinę darbo savaitę vasario 25 d. – kovo 3 d., buvo išmokėtas 5 tūkst. Lt atlyginimas. Ši savaitė apima vasario mėn. – 4 ir kovo mėn. – 1 darbo dienas. 4-ioms vasario mėn. darbo dienoms tenka 4 tūkst. Lt. Vasario 28 d. bus daromas koreguojantysis įrašas:

D Darbo užmokesčio sąnaudos	4 000 Lt
K Mokėtini atlyginimai	4 000 Lt

Kovo 1 d. išmokant atlyginimą:

D Darbo užmokesčio sąnaudos	1 000 Lt
D Mokėtini atlyginimai	4 000 Lt
K Pinigai	5 000 Lt

Apmokėtų, bet dar nepatirtų (ateinančių laikotarpių) sąnaudų apskaita

Išankstiniai apmokėjimai už nuomą, draudimą, reklamą dažnai daro įtaką daugiau nei vieno ataskaitinio laikotarpio sąnaudoms. Todėl iš anksto apmokėtos nuomos, draudimo sumų likučiams kiekvieno ataskaitinio laikotarpio pabaigoje reikia atlikti koreguojančiuosius įrašus ir dalį šių išlaidų priskirti ataskaitinio laikotarpio sąnaudoms.

PAVYZDYS

Įmonė gruodžio mėn. sumokėjo už patalpų nuomą 24 tūkst. Lt visiems ateinantiems metams. Gruodžio mėn. sąskaitų korespondencija:

D Iš anksto apmokėta nuoma	24 000 Lt
K Pinigai	24 000 Lt

Sausio 31 d. atliekamas koreguojantysis įrašas:

$$24\ 000\ \text{Lt} : 12\ \text{mėn.} = 2\ 000\ \text{Lt}$$

sąnaudų tenka vienam mėnesiui.

D Nuomos sąnaudos	2 000 Lt
K Iš anksto apmokėta nuoma	2 000 Lt

Atsargų apskaita

Koreguojantieji įrašai atsargų sąskaitoje reikalingi tuomet, kai per ataskaitinį mėnesį bendrajame žurnale nefiksuojamas atsargų sunaudojimas.

Pasibaigus mėnesiui, nustatoma sunaudotų atsargų suma ir koreguojančiuoju įrašu įregistruojama kaip to mėnesio sąnaudos. Sunaudotų atsargų suma nustatoma taip:

Atsargų likutis laikotarpio pradžioje + įsigytų atsargų suma per ataskaitinį laikotarpį – atsargų likutis laikotarpio pabaigoje.

PAVYZDYS

Sausio 1 d. atsargų įmonė turėjo už 3 tūkst. Lt, o per sausio mėn. įsigijo atsargų už 6 tūkst. Lt. Sausio 31 d. nustatė, jog atsargų liko už 2 tūkst. Lt. Sunaudotų atsargų suma:

$$3\ 000\ \text{Lt} + 6\ 000\ \text{Lt} - 2\ 000\ \text{Lt} = 7\ 000\ \text{Lt}.$$

Sąskaitų korespondencija:

D Atsargų sąnaudos 7 000 Lt

K Atsargos 7 000 Lt

3.6. Darbinė ataskaitų parengimo lentelė

Teisingai atlikus sąskaitų koregavimus, visos ūkinės operacijos būna tinkamai užregistruotos ir jomis remiantis galima rengti finansines ataskaitas, tačiau tai atlikti tiesiog iš sąskaitų gana sudėtinga, gali likti nepastebėtų koregavimo klaidų. Todėl pirmiausia, dar prieš atliekant koregavimus sąskaitose, reikia įsitikinti, ar bendros visų sąskaitų debetų bei kreditų sumos sutampa. Kitaip būtų beprasmiška koreguoti sąskaitas, kuriose dar iki koregavimo užregistruoti klaidingi duomenys. Tam tikslui apskaitininkai prieš ataskaitų parengimą sudaro darbinę ataskaitų lentelę (3.2 lentelė). Tai daugiaskiltė lentelė, padedanti vienoje vietoje surinkti daug detalios informacijos, kuri naudojama finansinėms ataskaitoms parengti.

3.2 lentelė. Darbinė ataskaitų lentelė

Sąskaitų pavadinimas	Bandomasis balansas		Koregavimai		Koreguotas bandomasis balansas		Pelno (nuostolių) ataskaitos sąskaitos		Balanso sąskaitos	
	D	K	D	K	D	K	D	K	D	K

Ši lentelė nėra privalomas apskaitos registras, kaip žurnalai ar sąskaitos. Tai tik pagalbinė lentelė, sujungianti operacijų įrašų apskaitą su finansinėmis ataskaitomis.

Darbinės ataskaitų lentelės rengimą parodysime pasinaudodami UAB „Reda“ pavyzdžiu.

PAVYZDYS

Gruodžio 31 d. UAB „Reda“ sąskaitose užfiksuoti likučiai:

<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th style="width: 50%; text-align: left;">D</th> <th style="width: 50%; text-align: right;">K</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td style="text-align: center;">Įrenginiai</td> <td></td> </tr> <tr> <td style="text-align: left;">Lik. 24 000</td> <td></td> </tr> </tbody> </table>	D	K	Įrenginiai		Lik. 24 000		<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th style="width: 50%; text-align: left;">D</th> <th style="width: 50%; text-align: right;">K</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td style="text-align: center;">Įrenginių nusidėvėjimas</td> <td></td> </tr> <tr> <td></td> <td style="text-align: right;">Lik. a) 400</td> </tr> </tbody> </table>	D	K	Įrenginių nusidėvėjimas			Lik. a) 400				
D	K																
Įrenginiai																	
Lik. 24 000																	
D	K																
Įrenginių nusidėvėjimas																	
	Lik. a) 400																
<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th style="width: 50%; text-align: left;">D</th> <th style="width: 50%; text-align: right;">K</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td style="text-align: center;">Medžiagos</td> <td></td> </tr> <tr> <td style="text-align: left;">Lik. 200</td> <td></td> </tr> </tbody> </table>	D	K	Medžiagos		Lik. 200		<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th style="width: 50%; text-align: left;">D</th> <th style="width: 50%; text-align: right;">K</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td style="text-align: center;">Paprastosios akcijos</td> <td></td> </tr> <tr> <td></td> <td style="text-align: right;">Lik. 30 000</td> </tr> </tbody> </table>	D	K	Paprastosios akcijos			Lik. 30 000				
D	K																
Medžiagos																	
Lik. 200																	
D	K																
Paprastosios akcijos																	
	Lik. 30 000																
<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th style="width: 50%; text-align: left;">D</th> <th style="width: 50%; text-align: right;">K</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td style="text-align: center;">Pinigai</td> <td></td> </tr> <tr> <td style="text-align: left;">Lik. 31 000</td> <td></td> </tr> </tbody> </table>	D	K	Pinigai		Lik. 31 000		<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th style="width: 50%; text-align: left;">D</th> <th style="width: 50%; text-align: right;">K</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td style="text-align: center;">Skola tiekėjams</td> <td></td> </tr> <tr> <td></td> <td style="text-align: right;">Lik. 24 000</td> </tr> </tbody> </table>	D	K	Skola tiekėjams			Lik. 24 000				
D	K																
Pinigai																	
Lik. 31 000																	
D	K																
Skola tiekėjams																	
	Lik. 24 000																
<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th style="width: 50%; text-align: left;">D</th> <th style="width: 50%; text-align: right;">K</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td style="text-align: center;">Pirkėjų skola</td> <td></td> </tr> <tr> <td style="text-align: left;">c) 3 000</td> <td></td> </tr> </tbody> </table>	D	K	Pirkėjų skola		c) 3 000		<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th style="width: 50%; text-align: left;">D</th> <th style="width: 50%; text-align: right;">K</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td style="text-align: center;">Mokėtini atlyginimai</td> <td></td> </tr> <tr> <td></td> <td style="text-align: right;">b) 2 800</td> </tr> </tbody> </table>	D	K	Mokėtini atlyginimai			b) 2 800				
D	K																
Pirkėjų skola																	
c) 3 000																	
D	K																
Mokėtini atlyginimai																	
	b) 2 800																
<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th style="width: 50%; text-align: left;">D</th> <th style="width: 50%; text-align: right;">K</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td style="text-align: center;">Pajamos</td> <td></td> </tr> <tr> <td></td> <td style="text-align: right;">Lik. 2 000</td> </tr> <tr> <td></td> <td style="text-align: right;">c) 3 000</td> </tr> <tr> <td></td> <td style="text-align: right;">Lik. 5 000</td> </tr> </tbody> </table>	D	K	Pajamos			Lik. 2 000		c) 3 000		Lik. 5 000	<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th style="width: 50%; text-align: left;">D</th> <th style="width: 50%; text-align: right;">K</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td style="text-align: center;">Atlyginimų sąnaudos</td> <td></td> </tr> <tr> <td style="text-align: left;">b) 2 800</td> <td></td> </tr> </tbody> </table>	D	K	Atlyginimų sąnaudos		b) 2 800	
D	K																
Pajamos																	
	Lik. 2 000																
	c) 3 000																
	Lik. 5 000																
D	K																
Atlyginimų sąnaudos																	
b) 2 800																	
<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th style="width: 50%; text-align: left;">D</th> <th style="width: 50%; text-align: right;">K</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td style="text-align: center;">Medžiagų sąnaudos</td> <td></td> </tr> <tr> <td style="text-align: left;">Lik. 800</td> <td></td> </tr> </tbody> </table>	D	K	Medžiagų sąnaudos		Lik. 800		<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th style="width: 50%; text-align: left;">D</th> <th style="width: 50%; text-align: right;">K</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td style="text-align: center;">Mokėtini mokesčiai</td> <td></td> </tr> <tr> <td style="text-align: left;">d) 290</td> <td></td> </tr> </tbody> </table>	D	K	Mokėtini mokesčiai		d) 290					
D	K																
Medžiagų sąnaudos																	
Lik. 800																	
D	K																
Mokėtini mokesčiai																	
d) 290																	
<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th style="width: 50%; text-align: left;">D</th> <th style="width: 50%; text-align: right;">K</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td style="text-align: center;">Medžiagų sąnaudos</td> <td></td> </tr> <tr> <td style="text-align: left;">d) 290</td> <td></td> </tr> </tbody> </table>	D	K	Medžiagų sąnaudos		d) 290		<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th style="width: 50%; text-align: left;">D</th> <th style="width: 50%; text-align: right;">K</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td style="text-align: center;">Pelno mokesčio sąnaudos</td> <td></td> </tr> <tr> <td style="text-align: left;">d) 290</td> <td></td> </tr> </tbody> </table>	D	K	Pelno mokesčio sąnaudos		d) 290					
D	K																
Medžiagų sąnaudos																	
d) 290																	
D	K																
Pelno mokesčio sąnaudos																	
d) 290																	
<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th style="width: 50%; text-align: left;">D</th> <th style="width: 50%; text-align: right;">K</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td style="text-align: center;">Įrenginių nusidėvėjimo sąnaudos</td> <td></td> </tr> <tr> <td style="text-align: left;">a) 400</td> <td></td> </tr> </tbody> </table>	D	K	Įrenginių nusidėvėjimo sąnaudos		a) 400												
D	K																
Įrenginių nusidėvėjimo sąnaudos																	
a) 400																	

Darbinės ataskaitų lentelės skiltyje **Sąskaitų pavadinimas** visos įmonėje naudojamos sąskaitos, kuriose yra likučiai, surašomos tam tikra tvarka. Pirmiausia surašomos ilgalaikio turto sąskaitos, po jų – trumpalaikio turto sąskaitos. Žemiau – nuosavybės, pajamų ir sąnaudų sąskaitos.

Sąskaitų likučius iki koregavimo (pažymėta Lik.) perkelsime į darbinės ataskaitų lentelės bandomojo balanso atitinkamai debeto arba kredito skiltis (3.2 lentelė).

Bandomojo balanso skiltyje D stulpelyje surašyti visų sąskaitų debetiniai likučiai, o K – kreditiniai. Jie susumuojami ir jei D ir K bendrosios sumos sutampa, pereinama prie koregavimo.

UAB „Reda“ gruodžio 31 d. reikia padaryti tokius koreguojančiuosius įrašus ir perkelti juos į darbinės atskaitomybės lentelės *Koregavimai* skiltį:

- a) užregistruoti gruodžio mėn. įrenginių nusidėvėjimą – 400 Lt (24 000 : 5 : 12);
- b) užregistruoti atlyginimų sąnaudas – 2,8 tūkst. Lt;
- c) užregistruoti pajamas už parduotą, bet dar neapmokėtą produkciją – 3 tūkst. Lt;
- d) užregistruoti pelno mokesčių sąnaudas – 290 Lt (nesigilinsime į pelno mokesčio nustatymo metodiką).

Koregavimų skiltyje surašomos visos koregavimų sumos dvejetainiu įrašu į D ar K stulpelį. Koreguojant atsiradusios naujos sąskaitos surašomos sąskaitų pavadinimų skiltyje po sąnaudų sąskaitomis.

Koregavimų skiltyje prie sumų esančios raidės (gali būti ir skaičiai) surašomos tam, kad matytųsi koreguojančiųjų įrašų sąskaitų korespondencija. Koregavimų skilties D ir K stulpeliuose sumos turi sutapti. Jei jos sutampa, koreguojantieji įrašai perkeliama į bendrąjį žurnalą ir į sąskaitas. Sąskaitose išvedami likučiai po koregavimo.

Koreguotojo bandomojo balanso skiltys jungia Bandomojo balanso ir Koregavimų skilčių sumas.

Koreguotojo bandomojo balanso sumos apskaičiuojamos pagal tokias taisykles:

PAVYZDYS

UAB „REDA“ gruodžio 31 d. darbinė ataskaitų lentelė, Lt

Sąskaitų pavadinimas	Bandomasis balansas		Koregavimai		Koreguotasis bandomasis balansas		Pelno (nuostolio) ataskaitos sąskaitys			Balanso sąskaitys	
	D	K	D	K	D	K	D	K	D	K	
1											
Įrenginiai	24 000					24 000					24 000
Įrenginių nusidėvėjimas (minus)				a) 400			400				
Medžiagos	200					200					200
Pinigai	31 000					31 000					31 000
Paprastosios akcijos		30 000					30 000				30 000
Skola tiekėjams		24 000					24 000				24 000
Pajamos		2 000		c) 3 000			5 000			5 000	
Medžiagų sąnaudos	800					800			800		
Iš viso	56 000	56 000									
Įrenginių nusidėvėjimo sąnaudos			a) 400			400			400		
Atlyginimų sąnaudos			b) 2 800			2 800			2 800		
Mokėtini atlyginimai				b) 2 800			2 800				2 800

pavyzdžio pabaiga

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Pirkėjų skolos			c) 3 000		3 000				3 000	
Pelno mokesčio sąnaudos			d) 290		290		290			
Mokėtini mokesčiai				d) 290		290				290
Iš viso			6 490	6 490	62 490	62 490	4 290	5 000		
Grynasis pelnas							710			
Iš viso							5 000	5 000	58 200	58 200

- jeigu *Bandomojo balanso* ir *Koregavimų* skiltyse abi sumos įrašytos debete, tai jos sudedamos ir įrašomos į *Koreguotojo bandomojo balanso debeto* skiltį;
- jeigu *Bandomojo balanso* ir *Koregavimų* skiltyse abi sumos įrašytos į kredito stulpelį, tai jos sudedamos ir įrašomos į *Koreguoto bandomojo balanso kredito* skiltį;
- jeigu *Bandomojo balanso* skiltyje suma įrašyta į debetą, o *Koregavimų* – į kreditą ar atvirkščiai, tai sumos atimamos viena iš kitos ir priklausomai nuo susidariusio likučio skirtumas įrašomas į debetą ar kreditą;
- jeigu sąskaita turi sumą tik *Bandomajame balanse* arba tik *Koregavimų* skiltyje, tai ji tiesiog perkeliama į *Koreguotojo bandomojo balanso* atitinkamą debeto ar kredito skiltį.

Bendroji koreguotojo bandomojo balanso debeto suma turi būti lygi bendrai kredito sumai.

Pelno (nuostolių) ataskaitos sąskaitų skiltis užpildoma iš koreguotojo bandomojo balanso stulpelių sukeltų pajamų ir sąnaudų sąskaitų likučių sumas (į D skiltį rašomi sąnaudų, o į K – pajamų likučiai).

Bendrosios pelno (nuostolių) ataskaitos skilties debeto ir kredito sumos pradžioje gali būti nelygios. Jeigu didesnė kredito suma, tai reiškia, kad įmonė uždirbo pelno. Jeigu didesnė debeto suma, – įmonė patyrė nuostolį. Taigi suma, kurios trūksta, kad debeto ir kredito sumos būtų lygios, parodo pelno arba nuostolio dydį. Ji užrašoma *Pelno ataskaitos* debeto ar kredito stulpelyje tam, kad būtų sulyginotos debeto ir kredito bendrosios sumos ir išreikštas *Grynasis pelnas* (įrašomas į D) ar *Grynasis nuostolis* (įrašomas į K).

Balanso sąskaitų skiltys užpildomos taip pat iš Koreguotojo bandomojo balanso stulpelių sukeltą turtą ir nuosavybę atspindinčių sąskaitų sumas (į D stulpelį rašomi turto, o į K – nuosavybės likučiai). Gautas grynasis pelnas parodomas *Balanso sąskaitų* skilties kredito stulpelyje. Jei patirtas nuostolis, tai jis parodomas *Balanso sąskaitų* skilties debeto stulpelyje. Patikriname susumuodami *Balanso* skilties D ir K stulpeliuose esančius likučius – gautos sumos turi sutapti.

Užpildžius darbinę ataskaitų lentelę, patikrinama, ar visos sumos D ir K stulpeliuose sutampa.

Turint sudarytą darbinę ataskaitų lentelę, nesudėtinga parengti finansines ataskaitas. ***Pelno (nuostolio) ataskaita ruošinama iš Pelno ataskaitos sąskaitų skilties surašant pajamas ir sąnaudas. Balansas sudaromas iš Darbinės ataskaitų lentelės balanso skilties, surašant iš debeto stulpelio turto, o iš kredito – nuosavybės sumas.***

Parengiame supaprastintas UAB „REDA“ gruodžio mėn. finansines ataskaitas – pelno (nuostolių) ataskaitą ir balansą.

PAVYZDYS

UAB „REDA“ gruodžio mėn. pelno (nuostolių) ataskaita, Lt

Pajamos	5 000
Sąnaudos:	
Medžiagų	800
Įrenginių nusidėvėjimo	400
Atlyginimų	2 800
Iš viso sąnaudų	4 000
Pelnas prieš apmokestinimą	1 000
Pelno mokestis	290
Grynasis pelnas	710

UAB „REDA“ gruodžio 31 d. balansas, Lt

Turtas		Nuosavybė	
Ilgalaikis turtas		Savininkų nuosavybė	
Įrenginiai	24 000	Paprastosios akcijos	30 000
Įrenginių nusidėvėjimas	(400)	Nepaskirstytasis pelnas	710
Trumpalaikis turtas		Skolintojų nuosavybė	
Medžiagos	200	Skola tiekėjams	24 000
Pirkėjų skola	3 000	Mokėtini atlyginimai	2 800
Pinigai	31 000	Mokėtini mokesčiai	290
Turtas iš viso 57 800		Nuosavybė iš viso 57 800	

Darbinės ataskaitų lentelės sąskaitų pavadinimas nebūtinai turi sutapti su finansinių ataskaitų straipsnių pavadinimais. Pavyzdžiui, Balanso straipsnis Nepaskirstytasis pelnas apima ankstesniojo ataskaitinio laikotarpio nepaskirstytojo pelno likutį (UAB „REDA“ jis lygus 0) ir ataskaitinio laikotarpio grynąjį pelną.

3.7. Sąskaitų uždarymas

Svarbus baigiamasis apskaitos proceso elementas – sąskaitų uždarymas. Atsiskaitomojo laikotarpio pabaigoje turi būti uždaromos visos pajamų ir sąnaudų sąskaitos. Pajamų ir sąnaudų sąskaitos uždaromos, siekiant atskirti vieno apskaitinio laikotarpio pajamų ir sąnaudų sumas nuo kito apskaitinio laikotarpio pajamų ir sąnaudų. Ši procedūra atliekama tik finansiniams metams pasibaigus (ketvirčiui pasibaigus, rengiamos tarpinės finansinės ataskaitos, neuždarant sąskaitų).

Pasibaigus ataskaitiniam laikotarpiui, visos to laikotarpio pajamos ir sąnaudos turi būti iškeltos iš sąskaitų. Šių sąskaitų likučiai turi būti prilyginti nuliui. Pajamų ir sąnaudų sąskaitos uždaromos naudojant specialiai tam skirtą sąskaitą *Pajamų ir sąnaudų suvestinė*.

Kaip žinote, uždirbtos pajamos kaupiamos *Pajamų* sąskaitos kredite. Pasibaigus ataskaitiniam laikotarpiui, *Pajamų* sąskaitos likučio suma debetuojiama ir ta pačia suma kredituojama sąskaita *Pajamų ir sąnaudų suvestinė*:

D Pajamos 5 000

K Pajamų ir sąnaudų suvestinė 5 000

D	Pajamų ir sąnaudų suvestinė	K	D	Pajamos	K
		5 000	← 5 000		Lik. 5 000
					Lik. 0

Po šio buhalterinio įrašo *Pajamų* sąskaitos likutis lygus 0, vadinasi, ji uždaryta ir joje galima kaupti naujo ataskaitinio laikotarpio pajamas.

Patirtos sąnaudos kaupiamos *Sąnaudų* sąskaitos debete. Pasibaigus ataskaitiniam laikotarpiui, *Sąnaudų* sąskaitos likučio suma kredituojama ir ta pačia suma debetuojama sąskaita *Pajamų ir sąnaudų suvestinė*.

D Pajamų ir sąnaudų suvestinė	800
K Medžiagų sąnaudos	800

D	Medžiagų sąnaudos	K	D	Pajamų ir sąnaudų suvestinė	K
Lik. 800					
		800	→	800	
Lik. 0					

Taip uždaromos visos pajamų ir sąnaudų sąskaitos.

Sąskaitoje *Pajamų ir sąnaudų suvestinė* ne tik sukaupiamos visos ataskaitinio laikotarpio pajamos ir sąnaudos, bet ir išvedamas įmonės veiklos rezultatas.

Jei šios sąskaitos debeto bendroji suma didesnė už kredito, tai per ataskaitinį laikotarpį sąnaudų buvo patirta daugiau negu uždirbta pajamų ir suvestinės sąskaitos debeto pusėje esantis likutis rodys nuostolį, o didesnė kredito suma rodys pelną.

Uždarysime anksčiau sukoreguotas UAB „Reda“ pajamų ir sąnaudų sąskaitas (visi įrašai atliekami gruodžio 31 d. data) (3.2 pav.).

UAB „Reda“ pajamų per gruodžio mėn. buvo daugiau negu sąnaudų ir likutis 710 rodo gruodžio mėn. pelną. Šis likutis iš *Pajamų ir sąnaudų suvestinės* turi būti iškeltas į sąskaitos *Nepaskirstytasis pelnas* kreditą (jei būtų nuostolis – į debetą).

D Pajamų ir sąnaudų suvestinė	710
K Nepaskirstytasis pelnas	710

D	Nepaskirstytasis pelnas	K	D	Pajamų ir sąnaudų suvestinė	K
		710	←	710	
Lik. 710					Lik. 710

PAVYZDYS

<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr><td colspan="2" style="text-align: center;">D Medžiagų K sąnaudos</td></tr> <tr><td style="width: 50%;">Lik. 800</td><td style="width: 50%;"></td></tr> <tr><td style="border-top: 1px solid black;"></td><td style="text-align: center;">800</td></tr> <tr><td>Lik. 0</td><td></td></tr> </table>	D Medžiagų K sąnaudos		Lik. 800			800	Lik. 0		<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr><td colspan="2" style="text-align: center;">D Įrenginių K nusidėvėjimo sąnaudos</td></tr> <tr><td style="width: 50%;">Lik. 400</td><td style="width: 50%;"></td></tr> <tr><td style="border-top: 1px solid black;"></td><td style="text-align: center;">400</td></tr> <tr><td>Lik. 0</td><td></td></tr> </table>	D Įrenginių K nusidėvėjimo sąnaudos		Lik. 400			400	Lik. 0		<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr><td colspan="2" style="text-align: center;">D Atlyginimų K sąnaudos</td></tr> <tr><td style="width: 50%;">Lik. 2 800</td><td style="width: 50%;"></td></tr> <tr><td style="border-top: 1px solid black;"></td><td style="text-align: center;">2 800</td></tr> <tr><td>Lik. 0</td><td></td></tr> </table>	D Atlyginimų K sąnaudos		Lik. 2 800			2 800	Lik. 0		<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr><td colspan="2" style="text-align: center;">D Pelno K mokesčio sąnaudos</td></tr> <tr><td style="width: 50%;">Lik. 290</td><td style="width: 50%;"></td></tr> <tr><td style="border-top: 1px solid black;"></td><td style="text-align: center;">290</td></tr> <tr><td>Lik. 0</td><td></td></tr> </table>	D Pelno K mokesčio sąnaudos		Lik. 290			290	Lik. 0		<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr><td colspan="2" style="text-align: center;">D Pajamų ir K sąnaudų suvestinė</td></tr> <tr><td style="width: 50%;"></td><td style="width: 50%;"></td></tr> <tr><td style="text-align: center;">800</td><td style="text-align: center;">5 000</td></tr> <tr><td style="text-align: center;">400</td><td></td></tr> <tr><td style="text-align: center;">2 800</td><td></td></tr> <tr><td style="text-align: center;">290</td><td style="text-align: center;">5 000</td></tr> <tr><td style="text-align: center;">4 290</td><td style="border-top: 1px solid black; text-align: center;">5 000</td></tr> <tr><td></td><td style="border-top: 1px solid black; text-align: center;">Lik. 710</td></tr> </table>	D Pajamų ir K sąnaudų suvestinė				800	5 000	400		2 800		290	5 000	4 290	5 000		Lik. 710	<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr><td colspan="2" style="text-align: center;">D Pajamos K</td></tr> <tr><td style="width: 50%;"></td><td style="width: 50%;"></td></tr> <tr><td></td><td style="text-align: center;">Lik. 5 000</td></tr> <tr><td></td><td style="border-top: 1px solid black; text-align: center;">Lik. 0</td></tr> </table>	D Pajamos K					Lik. 5 000		Lik. 0
D Medžiagų K sąnaudos																																																													
Lik. 800																																																													
	800																																																												
Lik. 0																																																													
D Įrenginių K nusidėvėjimo sąnaudos																																																													
Lik. 400																																																													
	400																																																												
Lik. 0																																																													
D Atlyginimų K sąnaudos																																																													
Lik. 2 800																																																													
	2 800																																																												
Lik. 0																																																													
D Pelno K mokesčio sąnaudos																																																													
Lik. 290																																																													
	290																																																												
Lik. 0																																																													
D Pajamų ir K sąnaudų suvestinė																																																													
800	5 000																																																												
400																																																													
2 800																																																													
290	5 000																																																												
4 290	5 000																																																												
	Lik. 710																																																												
D Pajamos K																																																													
	Lik. 5 000																																																												
	Lik. 0																																																												

3.2 pav. UAB „Reda“ pajamų ir sąnaudų sąskaitų uždarymas

Šitaip uždaroma Pajamų ir sąnaudų suvestinė, kuri kaip Pajamų bei Sąnaudų sąskaitos yra tranzitinė sąskaita ir jos veikimo laikas labai trumpas.

Darant metines finansines ataskaitas, sąskaitų uždarymo procesas dar nesibaigia. Keletas naujų pajamų ir sąnaudų klasių sąskaitų atsiranda, kai savininkai skirsto uždirbtą pelną arba kompensuoja partirtą nuostolį.

3.8. Apskaitos sistema ir svarbiausi jos elementai

Suvokiant finansinę apskaitą kaip apskaitos informacijos tvarkymo sistemą, išskirtini svarbiausi šios sistemos elementai:

- dokumentavimas;
- inventorizavimas;
- sąskaitos;
- dvejetainis įrašas;
- įkainojimas;
- kalkuliavimas;
- finansinės ataskaitos.

Nurodyti apskaitos elementai tokia eilės tvarka ir naudojami, nors neretai jie taip susiję, kad sunku nustatyti jų nuoseklumą.

Pradinė informacija apie ūkines lėšas (turtą), turto susidarymo šaltinius ir ūkinius procesus gaunama panaudojus dokumentavimą. Remiantis dokumentais, apskaitoje atvaizduojama visa įmonės ūkinė veikla. Dokumentavimo tikslumas ir pilnumas tikrinami inventorizavimo būdu. Toliau dokumentų duomenys apie visus apskaitos objektus grupuojami sąskaitų sistemoje.

Ūkinės operacijos sąskaitų sistemoje vaizduojamos dvejetainiu įrašu. Dokumentuose ir sąskaitose esantys duomenys įkainojami pinigais. Materialinių vertybių įvertinimas pinigais sudaro būtinas sąlygas produkcijos savikainai kalkuluoti. Šiuo būdu nustatoma apskaitos objektų savikaina.

Finansinės apskaitos darbas už ataskaitinį periodą baigiamas sudarant balansą, kurio reikia palyginti turtą ir jo susidarymo šaltinius bei gauti suvestinius rodiklius, rengiant finansines ataskaitas. Balansas ir kitos ataskaitos leidžia ne tik gauti apibendrintus duomenis įmonės valdymui, bet ir patikrinti ataskaitinio laikotarpio apskaitos tvarkymą.

Dokumentavimas

Visų ūkinių operacijų registravimas apskaitoje pradedamas surašant dokumentus. Kiekviena ūkinė operacija ir ūkinis faktas turi būti įformintas dokumentu. Jis yra vienintelis pradinis duomenų šaltinis.

Dokumentai, kuriuos surašant prasideda apskaita, toliau naudojami duomenims apie ūkines operacijas apdoroti. *Jie yra rašytiniai atliktų ūkinių operacijų įrodymai, juose pateikiamas ūkinės operacijos aprašymas, nustatomi natūriniai matmenys ir piniginis įkainojimas.*

Tinkamas ir laiku atliktas visų ūkinių operacijų įforminimas dokumentais yra pradinė ir svarbiausia apskaitos stadija. Dokumentai padeda kasdien stebėti ir kontroliuoti, kaip juda materialinės vertybės ir pinigai, nustatyti, ar operacijos yra teisėtos bei tikslingos. Dokumentai patvirtinami parašais tų asmenų, kurie nurodė operaciją atlikti, ir tų, kurie faktiškai ją atliko. Todėl iš dokumentų galima nustatyti, kuris įmonės darbuotojas atsakingas už tas operacijas, ar jos tinkamai atliktos, ar atitinka įstatymų reikalavimus, ar vykdomi nutarimai, instrukcijos, sąskaymai, potvarkiai ir kiti direktyviniai bei vadovų nurodymai.

Kad dokumentas turėtų juridinę galią, visiškai atitiktų savo paskirtį ir teiktų visas žinias apibūdinančias atliekamą operaciją, privalo turėti nustatytą minimumą rodiklių. *Dokumente esantys rodikliai vadinami jo rekvizitais.*

Dokumentai grupuojami pagal:

- paskirtį:
 - ▷ tvarkomieji;
 - ▷ vykdomieji;
 - ▷ pateisinamieji;
 - ▷ buhalterinio įforminimo;
 - ▷ kombinuotieji;
- turinio apimtį:
 - ▷ pirminiai;
 - ▷ suvestiniai;
- pagal sudarymo būdą:
 - ▷ vienkartiniai;
 - ▷ kaupiamieji;
- pagal sudarymo vietą:
 - ▷ vidiniai;
 - ▷ išoriniai;

- pagal apskaitos pozicijų skaičių:
 - ▷ vienaeiliai;
 - ▷ daugiaeiliai.

Įmonės gali naudoti pavyzdinius, specialius ir laisvos formos pirminius dokumentus. Svarbu, kad jie turėtų juridinę galią (būtų įrašyti visi rekvizitai). Dokumentai rašomi įskaitomai ranka ar įvairiomis techninėmis priemonėmis.

Įmonių pagrindinis apskaitos registras yra ūkinių operacijų registracijos žurnalas ir Didžioji knyga.

Be šių žurnalų, įmonės dar naudoja kasos knygą, įvairius žiniaraščius, korteles, suvestines, taip pat pinigų gavimo bei mokėjimo žurnalus, pirkimo ar pardavimo skolon, parduotų prekių savikainos ir kitus žurnalus.

Pirminiai dokumentai yra sudaromi nustatytų formų blankuose, tačiau įmonės gali naudoti ir laisvos formos dokumentus, turinčius juridinę galią. Dokumento juridinę galią sudaro privalomi rekvizitai. Įmonės vadovas patvirtina asmenų, turinčių teisę pasirašyti pirminius dokumentus, sąrašą ir jų parašų pavyzdžius. Dokumentai pasirašomi asmeniškai. Už dokumentų išrašymą laiku ir teisingai, už juose esančių duomenų tikrumą ir ūkinių operacijų teisėtumą atsako asmenys, surašiusieji ir pasirašiusieji tuos dokumentus.

Klaidos dokumentuose taisomos išbraukiant neteisingą tekstą arba skaičių taip, kad būtų įskaitoma tai, kas išbraukta, parašant teisingą tekstą ar skaičių. Šalia pataisos turi būti juos pasirašiusiųjų asmenų parašai ir data. Piniginiuose dokumentuose bet kokie taisymai draudžiami. Pirminiai dokumentai ir apskaitos registrai saugomi iki metinių ataskaitų patvirtinimo įmonės vadovo nustatyta tvarka. Įmonės archyvas atiduodamas ir saugomas pagal archyvo taisykles.

Dingus dokumentams, atsakingas už jų saugojimą darbuotojas parašo aiškinamąjį raštą ir įteikia įmonės vadovui. Šis priima atitinkamą sprendimą. Teisėsaugos, finansų ir kontrolės organai gali paimti įmonės dokumentus, dalyvaujant įmonės vadovui arba vyr. buhalteriu. Sudaromas poėmio protokolas, įmonėje paliekamos do-

kumentų kopijos. Jei negalima palikti kopijų, protokole surašomi visi paimto dokumento rekvizitai. Įmonės likvidavimo atveju, kai jos turtas, teisės, pareigos ir atsakomybė pereina kitai įmonei, ši perima saugomus dokumentus, apskaitos registrus ir finansines ataskaitas. Kai nėra perėmėjo teisių ir įmonė likviduojama, dokumentai perduodami archyvui saugoti.

Inventorizacija

Dokumentuose įforminti apskaitos duomenys turi atitikti faktinę būklę. Tačiau faktinė būklė ne visada sutampa su dokumentais, nes ne visus procesus galima įforminti dokumentais jų atlikimo metu (pvz., materialinių vertybių natūralaus sumažėjimo ir kt.). Tokie faktai nustatomi inventorizuojant materialines vertybes.

Inventorizacija yra būdas faktiškiems turto likučiams nustatyti ir jiems palyginti su apskaitos duomenimis. Toks palyginimas atskleidžia turto trūkumą ar perteklių.

Vertybės inventorizuojamos periodiškai, t. y. nustatytais terminais. Inventorizacija atliekama šiais atvejais:

- perkainojant prekes;
- po stichinių nelaimių;
- perduodant vertybes kitam materialiai atsakingam asmeniui;
- nustačius grobstymo, piktnaudžiavimo, plėšimų ir vagysčių atvejus;
- audito metu (revizija, kontrolė);
- teismo ir tardymo organų reikalavimu;
- dėl kitų priežasčių;
- sudarant metines finansines ataskaitas.

Periodinės inventorizacijos padeda kontroliuoti atsakingų asmenų saugomas materialines vertybes ir kiekvienoje jų laikymo vietoje nustato tiek faktinius vertybių kiekius, tiek jų kokybės būklę. Inventorizuojamas turi būti visas ilgalaikis turtas, medžiagos, gamybos atsargos, sandėliuose esanti gatava produkcija ir kitos materialinės vertybės. Turi būti inventorizuojami visi pinigai ir visų rūšių vertybiniai

popieriai, atsiskaitymų būklė. Inventorizavimo tvarką nustato šalies vyriausybė.

Inventorizavimo procedūros gali būti įvairios, tačiau efektyviausiai šį darbą atlieka specialiai tam paskirta komisija. Ji patikrina faktinius vertybių likučius ir surašo juos į tam tikros formos inventorizacijos lapus. Inventorizacijos rezultatai gaunami palyginus faktinius vertybių likučius, nustatytus inventorizuojant, su jų likučiais apskaitos registruose.

Sąskaitos

Kiekviena ūkinė operacija turi atsispindėti balanse. Tačiau po kiekvienos ūkinės operacijos, kurių didelėse įmonėse per dieną būna labai daug, užpildyti naują balansą praktiškai neįmanoma. Be to, atvaizduojant operaciją balanse, būtų labai sunku stebėti materialinių vertybių, pinigų ir kito turto bei savininkų nuosavybės ir įsipareigojimų judėjimą. Todėl atskirų rūšių ūkinėms finansinėms operacijoms atvaizduoti naudojamos sąskaitos.

Sąskaitos, kuriose apskaitomas įmonės turtas ir jo judėjimas, vadinamos turto sąskaitomis. Sąskaitos, kuriose apskaitomi įmonės įsiskolinimai ir nuosavybė (kapitalas), vadinamos nuosavybės sąskaitomis.

Sąskaitų esmė, jų rūšys ir naudojimas apskaitoje detaliam atskleisti 3.1 poskyryje.

Dvejetainis įrašas

Dvejetainio įrašo esmė yra ta, kad kiekviena įvykusi ūkinė operacija atvaizduojama tokia pat suma skirtingų sąskaitų debete ir kredite.

Dvejetainis įrašas dažniausiai traktuojamas kaip sistema, kurioje kiekviena operacija įrašoma į dvi sąskaitas, nepakartojant, o norint pabrėžti kiekvienos ūkinės operacijos dvejopą traktavimą.

Dvejetainio įrašo esmė detaliam atskleista 3.1 poskyryje.

Įkainojimas

Įkainojimas – tai tam tikrų apskaitos objektų vertinis išmatavimas. Vertinis išmatavimas suprantamas kaip apskaitos objektų atvaizdavimo bendruoju piniginiu matu būdas.

Įkainojimas dažniausiai naudojamas vertine išraiška apibūdinti paprastesniems apskaitos objektams, t. y. įmonės turtui. Įkainojant turta, jo kiekis natūriniais vienetais dauginamas iš atitinkamų kainų.

Bendriausia įkainojimų formulė yra tokia:

$$V = qk,$$

čia V – apskaitos objekto vertinė išraiška; q – apskaitos objekto kiekis; k – apskaitos objekto vieneto kaina.

Vienas iš svarbiausių įkainojimo principų yra realumas. Realus įkainojimas – kai turto vertinė išraiška atitinka jo įsigijimo ar pagaminimo individualias išlaidas. Įkainojimo realumą atspindi faktinė savikaina.

LR buhalterinės apskaitos įstatymas nurodo, kad įmonės ilgalaikis turtas apskaitoje įkainojamas ir rodomas įsigijimo verte, o balanse – likutine verte.

Atsargos apskaitoje įkainojamos įsigijimo verte, o ataskaitose – faktine savikaina.

Kalkuliavimas

Kalkuliavimas – tai išlaidų, priskiriamų kiekvienam produkcijos vienetui, nustatymas.

Išlaidų kalkuliavimas dažniausiai apibūdinamas kaip procesas, kurio metu apskaičiuojamos tam tikros veiklos išlaidos, siekiant pateikti naudingą informaciją.

Pagrindiniai išlaidų kalkuliavimo tikslai:

- parodyti įmonės kiekvienos veiklos išlaidų struktūrą;
- palengvinti atsargų įvertinimą ir nustatyti pajamas;

- parodyti ne tik bendrąjį pelną, bet ir kiekviename padalinyje gautą pelną;
- padėti nustatyti kainas, išskirti pastoviasias ir kintamasias išlaidas ir nurodyti, kad pastoviosios išlaidos turi sudaryti žemiausią kainų lygį;
- išvengti neproduktyvių išlaidų, naudojant efektyvias darbo organizavimo ir apmokėjimo sistemas;
- pateikti išlaidų duomenis vyriausybei ir kitiems vartotojams;
- siekti produktyvesnės veiklos, efektyvesnio išteklių naudojimo, palyginti faktines išlaidas su iš anksto nustatytais standartais;
- sukurti bendrą išlaidų apskaitos sistemą, kuri leistų palyginti įmones;
- kontroliuoti išlaidas pagal atskaitomybės centrus;
- padėti priimant ekonominius sprendimus.

Finansinės ataskaitos

Finansinės ataskaitos – tai sistema apibendrinančių ir tarpusavyje susijusių rodiklių, gautų iš einamosios apskaitos ir apibūdinančių visos ūkinės veiklos rezultatus per ataskaitinį laikotarpį.

Finansinės ataskaitos yra baigiamasis apskaitos etapas. Jos pirmausia reikalingos įmonės valdymui, ūkinei veiklai analizuoti ir kontroliuoti. Tinkamai parengtos finansinės ataskaitos padeda įvertinti įmonės ūkinę veiklą, atskleisti darbo trūkumus, nustatyti nepanaudotus išteklius ir priemones veiklai gerinti. Ataskaitų teikiama informacija reikalinga ir išoriniams vartotojams.

Finansinėse ataskaitose atskiri rodikliai yra tarpusavyje susiję ir suderinti.

Įmonių rengiamas finansines ataskaitas, jų parengimo tvarką nustato LR Įmonių finansinės atskaitomybės įstatymas ir Verslo apskaitos standartai.

4 skyrius. FINANSINĖS ATASKAITOS

4.1. Metinių finansinių ataskaitų reikšmė

Baigiantis metams, įvertinami praėjusių metų rezultatai, svarstomi tolesni veiklos planai ir darbai. Įmonėse vidiniais (verslo vadybos) tikslais padaliniai rengia vidines savo veiklos ataskaitas, kuriose analizuojami jų pasiekti rodikliai, pokyčiai ir pan.

Informacijos apie įmonę skleidimo išoriniams vartotojams tikslais metines finansines ataskaitas rengia įmonių buhalterijų darbuotojai.

Metines įmonės ataskaitas, kuriose apibendrintai pateikiami duomenys apie įmonės finansinę būklę bei jos veiklos rezultatus, gauna įmonės savininkai, valdžios institucijos bei kiti vartotojai, pavyzdžiui, įmonei kreditą suteikiantys bankai.

Įmonės finansinių ataskaitų tikslas – teikti informacijos vartotojams teisingą informaciją apie įmonės finansinę būklę, veiklos rezultatus ir pinigų srautus ataskaitiniais metais. Rengdamos metines finansines ataskaitas, juridinio asmens teises turinčios ribotos civilinės atsakomybės pelno siekiančios įmonės (akcinės ir uždarnosios akcinės bendrovės) vadovaujasi Lietuvos Respublikos įmonių finansinės atskaitomybės įstatymu bei 1-uoju verslo apskaitos standartu *Finansinė atskaitomybė*.

Be minėtųjų norminių aktų, sudarant finansines ataskaitas, turi būti vadovujamasi bendraisiais apskaitos principais, apskaitos tvarką reglamentuojančiais norminiais aktais ir įmonės apskaitos politika.

Tačiau pačių nusistatytos apskaitos tvarkymo taisyklės, savaime suprantama, negali prieštarauti bendriesiems apskaitos principams ir buhalterinės apskaitos informacijai norminiuose aktuose keliamiems reikalavimams. Atsižvelgiant į buhalterinės apskaitos tvarkymo taisyklių pasirinkimą, gali būti gauti visiškai skirtingi tos pačios įmonės atitinkamo laikotarpio veiklos rezultatai.

Todėl finansinėse ataskaitose pateiktos informacijos vartotojai turėtų žinoti, kokiais principais, metodais ir taisyklėmis įmonė vadovaujasi registruodama ūkines operacijas buhalterinėje apskaitoje ir sudarydama finansines ataskaitas. Pagrindinės įmonės apskaitos politikos nuostatos atskleidžiamos finansinėje ataskaitoje – aiškinajamame rašte. Įmonių vadovai tam turi skirti pakankamą dėmesį, nes būtent jie pagal įstatymą yra atsakingi už įmonės apskaitos politikos patvirtinimą.

Dar vienas svarbus reikalavimas, susijęs su finansinių ataskaitų sudarymu, – jose pateikti duomenys turi būti patvirtinti įmonėje atliktos turto ir įsipareigojimų inventorizacijos duomenimis. Todėl labai svarbu tinkamai ir laiku atlikti metinę viso įmonės turto (piniginio turto, gautinų sumų, pirkėjų skolų, vertybinių popierių, ilgalaikio turto, atsargų) ir įsipareigojimų (tiekėjams, bankams, lizingo kompanijoms, akcininkams, valdžios institucijoms) inventorizaciją.

Priminsime, kad pagrindinėje finansinėje ataskaitoje – balanse parodomi duomenys apie visą įmonės turtą, nuosavą kapitalą ir įsipareigojimus, kitaip tariant, iš balanso matyti, kokį turtą turi įmonė ir kam šis turtas priklauso.

Pelno (nuostolių) ataskaitoje nurodomos visos per ataskaitinį laikotarpį uždirbtos pajamos ir joms uždirbti patirtos sąnaudos.

Nuosavo kapitalo pokyčių ataskaitoje atskleidžiama savininkų nuosavybės struktūra ir pokyčiai per ataskaitinius metus.

Pinigų srautų ataskaitoje nurodomos visos per ataskaitinius metus gautos piniginės įplaukos bei padarytos išmokos, suskirstytos pagal įmonės veiklos rūšis.

Parengtos metinės finansinės ataskaitos turi būti patvirtintos įmonės įstatuose nustatyta tvarka. Pagal Akcinių bendrovių įstatymą, metinės finansinės ataskaitos akcinėse bendrovėse ir uždariesiose akcinėse bendrovėse turi būti patvirtintos visuotinio akcininkų susirinkimo per 4 mėn. nuo finansinių metų pabaigos. Kitaip tariant, jeigu finansiniai metai sutampa su kalendoriniais, tai reikia atlikti iki atitinkamų metų gegužės 1 d.

Bendrovėms, kurioms numatytas privalomas finansinių ataskaitų auditas, teikiant akcininkams tvirtinti metines finansines ataskaitas, kartu būtina pateikti ir nepriklausomo auditoriaus išvadą. Šioje išvadoje pareiškiami nuomonė apie įmonės finansines ataskaitas.

Joje nurodoma, ar įmonės finansinės ataskaitos visais reikšmingais atžvilgiais teisingai atspindi įmonės būklę, veiklos rezultatus ir pinigų srautus, ar finansinės ataskaitos atitinka teisės aktus, reglamentuojančius finansinę apskaitą ir finansinių ataskaitų sudarymą bei taikomus bendruosius apskaitos principus. Trumpai tariant, auditorius savo išvadoje pažymi, ar galima pasitikėti įmonės finansinėse ataskaitose pateiktais duomenimis.

Akcinių bendrovių įstatyme numatytas reikalavimas, kad, likus ne mažiau kaip 10 dienų iki eilinio visuotinio akcininkų susirinkimo, bendrovės valdyba (jei bendrovėje valdyba nesudaroma – administracijos vadovas) privalo parengti ir pateikti savininkams bendrovės metinį pranešimą.

Primename, kad šiame pranešime turi būti nurodoma:

- bendrovės veiklos per finansinius metus apžvalga;
- svarbiausi įvykiai bendrovėje finansiniams metams pasibaigus;
- bendrovės veiklos planai ir prognozės;
- informacija apie bendrovės filialus;
- bendrovės antrinių bendrovių pavadinimai, šių bendrovių akcijų, kurias turi įsigijusi bendrovė, skaičius, bendra nominalioji vertė bei šių akcijų atstovaujama įstatinio kapitalo dalis šiose bendrovėse, naudos, kurią bendrovė turi išlaikydama balsų daugumą ar naudodamasi lemiama įtaka šiose bendrovėse, įvertinimas;
- per finansinius metus įsigytų ar perleistų savų ir kitų bendrovių akcijų skaičius bei šių įsigijimų ar perleidimų pagrindimas.

Be formalių duomenų apie bendrovės filialus, antrines bendroves, metiniame pranešime reikalaujama pateikti naudos iš antrinių įmonių įvertinimą, savų ar kitų bendrovių akcijų įsigijimų ir perleidi-

mų pagrindimą. Taip pat metiniame pranešime reikia pateikti svarbius finansinių ataskaitų vartotojams (šiuo atveju savininkams) faktus, kurie įvyko įmonėje jau pasibaigus finansiniams metams, tačiau iki metinio pranešimo parengimo.

Kadangi finansinės ataskaitos rodo tik tai, kas jau buvo, metiniame pranešime reikalaujama pateikti bendrovės veiklos planus ir prognozes, kad savininkai galėtų susipažinti su įmonės veiklos perspektyvomis. Tačiau, pateikiant pastaruosius duomenis, reikia stengtis nepateikti slaptos komercinės informacijos, kad jos atskleidimu negalėtų pasinaudoti konkurentai.

Įsigaliojus Verslo apskaitos standartams, atsiranda reikšmingų pokyčių, dėl kurių gali reikėti peržiūrėti įmonės apskaitos politiką ir galbūt ją pakeisti. Viena iš svarbesnių nuostatų, nurodytų Verslo apskaitos standartuose, yra ta, kad įmonės turi apsispręsti, kaip apskaityti ilgalaikį turtą – įsigijimo ar perkainota verte. Tokį sprendimą dėl turto atspindėjimo finansinėse ataskaitose turėtų priimti įmonės vadovai arba savininkai.

Kadangi pagal anksčiau galiojančius norminius aktus finansinėse ataskaitose turėjo būti pateikiama informacija apie įmonės turtą, jį parodant buhalterijoje apskaičiuota likutine verte (iš įsigijimo savikainos atimant nusidėvėjimą), ataskaitų vartotojai galėjo susidaryti klaidingą nuomonę apie įmonės turimą ilgalaikį turtą. Dabar to galima išvengti, turtą balanse parodant tikrąją verte (tikroji vertė – suma, už kurią gali būti apsieista su kita įmone turimu turtu ar paslaugomis arba kuria gali būti užskaitytas tarpusavio išipareigojimas tarp nesusijusių šalių, kurios ketina pirkti ar parduoti turtą arba užskaityti juo kokį nors tarpusavio išipareigojimą).

Kitai variant, Verslo apskaitos standartai numato galimybę įmonėms perkainoti ilgalaikį turtą ir balanse turtą rodyti tikrąją (perkainota) verte.

4.2. Finansinės ataskaitos – svarbiausias finansinės analizės šaltinis

Finansinės ataskaitos – tai apskaitos duomenų apie įmonės ūkinę finansinę veiklą periodinis apibendrinimas ir susisteminimas tam tikru būdu, siekiant patenkinti vartotojų poreikius. Šiame apibrėžime nurodomi šie svarbiausi momentai:

- finansinėms ataskaitoms sudaryti naudojami apskaitos sistemos duomenys;
- finansinės ataskaitos apibūdina tam tikro laikotarpio įmonės ūkinę finansinę veiklą.

Vadinasi, visos ataskaitos sudaromos tam tikro ataskaitinio laikotarpio pabaigoje. Sudarant finansines ataskaitas, apskaitos duomenys, atsispindintys žurnaluose, knygose, žiniaraščiuose ir kituose apskaitos registruose, apibendrinami ir susisteminami tam tikru būdu, vadovaujantis bendraisiais apskaitos principais, tarptautiniais ir nacionaliniais apskaitos standartais ar kitais norminiais aktais.

Finansinės ataskaitos privalo patenkinti vartotojų poreikius.

Vadinasi, finansinės ataskaitos turi atvaizduoti visus svarbiausius įvykius, turinčius įtakos atitinkamiems sprendimams.

Vienas iš pagrindinių finansinių ataskaitų tikslų – suteikti viešą, aiškią ir suprantamą finansinę informaciją jų vartotojams apie įmonių finansinę būklę.

Rengdami finansines ataskaitas, turime vadovautis tuo, kad:

- jos turi būti pateiktos 1-ajame Verslo apskaitos standarte „*Finansinė atskaitomybė*“ nustatytoje formose;
- finansines ataskaitas turi pasirašyti įmonės vadovas, o bendrovių, kurioms privalomas nepriklausomas auditas, finansines ataskaitas patikrina nepriklausomas auditorius ir pateikia išvadas apie duomenų tikslumą;
- analizuoti finansines ataskaitas reikia tik tada, kai jos patikrintos auditoriaus, nes auditoriaus nepatikrintos atskaitomybės analizė gali būti klaidinanti;

- balansas, parengtas finansinių metų pabaigai, o pelno (nuostolių) ataskaita, parengta už ataskaitinį laikotarpį, turi atitikti vienas kitą;
- finansinės ataskaitos turi atitikti Lietuvos Respublikos finansinės atskaitomybės įstatymo reglamentuojamus bendrusius apskaitos principus;
- reikalavimai apskaitinei informacijai formuoti turi būti įgyvendinti atsižvelgiant į duomenų optimalumą, konservatyvumą ir patikimumą.

Taigi finansinės ataskaitos labai svarbios vertinant įmonės finansinę būklę, nustatant veiklos dėsningumus, tendencijas ir perspektyvas. Jos teikia informaciją, reikalingą įmonei valdyti ir ekonominiam darbui gerinti, padeda atskleisti vidinius išteklius ir darbo trūkumus, nustatyti įvairius nukrypimus nuo numatytų užduočių, tų nukrypimų priežastis ir veiksnius.

Finansinės ataskaitos yra pagrindinis finansinės analizės šaltinis, todėl labai svarbu, kad kiekvienas analitikas gerai išmanytų finansinių ataskaitų sudarymo principus, jose esančių rodiklių apskaičiavimo ir analizės metodiką. Tik kokybiškai atlikta finansinių ataskaitų analizė teikia visapusiškai naudingą informaciją tiek vidiniams, tiek išorės vartotojams.

Kiekviena šalis turi nustatyti finansinių ataskaitų rengimo ir pateikimo tvarką. Dažniausiai ši tvarka nurodoma šalių komercijos kodeksuose, apskaitos įstatymuose arba kituose norminiuose aktuose. Šiuo metu, nustatant finansinių ataskaitų rengimo ir pateikimo tvarką arba jos konceptualius klausimus, galioja šie norminiai aktai:

- Verslo apskaitos standartai;
- Finansinių ataskaitų rengimo ir pateikimo nuostatai;
- Tarptautiniai apskaitos standartai;
- Europos Sąjungos direktyvos.

Finansinių ataskaitų rengimo ir pateikimo nuostatuose, kuriuos parengė Tarptautinio apskaitos standartų komiteto taryba, nagrinėjama:

- finansinių ataskaitų esmė, tikslai ir sudėtis;

- finansinių ataskaitų kokybinės charakteristikos ir esminės prielaidos;
- finansinių ataskaitų elementai;
- finansinių ataskaitų elementų pripažinimas;
- finansinių ataskaitų elementų įvertinimas;
- kapitalo išsaugojimo koncepcijos.

Tarptautinių apskaitos standartų nuostatos yra svarbesnės. Tačiau Finansinių ataskaitų rengimo ir pateikimo nuostatai yra labai gera metodinė medžiaga rengiant kiekvienos šalies finansinių ataskaitų koncepciją.

Kiekviena šalis, nustatydamą finansinių ataskaitų rengimo ir pateikimo tvarką, vadovaujasi minėtaisiais tarptautiniais aktais ir tam tikrų šalių patirtimi. Viešosios įstaigos Lietuvos Respublikos apskaitos instituto standartų tarybos 2003 m. gruodžio 18 d. nutarimu Nr. 1 patvirtintas 1-asis verslo apskaitos standartas „*Finansinė atskaitomybė*“.

Jame pateikiama:

- Finansinės atskaitomybės tikslas;
- Finansinių ataskaitų sudėtis;
- Finansinių ataskaitų elementai;
- Finansinių ataskaitų elementų įvertinimas;
- Pagrindiniai finansinėms ataskaitoms keliami reikalavimai;
- Apskaitos politika;
- Bendrieji apskaitos principai;
- Informacijos reikšmingumas;
- Tarpusavio užskaita;
- Finansinių ataskaitų identifikavimas.

Finansinių ataskaitų sudėtis – tai ataskaitų formos, kurios įeina į tam tikro laikotarpio finansinių ataskaitų rinkinį. Dažniausiai sudaromos metinės finansinės ataskaitos, tačiau įmonės gali sudaryti ir mėnesines bei ketvirtines ataskaitas. Metinė finansinė ataskaita paprastai yra platesnė už tarpines ataskaitas (mėnesio, ketvirčio, pusmečio).

Finansinių ataskaitų sudėtis

Metinės finansinės ataskaitos gali būti pateikiamos kaip finansinių ataskaitų rinkinys arba sutrumpintos finansinės ataskaitos.

1. Finansinių ataskaitų rinkinį sudaro:
 - pilnas balansas;
 - pilna pelno (nuostolių) ataskaita;
 - nuosavojo kapitalo pokyčių ataskaita;
 - pinigų srautų ataskaita;
 - pilnas aiškinamasis raštas.
2. Sutrumpintas finansines ataskaitas sudaro:
 - sutrumpintas balansas;
 - sutrumpinta pelno (nuostolių) ataskaita;
 - nuosavojo kapitalo pokyčių ataskaita;
 - sutrumpintas aiškinamasis raštas.

Įmonės, atsižvelgdamos į rodiklių dydžius, turi pasirinkti finansinių ataskaitų formas, kurios pateikiamos verslo apskaitos standartų prieduose.

Jei finansines ataskaitas savo nuožiūra nusprendžia sudaryti juridinio asmens teises turinčios neribotos civilinės atsakomybės pelno siekiančios įmonės, kurių įstatymas neįpareigoja jų sudaryti, finansinės ataskaitos turi būti sudarytos pagal visus finansinėms ataskaitoms keliamus norminių aktų reikalavimus.

Skirtingi reikalavimai keliami bankams ir kitoms kredito įstaigoms, finansų įstaigoms, draudimo įmonėms, ne pelno juridiniams asmenims (biudžetinėms, viešosioms įstaigoms ir kitoms ne pelno organizacijoms). Jų finansinių ataskaitų sudarymo ir pateikimo tvarką nustato Vyriausybė arba jos įgaliota institucija, jeigu jų veiklą reglamentuojantys įstatymai nenustato kitaip.

Įmonės, kurių vertybiniai popieriai yra įtraukti į Vertybinių popierių biržos prekybos sąrašus, apskaitą tvarko ir finansines ataskaitas sudaro pagal tarptautinius apskaitos standartus.

Sutrumpintas metines finansines ataskaitas sudaro įmonės, kurių ne mažiau kaip du rodikliai paskutinę ataskaitinio laikotarpio dieną neviršija šių dydžių 2 metus iš eilės, įskaitant ataskaitinius finansinius metus:

- pardavimo grynosios pajamos per ataskaitinius finansinius metus – 10 mln. Lt;
- balanse nurodyto turto vertė – 6 mln. Lt;
- vidutinis metų sąrašinis darbuotojų skaičius per ataskaitinius finansinius metus – 15.

Likusios įmonės metų gale sudaro finansinių ataskaitų rinkinio ataskaitas.

Metinių finansinių ataskaitų auditas turi būti atliktas uždarojose akcinėse bendrovėse, tikrosiose ūkinėse bendrijose ir komandinėse ūkinėse bendrijose, kuriose visi tikrieji nariai yra akcinės ar uždarojios akcinės bendrovės ir kurių ne mažiau kaip du rodikliai paskutinę ataskaitinio laikotarpio dieną viršija šiuos dydžius:

- pardavimo grynosios pajamos per ataskaitinius finansinius metus – 12 mln. Lt;
- balanse nurodyto turto vertė – 6 mln. Lt;
- vidutinis metų sąrašinis darbuotojų skaičius per ataskaitinius finansinius metus – 50.

Pardavimo grynąsias pajamas sudaro ataskaitiniais finansiniais metais pardavus prekes ir paslaugas uždirbtos pajamos, iš kurių atimtos grąžintų prekių, nukainojimo, nuolaidų sumos ir PVM.

Už įmonės finansinę atskaitomybę, kuri neatitinka jai keliamų reikalavimų, atsako įmonės administracijos vadovas.

Metinių finansinių ataskaitų auditas atliekamas pagal Lietuvos Respublikos audito įstatymą ir Nacionalinius audito arba tarptautinius audito standartus.

4.3. Įmonių ataskaitų klasifikavimas

Juridinio asmens teises turinčios įmonės labai įvairios, be to, skirtingų tikslų turi ir daugelis jų apskaitos bei ataskaitų duomenų naudotojų.

Kaip kiekvieną sudėtingą reiškinį, taip ir ataskaitas išsamiausiai (ir trumpiausiai!) galima apibūdinti aptariant jų klasifikaciją, kurioje šios ataskaitos sugrupuotos pagal įvairius požymius (4.1 pav.). Tačiau, kaip ir kiekviena kita, ši klasifikacija turi ir tam tikrų ribotumų.

Kartais būna labai sunku nubrėžti griežtą ribą tarp kurios nors ataskaitos formos skyrimo vienai ar kitai klasifikacinei grupei.

Finansines ataskaitas sąlyginai galima suskirstyti į dvi kategorijas:

- esamos padėties ataskaitos;
- pasikeitimų ataskaitos.

Buhalterinis balansas priklauso pirmajai kategorijai. Jis pateikia informaciją apie įmonės finansinę būklę konkrečiu momentu. Kitos trys ataskaitos, t. y. pelno (nuostolių), pinigų srautų ir nuosavojo kapitalo pokyčių, priklauso antrajai kategorijai. Jos parodo įmonės veiklą per tam tikrą laikotarpį (ketvirtį, metus).

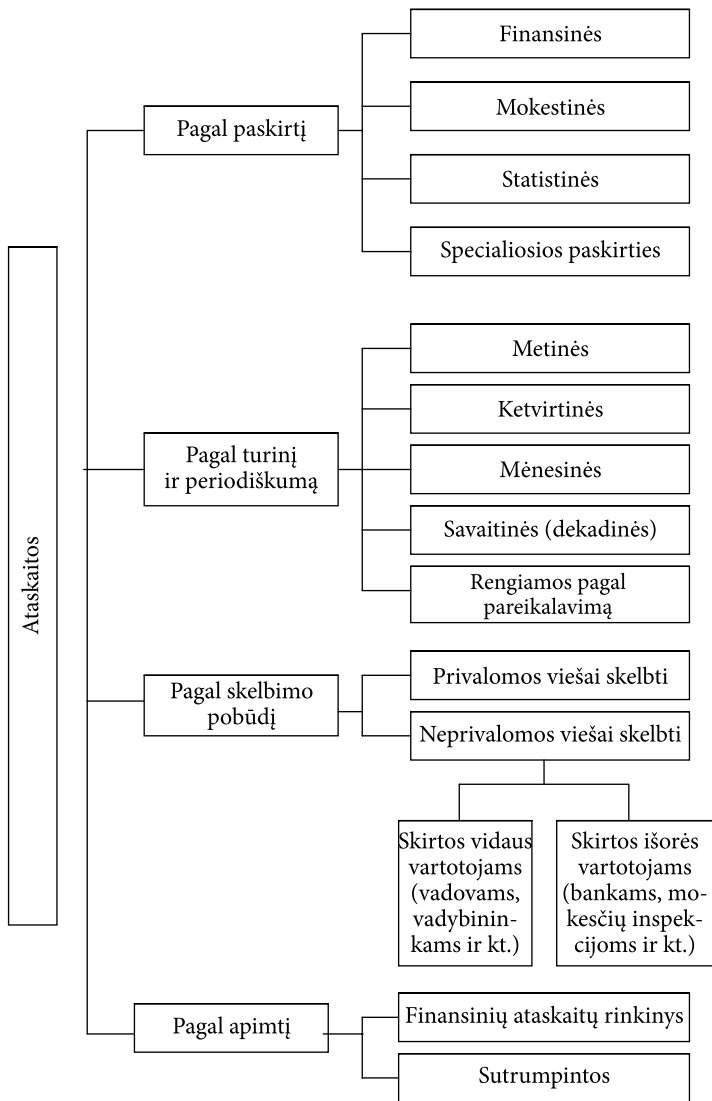
Pagal paskirtį visos ataskaitos gali būti suskirstytos į *finansines*, *mokestines*, *statistines* ir kitas (*specialiosios paskirties*).

Finansinės ataskaitos bus išsamiai nagrinėjamos vėlesniuose skyriuose.

Mokestines ataskaitas įmonės rengia ir pateikia mokesčių administratoriui – Valstybinei mokesčių inspekcijai, socialinio draudimo įstaigoms ir kt.

Jeigu to reikalaujama, specialios ataskaitos (greta finansinių) turi būti pateikiamos *valstybės statistikos įstaigoms*. Tačiau jas rengia nebūtinai buhalterijos darbuotojai, nes ši apskaitos rūšis dažnai apima, pavyzdžiui, pinigais neišmatuojamus dalykus, tokius kaip darbuotojų skaičius ar jų kvalifikacija ir pan.

Specialiosios paskirties ataskaitos gali apimti labai platų ataskaitų spektrą. Pirmiausia reikalinga informacija jos aprūpina visą įmonės valdymo personalą. Šiose ataskaitose pateikiami valdymo aps-

4.1 pav. Įmonių ataskaitų klasifikavimas

kaitos duomenys. Jų gali būti labai daug ir įvairių, nes kiekvienam valdytojui reikia ir specifinės jo barą apibūdinančios informacijos. Įvairios specialiosios paskirties ataskaitos gali būti pateikiamos ir daugeliui išorės vartotojų. Pavyzdžiui, gamtos apsaugos institucijoms – duomenys apie teršalų išmetimą į atmosferą, vandenį ir pan.

Pagal turinį ir periodiškumą ataskaitos gali būti suskirstytos į *metines, ketvirtines, mėnesines, savaitines (dekadines) ir rengiamas pagal pareikalavimą.*

Metinės finansinės ataskaitos – finansinės ataskaitos, parengtos apibendrinus įmonės finansinių metų duomenis.

Reikėtų atkreipti dėmesį, kad, klasifikuojant ataskaitas šiuo požiūriu, jos grupuojamos ne tik pagal laiką, bet ir pagal turinį. Mat dėl palyginti didelių sąnaudų išsamias ataskaitas įmonės gali parengti ne dažniau kaip kartą per metus, nes vidutinio dydžio įmonėje tai užtrunka keletą mėnesių.

Ketvirtinės finansinės ataskaitos reikalingos bankams, kitiems kreditoriams ir pagal pareikalavimą.

Įmonės, kuriose apskaita kompiuterizuota, vidaus vartotojams kartais rengiamos ir labai sutrumpintos *mėnesinės* ar net *savaitinės (dekadinės)* finansinės ataskaitos.

Be jau aptartų periodinių ataskaitų, būna ir neperiodinių, kurios rengiamos prireikus tam tikros informacijos: pavyzdžiui, pareikalavus teisams, bankams, kai įmonės prašo iš jų kreditų ir daugeliu kitų atvejų.

Pagal skelbimo pobūdį ataskaitos skirstomos į *privalomas ir neprivalomas viešai skelbti*. Viešai turi būti skelbiamos viešojo intereso įmonių, kurioms priskiriami bankai, draudimo ir panašios įmonės, metinės finansinės ataskaitos.

Pagal apimtį ataskaitos skirstomos į *finansinių ataskaitų rinkinį* ir *sutrumpintas finansines ataskaitas*.

Sutrumpintas finansines ataskaitas naudoja mažos įmonės, nedaranti didesnės įtakos šalies ūkiui, o jų savininkai į tokias įmones būna investavę santykinai nedidelį turtą.

Kiekviena ataskaita pagal tam tikrą klasifikacinę požymį gali būti priskirta vienai ar kitai grupei. Pavyzdžiui, negalima sakyti, jog vie-

na ataskaita yra mokestinė, kita – ketvirtinė, nes taip būtų sugretinti du skirtingi klasifikacijos požymiai. Norint išsamiai apibūdinti kurią nors ataskaitą, reikia nurodyti visus ją nusakančius požymius. Pavyzdžiui, didelės įmonės balansas ir pelno (nuostolių) ataskaita yra privalomos viešai skelbti. Tačiau bendra tvarka neskelbtinos yra ketvirtinės finansinės ataskaitos.

4.4. Informacijos pateikimas finansinėse ataskaitose

Finansines ataskaitas galima rengti pagal nacionalinius ir tarptautinius apskaitos standartus. Tačiau abiem atvejais, rengiant vartotojams naudingas finansines ataskaitas, turi būti laikomasi tokių svarbiausių nuostatų.

Suprantamumas reiškia, kad finansinių ataskaitų informacija turi būti suprantama visiems vartotojams. Todėl labai svarbu, kad finansinių ataskaitų turinys atspindėtų esmę, nebūtų dviprasmybių.

Finansinių ataskaitų **tinkamumas** rodo, kad ataskaitos padeda vartotojams priimti tinkamus sprendimus, daryti objektyvias išvadas. Finansinių ataskaitų tinkamumą apibūdina jose esamos informacijos reikšmingumas. Reikšminga informacija laikoma tokia, kurią išbraukus iš finansinės ataskaitos, tai turės įtakos vartotojų sprendimams.

Patikimumas rodo, kad visos ūkinės operacijos finansinėse ataskaitose atspindėtos objektyviai ir jose nėra klaidų. Tiksliau tariant, visa finansinė informacija yra tiksli, teisinga ir tikra.

Finansinių ataskaitų patikimumą lemia šie aspektai:

- lojalus atvaizdavimas;
- turinio vyravimas prieš formą;
- neutralumas;
- apdairumas ir atsargumas, tikslumas;
- kompleksiskumas.

Be minėtųjų finansinių ataskaitų pateikimo nuostatų, galima nurodyti ir kitas, tai jų pateikimas laiku, pastovumas, reikšmingumas, išsamumas, naudingumas ir kt.

Taigi galima suformuluoti šiuos pagrindinius reikalavimus finansinėms ataskaitoms:

- Visi duomenys, pateikiami metinėse finansinėse ataskaitose ir apskaitoje, turi būti suformuoti pagal kaupimo principą.
- Metinės finansinės ataskaitos turi būti parengtos atsižvelgiant į tęstinumo principą.
- Metinėse finansinėse ataskaitose pateikti duomenys turi būti suprantami potencialiems jų vartotojams, kad šie galėtų priimti tinkamus sprendimus.
- Metinėse finansinėse ataskaitose pateikiama informacija turi būti neutrali ir patikima, draudžiami turto prirašymai arba pajamų ir sąnaudų iškraipymai.
- Duomenys, pateikiami finansinėse ataskaitose, turi būti suformuoti pagal pastovumo ir atsargumo principą.
- Metinėse finansinėse ataskaitose pateikiami ataskaitinių ir mažiausiai vienerių praėjusių metų duomenys. Jeigu ataskaitinio laikotarpio rodiklių dėl apskaitos metodikos pakitimo negalima palyginti su praėjusių metų rodikliais, informacija apie perskačiuotus duomenis pateikiama paaiškinamajame rašte.
- Įmonės gali pačios spausdinti metinių finansinių ataskaitų formas, praleisdamos eilutes, kurių sumos lygios nuliui.
- Pateikiant metinėse finansinėse ataskaitose ūkinius faktus, daug dėmesio turi būti skirta turiniui ir ekonominei prasmei, o ne tik formaliems pateikimo reikalavimams.
- Jeigu metinės finansinės ataskaitos parengiamos nesilaikant norminių aktų reikalavimų, priežastys turi būti išdėstytos aiškinajamajame rašte. Nesilaikyti šių reikalavimų leidžiama tik tuo atveju, jeigu tai būtina norint tinkamai apibūdinti įmonės būklę.
- Atsakomybė už finansinių ataskaitų sudarymą tenka įmonės vadovams. Todėl įmonės vadovai, konkrečiai vyriausiasis buhalteris (finansininkas), kuris sudaro finansines ataskaitas, turi gerai išmanyti joms keliamus reikalavimus, jų sudarymo principus.

4.5. Balansas

Balansas yra viena iš svarbiausių finansinių ataskaitų, todėl jam visose šalyse ir įvairiais laikotarpiais buvo skiriama labai daug dėmesio. Balansas yra pagrindinė įmonės finansinė ataskaita. Jis turi labai didelę reikšmę atliekant įmonės finansinės būklės analizę, todėl visose šalyse laikomas svarbiausiu finansinės analizės šaltiniu.

Balansas parodo turto, nuosavybės ir įsipareigojimų būklę tam tikrą dieną pinigine išraiška. Šitaip apibūdinant balansą, būtina paaiškinti šiuos dalykus:

1. Balansas turi parodyti turto ir nuosavybės bei įsipareigojimų būklę (kiek ir kokio turto įmonė turi, kam šis turtas priklauso, kokio dydžio jos nuosavybė ir įsipareigojimai).
2. Balansas parodo turtą, nuosavybę ir įsipareigojimus tam tikrai konkrečiai datai. Vadinasi, jis užfiksuoja įmonės būklę tam tikru akimirksniu, t. y. įmonės veikla tarsi sustabdoma ir tai, ką turi įmonė šiuo momentu, tarsi nufotografuojama ir užfiksuojama balanse. Jau kita ūkinė operacija balansą pakeis.
3. Balanse turtas, nuosavybė ir įsipareigojimai rodomi pinigine išraiška, t. y. remiantis galiojančiu šalyje piniginiu vienetu.
4. Balanse atvaizduojama pusiausvyra tarp turto ir nuosavybės bei įsipareigojimų, pateikiama išsami informacija apie tai, kokį turtą įmonė turi konkrečiu momentu.
5. Balansas turi pateikti tikrą ir teisingą turto, nuosavybės ir įsipareigojimų būklę.
6. Balansas yra ne buhalterinė sąskaita, ne pirminis ar suvestinis dokumentas, o finansinė ataskaita.

Taigi balanse turi būti nurodytas visas įmonės turtas ir nuosavybė.

Balansas – tai įmonės finansinis vaizdas tam tikru jos veiklos metu, paprastai fiksuojamas gruodžio 31 dienai. Ši kalendorinių metų diena dažnai sutampa su įmonės finansinių metų pabaiga, nors ne visada taip yra. Pavyzdžiui, sezoninės veiklos įmonių metai nesutampa su kalendorinių metų pabaiga, nes jos sezoniniai veiklos metai gali baigtis pavasarį, vasarą ar rudenį.

Balansas gali būti publikuojamas kaip lentelė, turinti dvi puses, t. y. turtą ir įsipareigojimus bei nuosavybę, arba kaip pranešimas, kuriame visi rodikliai išdėstomi vienas po kito.

Balanse nurodoma, kokių turtu disponuoja įmonė ir kam šis turtas priklauso. Norint parengti balansą, pirmiausia būtina suskaičiuoti (inventorizuoti) visą turtą, kuriuo disponuoja įmonė ataskaitinio laikotarpio pabaigoje, nustatyti, kokia turto dalis buvo sunaudota per ataskaitinį laikotarpį. Taip pat reikia įvertinti visas įmonės skolas bei įsipareigojimus. Parengiamieji balanso sudarymo darbai atima nemažai laiko (didesnėse įmonėse – keletą mėnesių). Todėl reikia žinoti, kad kurių nors metų sausio 1 d. balansas tik pateikia informaciją apie įmonės turtą, jos nuosavybę bei įsipareigojimus. Tačiau pats balansas baigiamas rengti iki akcininkų susirinkimo, t. y. kitų metų pradžioje. Jis viešai, kaip ir visa finansinė atskaitomybė, yra paskelbiamas per mėnesį, akcininkams jį patvirtinus.

Balansas sudarytas iš dviejų didelių dalių. *Turto* dalyje nurodoma turtas, kurį įmonė valdo, juo disponuoja, o *Savininkų nuosavybės ir įsipareigojimų* dalyje atsakoma į klausimą, kam šis turtas priklauso, nes ir labai didelį turtą valdanti įmonė gali būti prasiskolinusi. Tai reikštų, kad įmonė tik disponuoja turtu, t. y. turi jį savo žinioje, valdo ir tvarko, tačiau įmonės savininkams visa balanse nurodyta turto suma nuosavybės teise realiai nepriklauso.

Tiek turtas, tiek įmonės įsipareigojimai yra nevienalyčiai. Kiekviena įmonė turi labai įvairaus turto, taip pat ir skirtingų įsipareigojimų tretiesiems asmenims. Todėl turto ir nuosavybės (įsipareigojimų) dalys savo ruožtu suskirstytos į skyrius, grupes, pogrupius, straipsnius pagal turto ir nuosavybės bei įsipareigojimų sudėtines dalis.

Turtas ir įsipareigojimai

Turtas – materialiosios, nematerialiosios ir finansinės vertybės, kurias valdo, naudoja arba kuriomis disponuoja įmonė ir kurias naudojant tikimasi gauti ekonominės naudos.

Balanse turtas ir įsipareigojimai skirstomi į ilgalaikius ir trumpalaikius. Ilgalaikiam turtui priskiriamas nematerialusis, materialusis, finansinis ir kitas turtas, naudojamas įmonės ekonominei naudai gauti ilgiau nei vienerius metus.

Trumpalaikis turtas – turtas, kurį tikimasi realizuoti arba sunaudoti per vienerius metus nuo balanso datos arba per vieną įprastinį įmonės veiklos ciklą. Trumpalaikiam turtui priskiriamos atsargos, išankstiniai apmokėjimai, nebaigtos vykdyti sutartys, per vienerius metus gautinos sumos, pinigai ir jų ekvivalentai, kurių naudojimo laikotarpis nėra ribotas, ir kitas turtas, t. y. turtas, įmonės sunaudojamas ekonominei naudai gauti per vienerius metus arba per vieną įmonės veiklos ciklą.

Įsipareigojimas – prievolė, atsirandanti dėl atliktų ūkinių operacijų ir ūkinių įvykių, kuri turės būti įvykdyta ir kurios dydį galima objektyviai nustatyti.

Ilgalaikiai įsipareigojimai yra tie, kuriuos įmonė turės įvykdyti vėliau nei per ateinančius vienerius metus nuo balanso datos. Ilgalaikiai įsipareigojimai apima įmonės įsiskolinimus ir įsipareigojimus prekybos partneriams, kredito įstaigoms, valstybės institucijoms, kitiems juridiniams ir fiziniams asmenims. Ilgalaikiams įsipareigojimams taip pat priskiriamos trumpalaikės paskolos, jei jų grąžinimo terminas pratęstas arba yra sudaryta pakartotinio finansavimo sutartis ilgesniam nei vienerių metų laikotarpiui.

Trumpalaikiai įsipareigojimai yra tie, kurie turi būti įvykdyti per vieną įmonės įprastinės veiklos ciklą arba vienerius metus nuo balanso datos.

Veiklos ciklas – laikotarpis nuo veiklos procese naudojamų atsargų įsigijimo iki jų realizavimo už pinigus arba lengvai pinigais paverčiamą priemonę.

Trumpalaikiai įsipareigojimai apima įmonės įsiskolinimus ir įsipareigojimus prekybos partneriams, kredito įstaigoms, valstybės institucijoms, kitiems juridiniams ir fiziniams asmenims. Trumpalaikiams

įsipareigojimams taip pat priskiriama ilgalaikių išsiskolinimų ir įsipareigojimų dalis, kuri turės būti apmokėta (įvykdyta) per vienerius metus.

Balanso informacija ir jos išdėstymo tvarka:

- A. Ilgalaikis turtas
 - I. Nematerialusis turtas;
 - II. Materialusis turtas;
 - III. Finansinis turtas;
 - IV. Kitas ilgalaikis turtas;
- B. Trumpalaikis turtas
 - I. Atsargos, išankstiniai apmokėjimai ir nebaigtos vykdyti sutartys;
 - II. Per vienerius metus gautinos sumos;
 - III. Kitas trumpalaikis turtas;
 - IV. Pinigai ir pinigų ekvivalentai;
- C. Nuosavasis kapitalas
 - I. Kapitalas;
 - II. Perkainojimo rezervas (rezultatai);
 - III. Rezervai;
 - IV. Nepaskirstytasis pelnas (nuostoliai);
- D. Dotacijos, subsidijos
- E. Mokėtinios sumos ir įsipareigojimai
 - I. Po vienerių metų mokėtinios sumos ir ilgalaikiai įsipareigojimai;
 - II. Per vienerius metus mokėtinios sumos ir trumpalaikiai įsipareigojimai.

Šie nurodyti straipsniai yra privalomi, t. y. jie turi būti pateikiami ir tais atvejais, kai sumos lygios nuliui. Pavyzdinėse formose nurodytus straipsnius galima papildyti ir kitomis nei nurodyta pavyzdinėse formose eilutėmis. Spausdinant tarpiniai straipsniai, nurodyti pavyzdinėse formose, gali būti praleidžiami, jeigu jų likučiai lygūs nuliui.

Ilgalaikis turtas

Ilgalaikio turto straipsnyje parodomas nematerialusis, materialusis, finansinis ir kitas turtas, kuris įmonėje naudojamas ilgiau nei vienerius metus. Tai turtas, kuris į įmonės sąnaudas įskaitomas jį amortizuojant ar nudėvint.

Nematerialusis turtas – nepiniginis, neturintis fizinės formos turtas, kuris naudojamas prekėms gaminti, paslaugoms teikti, valdymo tikslams arba nuomai. Nematerialusis turtas balanse parodomas likutine verte. Nematerialusis turtas – materialios substancijos neturintis turtas, suteikiantis įmonei pirmumą prieš kitas įmones, vykdant tam tikrą veiklą. Nematerialusis turtas turi būti patvirtintas sutartimis ar kitais jo egzistavimą ir priklausymą įmonei patvirtinančiais dokumentais. Tai, pavyzdžiui, gali būti patentai, licencijos, įmonės prestižas.

Ypatingas nematerialiojo turto straipsnis – plėtros darbai.

Plėtros darbai – įmonei formuoti (plėsti, reorganizuoti) skirtos kapitalizuotos, t. y. turtu pripažintos išlaidos. Jos numatytos apskritai įmonei plėtoti, nuo jų priklauso ilgalaikis įmonės pajamų uždirbimas. Pavyzdžiui, jeigu įmonė persitvarko ir dėl to apmoko daugelį darbuotojų, šios kvalifikacijos kėlimo išlaidų negalima laikyti vieno ataskaitinio laikotarpio sąnaudomis. Uždirbdama pajamas, didesne daugelio darbuotojų kvalifikacija įmonė naudosis ilgą laiką. Todėl įmonę pertvarkant susidariusios išlaidos laikomos ne sąnaudomis, bet išlaidomis, padarytomis įsigyjant ilgalaikį turtą – plėtros darbus. Vėliau plėtros darbai per 5 metus (šį laikotarpį pasirenka patys įmonės savininkai, jis gali būti trumpesnis) lygiomis dalimis perkeliama į įmonės veiklos sąnaudas. Todėl plėtros darbai priskiriami ilgalaikiam nematerialiajam turtui ir į sąnaudas įtraukiami pamažu juos amortizuojant.

Materialusis turtas – fizinę formą turintis turtas, kuris naudojamas prekėms gaminti, paslaugoms teikti, valdymo tikslams arba nuomai. Tai visi mums įprasti, apčiuopiami objektai (pastatai, statiniai, mašinos, įrenginiai, ilgo naudojimo įrankiai ir kt.). Toks turtas nesunaudojamas uždirbant vieno ataskaitinio laikotarpio pajamas, bet

naudojamas ilgai, palengva jį nudėvint ir tolygiai perkeliant nudėvėtąją dalį į įmonės veiklos sąnaudas, kad būtų galima palyginti per kiekvieną laikotarpį uždirbtas pajamas su jas uždirbant patirtomis sąnaudomis. Materialusis turtas, išskyrus investicinį turtą, balanse parodomas likutine verte. Investicinis turtas balanse parodomas įsigijimo savikaina, atėmus sukauptąjį nusidėvėjimą ir jo vertės sumažėjimą, arba tikrąją verte.

Finansinis turtas – tai turtas, susijęs su įmonės teisėmis į kitas įmones. Pavyzdžiui, tai gali būti kitų įmonių vertybiniai popieriai – akcijos. Finansiniam turtui priskiriami pinigai ir jų ekvivalentai, sutartinė teisė gauti pinigus ar kitą finansinį turtą iš kitos įmonės ir kitos įmonės išleisti vertybiniai popieriai.

Pinigai paprastai rodomi balanso trumpalaikio turto dalyje. Tačiau, jei pinigų naudojimo laikas apribojamas daugiau nei vieneriems metams, pvz., pinigai laikomi indėlių sąskaitoje, jie turi būti rodomi ilgalaikio finansinio turto dalyje.

Sutartinė teisė gauti pinigus ar kitą finansinį turtą iš kitos įmonės, t. y. gautinos sumos už parduotą produkciją, suteiktas paslaugas ar paskolas, išankstiniai mokėjimai už finansinį turtą ir kitos pagal sutartis užregistruotos finansinės skolos įmonei. Kitų įmonių išleisti vertybiniai popieriai – kitų įmonių akcijos, obligacijos ir kiti vertybiniai popieriai, kurie įsigijami siekiant gauti ekonominės naudos.

Ilgalaikiam finansiniam turtui priskiriama:

- ilgalaikės investicijos į kitas įmones;
- suteiktos ilgalaikės paskolos;
- po vienerių metų gautinos sumos;
- kitas finansinis turtas.

Kito ilgalaikio turto straipsnyje parodomas atidėtojo mokesčio turtas bei kitas ilgalaikis turtas, kuris nebuvo parodytas kituose ilgalaikio turto straipsniuose.

Atidėtojo mokesčio turtas – būsimaisiais ataskaitiniais laikotarpiais atgautinos pelno mokesčio sumos, susidaranti dėl įskaitomųjų laikinųjų skirtumų ir nepanaudotų mokesčių nuostolių perkėlimo.

Jei turto ar įsipareigojimo balansinė vertė skiriasi nuo jo mokesčio bazės, apskaičiuojant pelno mokesį atsiranda nuolatiniai ir laikinieji skirtumai. Jei atsiranda nuolatinų skirtumų, atidėtieji mokesčiai neskaičiuojami, nes šie skirtumai būsimaisiais laikotarpiais neišnyks. Laikinių skirtumų dažniausiai atsiranda tada, kai apskaičiuojant apskaitinį pelną pajamos arba sąnaudos įtraukiamos į vieną atskaitinį laikotarpį, o apskaičiuojant apmokestinamąjį pelną – į kitą (skirtingą) atskaitinį laikotarpį. Tokie laikinieji skirtumai gali būti apmokestinamieji arba įskaitomieji. Apmokestinamieji laikinieji skirtumai sukuria atidėtojo mokesčio įsipareigojimą, o įskaitomieji laikinieji skirtumai – atidėtojo mokesčio turtą.

Jeigu turto balansinė vertė yra didesnė arba įsipareigojimo balansinė vertė mažesnė už jo mokesčio bazę, susidaro apmokestinamieji laikinieji skirtumai, dėl kurių atsiranda atidėtojo mokesčio įsipareigojimas. Apmokestinamųjų laikinių skirtumų, dėl kurių atsiranda atidėtojo mokesčio įsipareigojimas, pavyzdžiai gali būti tokie:

- laikinieji skirtumai, kurie susidaro tada, kai apskaičiuojant apmokestinamąjį pelną taikomas pagreitinoto nusidėvėjimo skaičiavimo metodas, o apskaičiuojant apskaitinį pelną – tiesinis nusidėvėjimo skaičiavimo metodas ir dėl to turto balansinė vertė tampa didesnė už jo mokesčio bazę;
- turtas perkainojamas ir jo balansinė vertė padidėja, o mokesčio bazė lieka tokia pati.

Jeigu turto balansinė vertė yra mažesnė arba įsipareigojimo balansinė vertė didesnė už jo mokesčio bazę, susidaro įskaitomieji laikinieji skirtumai, dėl kurių atsiranda atidėtojo mokesčio turtas. Įskaitomųjų laikinių skirtumų, dėl kurių atsiranda atidėtojo mokesčio turtas, pavyzdžiai gali būti tokie:

- apskaičiuojant apskaitinį pelną, abejotinos skolos pripažįstamos sąnaudomis tuo laikotarpiu, kuriuo jos tampa abejotinos, tačiau, apskaičiuojant apmokestinamąjį pelną, jos pripažįstamos leidžiamais atskaitymais vėlesniu atskaitiniu laikotarpiu.

Dėl šios priežasties turto balansinė vertė tampa mažesnė už jo mokesčio bazę;

- perkainojant turą ir įvertinant jį tikrąja ar grynąja galimo realizavimo verte, turto vertė sumažėja ir dėl to jo balansinė vertė gali būti mažesnė už jo mokesčio bazę.

Įmonė gali gauti ekonominės naudos iš atidėtojo mokesčio turto dėl mokesčių sumažinimo tik tada, kai ateityje ji tikisi uždirbti pakankamai apmokestinamojo pelno, iš kurio bus galima atimti įskaitomuosius laikinuosius skirtumus kaip leidžiamus atskaitymus. Todėl įmonė apskaitoje registruoja atidėtojo mokesčio turą tik tada, kai ji pagrįstai tikisi ateityje uždirbti pakankamai apmokestinamojo pelno. Apskaičiuojant atidėtąjį mokestį, reikia įvertinti ir būsimaisiais ataskaitiniais laikotarpiais mažėsiančių ar išnyksiančių apmokestinamųjų laikinųjų skirtumų sumą.

Kartais mokestiniai nuostoliai gali būti perkeltami į kitus ataskaitinius laikotarpius. Perkeldama nepanaudotus mokestinius nuostolius, įmonė gali pripažinti tik tiek atidėtojo mokesčio turto, kiek būsimaisiais laikotarpiais ji tikisi uždirbti apmokestinamojo pelno, kuriam bus galima panaudoti nepanaudotus mokestinius nuostolius. Atidėtojo mokesčio turto, atsirandančio perkeliant nepanaudotus mokestinius nuostolius, pripažinimo kriterijai yra tokie pat kaip ir atidėtojo mokesčio turto, atsirandančio iš įskaitomųjų laikinųjų skirtumų. Tačiau tai, kad yra nepanaudotų mokestinių nuostolių, rodo, kad ateityje apmokestinamojo pelno gali nebūti. Todėl, jeigu įmonė yra patyrusi nuostolių, ji parodo tik tiek atidėtojo mokesčio turto, atsirandančio iš nepanaudotų mokestinių nuostolių, kiek ji turi apmokestinamųjų laikinųjų skirtumų, kurie mažės arba išnyks ateityje, arba yra kitų įtikinamų įrodymų, kad bus uždirbta pakankamai apmokestinamojo pelno, kuriam bus galima panaudoti nepanaudotus mokestinius nuostolius.

Įvertindama tikimybę, ar būsimaisiais ataskaitiniais laikotarpiais bus uždirbta tiek apmokestinamojo pelno, kad būtų galima panaudoti nepanaudotus mokestinius nuostolius, įmonė turi atsižvelgti į šiuos kriterijus:

- ar ji turi pakankamai apmokestinamųjų laikinųjų skirtumų;
- ar ji gali pagrįstai tikėtis, kad bus uždirbta apmokestinamojo pelno iki nepanaudotų mokesčių nuostolių perkėlimo laikotarpio pabaigos;
- ar nepanaudoti mokesčiai nuostoliai atsirado dėl tokių priežasčių (ar aplinkybių), kurios neturėtų pasikartoti būsimaisiais ataskaitiniais laikotarpiais.

Trumpalaikis turtas

Trumpalaikis turtas apima grupę straipsnių, atspindinčių trumpiau nei vienerius metus įmonėje naudojamą turtą. Tai atsargos, kurios naudojamos įmonės veikloje, išankstiniai įmonės apmokėjimai tretiesiems asmenims, bet tik tie, kuriuos tretieji asmenys padengs paslaugomis ar prekėmis per vienerius po ataskaitinių einančius metus ir nebaigtos vykdyti sutartys, per vienerius metus gautinos sumos, kitas trumpalaikis turtas bei pinigai ir pinigų ekvivalentai.

Atsargos jungia grupę straipsnių, atspindinčių įmonės žaliavas, komplektavimo gaminius, nebaigtus gaminti gaminius, pagamintą produkciją, perparduoti skirtas prekes, perparduoti pirktą ilgalaikį turtą. Atsargos balanse parodomas įsigijimo (pasigaminimo) savikaina arba grynąja galimo realizavimo verte, atsižvelgiant į tai, kuri iš jų mažesnė.

Per vienerius metus gautinos sumos yra įmonės sutartinė teisė gauti pinigų ar kitą finansinį turtą iš kitos įmonės – gautinos sumos už parduotą produkciją, suteiktas paslaugas ar paskolas, išankstiniai mokėjimai už finansinį turtą, taip pat ir savininkų išskolinimus, susijusius su dar neįmokėta už turimą kapitalą suma ir kitos pagal sutartis užregistruotos finansinės skolos įmonei.

Kito trumpalaikio turto straipsnyje parodomas trumpalaikis finansinis bei kitas trumpalaikis turtas, kuris nebuvo parodytas kituose turto straipsniuose.

Pinigų ir pinigų ekvivalentų straipsnyje parodomi banke ir kasoje esantys pinigai įvairia valiuta bei pinigų ekvivalentai.

Pinigų ekvivalentai – trumpalaikės (iki 3 mėn.) likvidžios investicijos, kurios gali būti greitai iškeičiamos į žinomas pinigų sumas ir kurių vertės pasikeitimo rizika yra nereikšminga. Pinigų ekvivalentams gali būti priskiriamos trumpalaikės (iki 3 mėn.) likvidžios investicijos į vertybinius popierius, kelionės čekiai ir kitas finansinis turtas.

Sukauptos pajamos parodomos gautinų sumų straipsniuose, o ateinančio laikotarpio sąnaudos – išankstinių apmokėjimų straipsniuose. Jeigu sukauptų pajamų ir ateinančio laikotarpio sąnaudų sumos yra reikšmingos, jos gali būti rodomos atskiromis eilutėmis ir paaiškinamos aiškinamajame rašte.

Ateinančio laikotarpio sąnaudas sudaro sumos, kurias įmonė sumokėjo ši ir ankstesniais ataskaitiniais laikotarpiais, tačiau jos bus pripažintos sąnaudomis kitais ataskaitiniais laikotarpiais. Sukauptas (gautinas) pajamas sudaro ši ir ankstesniais ataskaitiniais laikotarpiais įmonės uždirbtos, bet dar neapmokėtos pajamos, išskyrus pirkėjų įsiskolinimus, atspindimus tam tikruose balanso straipsniuose.

Nuosavasis kapitalas

Nuosavasis kapitalas – įmonės turto dalis, likusi iš viso turto atėmus įsipareigojimus. Nuosavojo kapitalo straipsnyje parodoma apmokėta įstatinio kapitalo dalis, akcijų priedai, perkainojimo rezervas (rezultatai), privalomasis rezervas, taip pat rezervas savoms akcijoms įsigyti, kiti rezervai ir nepaskirstytasis pelnas (nuostoliai).

Kapitalo straipsnyje parodomas pasirašytasis įstatinis kapitalas, nurodant neapmokėtą pasirašytojo įstatinio kapitalo dalį, akcijų priedus ir savas akcijas. Kai akcininkai pasirašo akcijų įsigijimo sutartį, dar nereiškia, kad jie tą pačią dieną už jas apmoka. Įstatymas leidžia tai atlikti per tam tikrą laiką (šiuo metu visa įsigyjamų akcijų vertė turi būti apmokėta per metus nuo akcijų pasirašymo dienos). Kol akcininkai nepadengia šio įsiskolinimo, jis, kaip jų nuosavybės sudėtinė dalis, atspindimas šiame straipsnyje, o kaip akcininkų skola įmonei – trumpalaikio turto dalyje. Jeigu akcininkai tik pasirašė įsipareigojimą apmokėti už akcijas, bet apmokėjimo terminas dar nesuėjęs, ši suma

atspindima nuosavybės dalies straipsnyje *Pasirašytasis neapmokėtas kapitalas*. Apskaičiuojant kapitalo dydį, ji atimama iš užfiksuotojo įstatinio (pasirašytojo) kapitalo bendrosios sumos.

Akcijų priedai skirti pateikti sumai, kuri buvo gauta dėl padidėjusios akcijų kainos, viršijančios jų nominaliąją vertę, kai akcijos parduodamos.

Perkainojimo rezervo (rezultatų) straipsnyje registruojamas ilgalaikio materialiojo turto ir finansinio turto perkainojimas. Jis atsiranda tada, kai įmonė perkainoja turimą materialųjį ar finansinį turtą, padidindama anksčiau apskaitoje ir atskaitomybėje užfiksuotą jo vertę. Taip perkainojama gali būti ir dėl nepriklausomų nuo įmonės priežasčių (pavyzdžiui, ilgalaikio turto vertė padidėja dėl infliacijos). Kai konstatuojamas ilgalaikio turto vertės padidėjimas, tai atspindima balanso turto dalies straipsniuose (tuose, kuriuose buvo atspindėta ir pradinė šio turto vertė). Šiame straipsnyje nurodoma bendra savininkų nuosavybės padidėjimo suma, atsiradusi dėl perkainojimo.

Rezervas – laikinasis (tikslinis) pelno panaudojimo apribojimas, skirtas savininkų numatytiems tikslams. Rezervų straipsnyje parodomi rezervai, sudaryti iš paskirstytinojo pelno. Rezervai apima įstatymo numatytų ir savininkų sprendimu sudarytų rezervų sumas. Jie atsiranda dėl to, kad savininkai paprastai nutaria išsidalyti ne visą uždirbtąjo pelno sumą, bet dalį jos atiduoda kokiems nors tikslams (pavyzdžiui, įmonės naujiems pastatams statyti). Šiame straipsnyje užregistruojama suma, kurią savininkai leidžia įmonės valdytojams naudoti savo nuožiūra tam tikriems konkretiems tikslams.

Nepaskirstytojo pelno (nuostolių) straipsnyje parodomas per ataskaitinį ir ankstesnius laikotarpius uždirbtas, bet dar nepaskirstytas pelnas arba nepadengti nuostoliai. Jeigu vienais metais buvo patirtas nuostolis, o kitais uždirbtas pelnas, tai šiame straipsnyje pelnas bus pateiktas sumažintas patirto nuostolio suma.

Žemės ūkio ir kooperatinės įmonės, kurios neturi įstatinio kapitalo, akcijų priedų, savų akcijų, perkainojimo rezervo ir nesudaro

privalomojo rezervo, nuosavojo kapitalo straipsnyje vietoje išvardytų straipsnių parodo pagrindinį ir atsargos (rezervinį) kapitalą.

Valstybės ir savivaldybės įmonės nuosavojo kapitalo straipsnyje vietoje įstatinio kapitalo, akcijų priedų ir savų akcijų parodo įmonės savininko kapitalą ir turta, kuris pagal įstatymus gali būti tik valstybės nuosavybė, atitinkanti kapitalą.

Dotacijos ir subsidijos

Šiame straipsnyje registruojamos dotacijos ir subsidijos. Jos apima įmonės gautų iš trečiųjų asmenų (ir valstybės) dotacijų, subsidijų, labdaros ir kitų dovanų sumas.

Mokėtinos sumos ir įsipareigojimai

Mokėtinų sumų ir įsipareigojimų straipsnyje parodomas po vienerių ir per vienerius metus mokėtinos sumos, atidėjiniai ir kiti įsipareigojimai.

Atidėjiniai – įsipareigojimai, kurie balanso datą yra tikėtini arba garantuoti, jų galutinės padengimo sumos arba įvykdymo laiko negalima tiksliai nustatyti, tačiau galima patikimai įvertinti. Visus atidėjinius galima sugrupuoti į tokius straipsnius:

1. Atidėjiniai ir atidėtieji mokesčiai apima grupę straipsnių, atspindinčių ateityje daromoms išlaidoms atidedamas (formuojamas) sumas, jeigu jos yra susijusios su ataskaitinio laikotarpio pajamų uždirbimu. Pavyzdžiui, televizorius gaminanti įmonė turėtų atidėti tam tikrą sumą ataskaitiniais metais pagamintų televizorių garantiniam remontui.
2. Įsipareigojimų ir reikalavimų padengimo atidėjiniai atspindi formuojamus atidėjimus būsimiesiems įsipareigojimams, skoloms padengti. Tai atidėjiniai tokiems mokėjimams kaip atostoginiai, pensijos, garantinis gaminamų prekių remontas, mokesčiai ir kt.
3. Atidėtieji mokesčiai – tai mokesčių, kurių mokėjimą valdžia atideda vėlesniam laikui, sumos. Jų atspindėjimas šiame

straipsnyje reiškia įmonės skolą biudžetui, kurią ateinančiais laikotarpiais ji turės padengti.

Po vienerių metų mokėtinos sumos – skolos, kurias reikės sumokėti per laikotarpį, ilgesnį kaip 12 mėn. nuo balanso datos.

Per vienerius metus mokėtinos sumos – skolos, kurias įmonė turės sumokėti per laikotarpį, trumpesnį nei 12 mėn. nuo balanso datos.

Sukauptos sąnaudos parodomos kitų įsipareigojimų, o ateinančio laikotarpio pajamos – gautų išankstinių apmokėjimų straipsniuose. Jeigu sukauptų sąnaudų ir ateinančių laikotarpių pajamų sumos yra reikšmingos, jos gali būti rodomos atskiromis eilutėmis ir paaiškinamos aiškinamajame rašte.

Sukauptos sąnaudos ir ateinančio laikotarpio pajamos – straipsnis, kuriame pateikiamos įmonės patirtos, bet dar neapmokėtos sąnaudos. Jame taip pat nurodytos trečiųjų asmenų jau apmokėtos sumos už paslaugas, kurias įmonė numato pateikti ateityje. Šiame straipsnyje nurodomos ne diskrečiai susidarančios, bet tolygiai besikaupiančios sąnaudos ir ateinančio laikotarpio pajamos. Sukauptų sąnaudų pavyzdys galėtų būti įmonės skola nuomotojui. Įsiskolinimas už nuomą auga kiekvieną dieną ir, laikotarpiui pasibaigus, visa jo suma turi būti atspindėta pelno (nuostolių) ataskaitos sąnaudų dalyje, nes nuomojant patalpas buvo uždirbamos to laikotarpio pajamos. Įmonės už nuomą neapmokėta suma vadinama *sukauptomis sąnaudomis*. *Ateinančio laikotarpio pajamos* susidarytų, jeigu įmonė, pavyzdžiui, gautų iš kito asmens išankstinį apmokėjimą už patalpas, kurias įmonė nuomos trečiajam asmeniui kitais metais.

Balansas atspindi įmonės turto būklę, t. y. atsako į klausimą, kokia įmonės padėtis šiuo metu, bet neatsako į klausimą, dėl kieno poveikio susiklostė tokia situacija. Negalima atsakyti į šį klausimą remiantis tik balanso duomenimis. Tam reikalinga daug nuodugnesnė analizė, pagrįsta ne tik papildomais informacijos šaltiniais, bet ir kitais veiksniais, tiesiogiai neatsispindinčiais atskaitomybėje (infliacija, mokslo ir technikos pažanga, finansiniai tiekėjų sunkumai ir t. t.)

Svarbiausias kiekvienos įmonės tikslas yra pelnas. Tačiau šis rodiklis balanse atvaizduojamas nevisapusiškai. Absoliutus sukaupto pelno dydis, atvaizduotas nepriklausomai nuo sąnaudų ir realizacijos, neparodo, dėl kieno poveikio susidarė būtent tokia pelno suma. Pavyzdžiui, balanse pateiktas 1 tūkst. Lt pelnas iš tikrųjų gali būti pelnas, gautas iš visiškai skirtingų įmonės išteklių. Balanso rezultatas visiškai neatspindi tos lėšų sumos, kurią realiai turi įmonė. Tai priklauso nuo infliacijos, rinkos konjunktūros ir kitų veiksnių.

4.6. Pelno (nuostolių) ataskaita

Pelnas – svarbiausias ūkinės veiklos rezultatus apibūdinantis rodiklis, todėl finansinėse ataskaitose jam skiriama daug dėmesio. Informacija apie įmonės ataskaitinio laikotarpio veiklos rezultatus pateikiama pelno (nuostolių) ataskaitoje. Joje parodoma finansinio rezultato susidarymo schema arba pelno ar nuostolio apskaičiavimo tvarka. Pelno (nuostolių) ataskaita yra vienas iš svarbiausių informacijos šaltinių siekiant sužinoti įmonės veiklos rezultatus ir jos galimybes. Ypač daug naudingos informacijos galima gauti analizuojant kelerių metų pelno (nuostolių) ataskaitas. Paprastai ši ataskaita yra mėnesinė, ketvirčio ir metinė. Pelno (nuostolių) ataskaita gali būti sudaryta ir savaitinė, jeigu to reikia valdymui.

Pelno (nuostolių) ataskaita kartais gali būti reikšmingesnė negu balansas. Iš dalies tai paaiškinama tuo, kad finansinių ataskaitų vartotojai pirmiausia domisi finansiniu rezultatu, kurį pasiekė įmonė per ataskaitinį laikotarpį. Finansinį rezultatą, pasiektą per ataskaitinį laikotarpį, parodo pelno (nuostolių) ataskaita, o balansas pateikia tik momentinius rezultatus tam tikrai datai.

Pelno (nuostolių) ataskaitoje fiksuojamos per ataskaitinį laikotarpį uždirbtos pajamos ir sąnaudos, patirtos uždirbant tas pajamas. Jas palyginus, nustatoma, ar įmonė per ataskaitinį laikotarpį uždirbo pelną, ar patyrė nuostolį.

Pelno (nuostolių) ataskaitoje informacija apie pajamas ir sąnaudas pateikiama suskirstyta pagal įmonės veiklos sritis, į įprastinę veiklą ir ypatinguosius straipsnius. Įprastine įmonės veikla laikomos pasikartojančios ūkinės operacijos, susijusios su visa įmonės veikla. Įprastinės veiklos duomenys dar grupuojami į tipinės (veikla, kuriai vykdyti buvo įkurta įmonė) ir netipinės veiklos straipsnius.

Ką skirti tipinei įmonės veiklai, priklauso nuo konkrečios įmonės pobūdžio: perdirbimo įmonėje pagrindinė, tipinė, yra gamybinė veikla, paslaugas teikiančioje – paslaugų teikimas, o parduotuvėje ar bazėje – prekyba.

Duomenys apie tipinę įmonės veiklą yra pardavimo pajamos, pardavimo savikaina ir veiklos sąnaudos.

Duomenys apie netipinę įmonės veiklą yra kita, finansinė ir investicinė veikla.

Ypatinguosius straipsnius sudaro pagautė ir netekimai. Šie straipsniai turi būti pateikiami atskirai.

Duomenys apie įmonės veiklą grupuojami atsižvelgiant į įmonės veiklos kriterijus ir specifiką. Pasirinktas grupavimo būdas turi būti taikomas nuolat arba pakankamai ilgą laiką, nebent reikšmingi įvykiai ar aplinkybės lemia grupavimo pakeitimą.

Pelno (nuostolių) ataskaitoje informacija turi būti pateikiama pagal tokius straipsnius:

- I. Pardavimo pajamos;
- II. Pardavimo savikaina;
- III. Bendrasis pelnas (nuostoliai);
- IV. Veiklos sąnaudos;
- V. Tipinės veiklos pelnas (nuostoliai);
- VI. Kita veikla;
- VII. Finansinė ir investicinė veikla;
- VIII. Įprastinės veiklos pelnas (nuostoliai);
- IX. Pagautė;
- X. Netekimai;
- XI. Pelnas (nuostoliai) prieš apmokestinimą;

XII. Pelno mokestis;

XIII. Grynasis pelnas (nuostoliai).

Pardavimo pajamų straipsnyje turi būti pateikiamos grynosios pardavimo pajamos. Jos apima įmonės pajamų sumą, uždirbtą pardavus prekes, taip pat ir atlikus paslaugas. Pardavimo ir paslaugų pajamos šioje ataskaitoje pateikiamos visai „švarios“, jos dar vadinamos *neto* pajamomis. Tam tikslui per ataskaitinį laikotarpį uždirbtos pajamos turi būti pakoreguotos, sumažintos sumomis, kurios nepriklauso pardavėjui, nors būna įrašytos pirkėjams išrašytose sąskaitose už išsiųstas prekes (suteiktas paslaugas). Pavyzdžiui, į parduodamų prekių sąskaitą įtraukiamas pridėtinės vertės mokestis. Tačiau, gavęs šį mokestį, pardavėjas visą jį privalo perduoti biudžetui. Todėl nėra jokio pagrindo šios sumos registruoti pajamose ir ji, dar prieš parengiant pelno (nuostolių) ataskaitą, atimama iš uždirbtų per ataskaitinį laikotarpį pajamų sumos. Pajamų sumą kartais reikia koreguoti pirkėjų grąžintų ar įvertinta grąžintų prekių suma, kai kurių kitų mokesčių (akcizų, muitų) nukainojimų bei dar kitomis sumomis.

Pardavimo savikainos straipsnyje turi būti pateikiama grynoji pardavimo savikaina. Šiame straipsnyje pateikiama suma sąnaudų, tiesiogiai susijusių su pardavimų ir paslaugų pajamų uždirbimu. Tai sunaudotų žaliavų, komplektavimo gaminių bei tiesioginio darbo užmokesčio, apskaičiuoto parduotų prekių gamintojams, suma. Šioje eilutėje nurodomos visos sąnaudos, kurias įmonė tiesiogiai padarė gamindama parduotas prekes, kitaip sakant, kurias galima tiesiogiai priskirti tam tikriems gaminiams. Pavyzdžiui, baldų įmonėje gaminamoms kėdėms, suolams ar stalams tiesiogiai galima priskirti medieną, dažus, laką bei stalių darbo užmokesť, nes galima tiksliai apskaičiuoti, kiek šių sąnaudų buvo patirta gaminant kokius nors gaminius. Tačiau nė vienam iš išvardytų gaminių negalima būtų tiesiogiai priskirti, pavyzdžiui, įmonės naktinio sargo atlyginimo, todėl jis šiame straipsnyje ir nenurodomas.

Prekybos įmonėse, negaminančiose produkcijos ir neteikiančiose paslaugų, bet perparduodančiose pirkėjams iš tiekėjų pirktas prekes,

parduotų prekių ir atliktų darbų savikainos rodiklį sudaro suma, kurią prekes pardavusi įmonė sumokėjo už jas tiekėjams.

Parduotų prekių ir atliktų darbų savikainos suma turi būti pako-reguota tiekėjams gražintų ir įvertinta gražintų prekių suma, atitinkamų mokesčių (pridėtinės vertės, akcizų, muitų) sumomis bei nukainojimų ir kitomis sumomis, mažinančiomis pirkimų sąnaudas.

Bendrasis pelnas (nuostoliai) apskaičiuojamas kaip skirtumas tarp pardavimo pajamų ir pardavimo savikainos.

Pelnu šis rodiklis vadinamas sąlygiškai, nes atspindi skirtumą tarp to, ką įmonė uždirbo pardavusi prekes, ir sumos, kurią pati sumokėjo jas pirkdama. Šio pelno savininkai negali išsidalyti, nes iš jo pirmiausia reikia padengti visas su prekių perpardavimu susijusias sąnaudas, be kurių jokia įmonė negalėtų veikti.

Veiklos sąnaudos apima pardavimo, bendrąsias ir administracines sąnaudas. Vykdamas savo veiklą, prekiaujant ar teikiant paslaugas, susidaro tiesiogiai parduotų prekių ir atliktų darbų savikainai neprikurtinų sąnaudų, kurios ir pateikiamos atskirai šiame straipsnyje. Jis suskirstytas į pardavimų sąnaudas ir su įmonės valdymu susijusių bendrųjų bei administracinių sąnaudų straipsnius.

Tipinės veiklos pelno (nuostolių) straipsnyje fiksuojamas įmonės atskaitinio laikotarpio tipinės veiklos rezultatas. Jis nustatomas iš bendrojo pelno atėmus veiklos sąnaudas.

Kitos veiklos straipsnis parodo netipinės (išskyrus finansinės ir investicinės) veiklos rezultatą. Kitos veiklos pajamų straipsnyje parodomos pajamos arba pelnas iš įprastinės, bet netipinės veiklos, išskyrus finansinę ir investicinę veiklą. Kitos veiklos pajamoms priskiriama: netipinės veiklos produkcijos, parduoti skirtų prekių bei paslaugų teikimo pajamos, taip pat pajamos iš įmonės ilgalaikio turto naudojimo, honorarai (pavyzdžiui, patentų, prekių ženklų, autorių teisių, kompiuterių programų ir kt.), ilgalaikio turto (išskyrus finansinį) perleidimo pelnas ir kt. Kitos veiklos sąnaudų straipsnyje parodomos sąnaudos ir nuostoliai, susiję su kitos veiklos pajamomis. Kitos veiklos sąnaudoms priskiriama: parduotos netipinės veiklos produkcijos, perparduotų

prekių ar paslaugų savikaina, ilgalaikio turto (išskyrus finansinį) perleidimo nuostoliai ir kt.

Kitos veiklos rodiklis atspindi įmonei netipinės veiklos rezultata. Tai veikla, vykdoma atsitiktinai susidarius tam tikroms aplinkybėms, arba šalutinė, įmonei nereikšminga veikla, negalinti būti priskirta prie tos veiklos, dėl kurios įmonė buvo įsteigta. Taigi iš šio rodiklio ir matyti tokios veiklos pajamų ir sąnaudų bendras rezultatas – pelnas ar nuostolis.

Finansinės ir investicinės veiklos pajamų straipsnyje parodomas per ataskaitinį laikotarpį uždirbtos finansinės ir investicinės veiklos pajamos. Šioms pajamoms priskiriamos palūkanos už suteiktas klientams ar įmonės darbuotojams paskolas, palūkanos už banke laikomus pinigus, pelnas dėl valiutos kurso pasikeitimo, pripažintos baudos ir delspinigiai už pavėluotus atsiskaitymus, dividendų pajamos, ilgalaikių investicijų perleidimo, perkainojimo pelnas ir pan.

Finansinės ir investicinės veiklos sąnaudų straipsnyje parodomas per ataskaitinį laikotarpį patirtos finansinės bei investicinės veiklos sąnaudos. Šioms sąnaudoms priskiriami nuostoliai dėl valiutos kurso pasikeitimo, mokėtinos baudos ir delspinigiai už pavėluotus atsiskaitymus, ilgalaikių investicijų perleidimo ir perkainojimo nuostoliai, palūkanos lizingo (finansinės nuomos) būdu įsigyjant turta, palūkanų sąnaudos, susijusios su paskolomis ir kt.

Įprastinės veiklos pelno (nuostolių) rodiklis parodo įmonės įprastinės (tipinės ir netipinės) veiklos rezultata per ataskaitinį laikotarpį. Šis rodiklis apskaičiuojamas prie tipinės veiklos pelno (nuostolių) pridėdant kitos veiklos bei finansinės ir investicinės veiklos rezultatus.

Ypatinguosiuose straipsniuose parodomi atsitiktinių ūkinių įvykių, kurie negali būti priskirti įprastinei veiklai, rezultatai. Ar įvykis skiriasi nuo įmonės įprastinės veiklos, nustatoma pagal jo pobūdį, lyginant su įprastine įmonės veikla, o ne pagal tokio įvykio dažnumą. Šis dažnumas yra tik vienas iš kriterijų, pagal kuriuos sprendžiama, ar straipsnis yra ypatingasis.

Pilname aiškinamajame rašte turi būti atskleidžiama netekimų ir pagautės pobūdis ir jų sumos, išskyrus atvejį, kai tos sumos yra nereikšmingos įmonės veiklos rezultatų įvertinimui.

Pagautė (ypatingasis pelnas) rodo netikėtą pelną dėl įmonės valdytojų nevaldomų ir nuo jų valios nepriklausančių įvykių. Pavyzdžiui, stichinę nelaimę patyrusi įmonė iš draudimo kompanijos gali gauti kompensaciją, viršijančią tos stichinės nelaimės padarinių likvidavimo sumą. Šis perviršis ir yra nepriklausomai nuo įmonės valdytojų valios uždirbtas pelnas – pagautė. Kitas taip pat palyginti dažnas pagautės pavyzdys – praėjusiais ataskaitiniais laikotarpiais klaidingai sumažintų pajamų sumų atkūrimas.

Netekimai (ypatingieji praradimai) atspindi netikėtą nuostolį dėl įmonės valdytojų nevaldomų ir nuo jų valios nepriklausomų įvykių. Tipiniai netekimų pavyzdžiai – praradimai dėl stichinių nelaimių arba ankstesniais ataskaitiniais laikotarpiais klaidingai padidintų pajamų sumos atkūrimas.

Reikėtų atkreipti dėmesį į vieną svarbią aplinkybę. Apskaičiuojant *Kitos veiklos* (VI straipsnis) rezultata, lyginome tos pačios grupės *Kitos veiklos pajamų* (VI.1 straipsnis) ir *Kitos veiklos sąnaudų* (VI.2 straipsnis) rodiklius. Analogiškai apskaičiuojamas *Finansinės ir investicinės veiklos* rezultatas. Tačiau *Pagautės* (ypatingojo pelno) bei *Netekimų* (ypatingųjų praradimų) straipsniai atskiri ir šios sumos nelyginamos.

Pelno (nuostolių) prieš apmokestinimą rodiklis parodo įmonės įprastinės veiklos ir ypatingųjų straipsnių rezultata. Jis apskaičiuojamas prie įprastinės veiklos pelno (nuostolių) pridendant pagautę ir atimant netekimus. Šis rodiklis jungia įmonės įprastinės ir neįprastinės veiklų rezultatus ir rodo bendrą visos įmonės veiklos rezultata. Jis nustatomas prie įprastinės veiklos pelno (nuostolio) (VIII straipsnis) sumos pridendant pagautės (IX straipsnis) sumą ir atimant netekimų (X straipsnis) sumą. Šiame straipsnyje pateikiama ne apmokestinamoji pelno suma, bet pelnas (arba nuostolis) prieš apmokestinimą, kuris apskaičiuojamas vadovaujantis bendrosios finansinės apskaitos, bet ne įmonių apmokestinimo taisyklėmis. Todėl jis palyginti gerai

išreiškia įmonės veiklos rezultatą, bet neparodo, kokia suma turi būti apmokestinama. Tai buhalteriai nustato specialiais apskaičiavimais.

Pelno mokesčio rodiklis atspindi, kiek per ataskaitinį laikotarpį apskaičiuota pelno mokesčio. Tai atliekama skaičiavimais, vadovaujantis galiojančia Pelno mokesčio įstatymo redakcija.

Grynojo pelno (nuostolių) rodiklis parodo galutinį įmonės veiklos rezultatą, t. y. įmonėje liekantį pelną, kuris gali būti paskirstytas, arba nuostolius. Grynojo pelno rodiklis apskaičiuojamas iš pelno (nuostolių) prieš apmokestinimą atimant pelno mokesčio sąnaudų rodiklį.

Grynasis ataskaitinių metų pelnas (nuostoliai) paskirstymui – galutinis įmonės tam tikro laikotarpio rezultatas, kuris gali būti panaudojamas įmonės savininkų nuožiūra. Ši suma įrašoma į pelno (nuostolio) paskirstymą, kuriame nurodoma, kiek ir kokiems tikslams panaudojamas įmonėje uždirbtas pelnas arba kaip dengiamas patirtas nuostolis.

Pelno (nuostolių) ataskaitoje nėra tokių svarbių rodiklių, kurie tarnauja apskaičiuojant pelno mokesť: 1) apmokestinamojo pelno; 2) neapmokestinamojo pelno; 3) išlaidų, didinančių apmokestinamąjį pelną; 4) išlaidų, mažinančių apmokestinamąjį pelną. Dėl to skaičiuodamos pelno mokesť įmonės privalo pildyti specialią ataskaitą, kuri priskiriama mokesťinėms ataskaitoms – Metinę pelno mokesčio deklaraciją.

4.7. Nuosavojo kapitalo pokyčių ataskaita

Nuosavojo kapitalo pokyčių ataskaitoje parodomi visi nuosavojo kapitalo pokyčiai.

Nuosavojo kapitalo pokyčių ataskaitoje turi būti nurodyta:

- nuosavojo kapitalo straipsniai ataskaitinio ir lyginamojo laikotarpių pradžioje ir pabaigoje;
- apskaitos politikos pakeitimo rezultatas;
- klaidų taisymo rezultatas;
- perskaičiuoti (atsižvelgiant į apskaitos politikos pakeitimo rezultatų ir klaidų taisymo rezultatų koregavimus) nuosavojo kapitalo straipsniai ataskaitinio laikotarpio pradžioje;

- ilgalaikio materialiojo turto perkainojimo rezultatas;
- finansinio turto perkainojimo rezultatas;
- savos akcijos;
- kitas pelno (nuostolių) ataskaitoje nepripažintas pelnas (nuostoliai);
- ataskaitinio laikotarpio grynasis pelnas (nuostoliai);
- paskelbti dividendai ir kitos su pelno paskirstymu susijusios išmokos;
- įstatinio kapitalo padidėjimas (sumažėjimas) ir likutis ataskaitinio laikotarpio pradžioje bei pabaigoje;
- rezervų pasikeitimai ir likutis ataskaitinio laikotarpio pradžioje ir pabaigoje.

Įmonės, jei reikia, pildydamos ataskaitos formą, gali praleisti eilutes ar stulpelius, kurių reikšmės lygios nuliui, arba įrašyti papildomą informaciją.

Informacija apie reikšmingas nuosavo kapitalo pokyčių sumas turi būti atskleista aiškinamajame rašte.

4.8. Pinigų srautų ataskaita

Balansas bei pelno (nuostolių) ataskaita teikia daug naudingos informacijos, tačiau neatsako į kai kuriuos svarbius klausimus: ar įmonės veikla sukuria pakankamai grynųjų pinigų, kad galėtų išmokėti dividendus? Jei įmonė per metus prarado pinigų, ar ji vis dėlto uždirba pakankamai grynųjų pinigų, kad galėtų grąžinti skolas? Kokia nauja finansine ir investicine veikla užsiėmė įmonė? Į kokį naują turtą įmonė investavo savo lėšas? Jei skolos sumažėjo, kaip tai buvo padaryta? Jei skolos per metus padidėjo, kur buvo investuotos pajamos? Ar įmonė išleido paprastųjų akcijų? Jei taip, kaip buvo panaudotos pajamos?

Kodėl į šiuos klausimus negali atsakyti pelno (nuostolių) ataskaita? Pirma, pelno (nuostolių) ataskaita parengta kaupimo metodu, grynųjų pinigų ir skolų valdymo veiksmų padariniai joje neparodomi. Antra, kadangi balansas yra stabili ataskaita, tai per metus lemianti

įvairius pakitimus veikla (finansinė bei investicinė) jame neatvaizduota. Trečia, nuosavo kapitalo pokyčių ataskaita apima tik tą veiklą, kuri turi įtakos savininkų nuosavybei. Būtent todėl ir reikia rengti pinigų srautų ataskaitą, norint susieti visą šią informaciją.

Taigi pirminis pinigų srautų ataskaitos tikslas – pateikti informaciją apie įmonės per ataskaitinį laikotarpį gautus ir išleistus pinigus. Antras tikslas – pateikti duomenis apie pinigų panaudojimą įmonės įprastinėje gamybinėje ar prekybinėje, taip pat investicinėje ir finansinėje veikloje. Aišku, kai ką apie tai galima sužinoti iš balanso ar pelno (nuostolio) ataskaitos, bet ne viską. Tikrai pinigų srautų ataskaitoje pateikiama visa informacija apie ūkines operacijas, kuriose naudojami pinigai. Pinigų srautų ataskaitos informacija yra naudinga ir įmonės viduje – vadovams, vadybininkams, ir išorėje – investuotojams bei kreditoriams.

Pinigų srautų ataskaita padeda įvertinti faktinę įmonės veiklą gaunant ir išleidžiant pinigus – patį likvidžiausią turtą. Taip pat ji siejasi ir su ateitimi – padeda įvertinti ateities pinigų srautus, jų gavimą ir išleidimą.

Įmonės vadovai naudoja pinigų srautų ataskaitą vertindami įmonės likvidumą, galimybes išmokėti dividendus, investicinių ir finansinių sprendimų pasekmes įmonės veiklai, trumpalaikių paskolų poreikį, įsipareigojimų vykdymo galimybes, planuodami pinigų poreikius investicinei ir finansinei veiklai.

Pinigų srautų ataskaita atskleidžia, kaip gali atsitikti, kad įmonė, kurios pelno (nuostolio) ataskaitoje nurodytas pelnas, neturi pinigų darbuotojų atlyginimams išmokėti, o kita įmonė, kurios pelno ataskaitoje yra nuostolis, sugeba įsigyti naujus, modernius, brangiai kainuojančius įrenginius ir už juos sumokėti.

Pinigų srautų ataskaita pateikia pinigų įplaukas, pinigų išmokas ir pinigų pasikeitimą per ataskaitinį laikotarpį dėl įmonės veiklos (t. y. įprastinės gamybinės ar prekybinės) ir investicinės bei finansinės veiklos. Pinigų srautų ataskaita sudaroma pagal vienodą standartinę formą, kuri suderina pinigų likutį ataskaitinio laikotarpio pradžioje ir pabaigoje.

Pinigų srautai iš įmonės veiklos yra pagrindinis rodiklis, leidžiantis nustatyti, koku mastu tipinė ar netipinė veikla leidžia palaikyti ir plėtoti gamybinį įmonės pajėgumą, grąžinti skolas, išmokėti dividendus ir investuoti lėšas be išorinių finansavimo šaltinių.

Rengiant šią ataskaitą, pinigų srautai iš įmonės veiklos apskaičiuojami koreguojant ataskaitinio laikotarpio rezultatą (pelną ar nuostolį) šiomis sumomis: nepiniginių srautų įtaka ilgalaikio materialaus turto nusidėvėjimui ir nematerialaus turto amortizacijai, atsargų likučių pasikeitimu, atidėjumų sumos, užsienio valiutos kurso pasikeitimu ir pan. Jeigu išvardytos sumos nedidelės, jos gali būti sujungtos į vieną pinigų srautų ataskaitos straipsnį *Nusidėvėjimo ir amortizacijos sąnaudos*; mokėtinų ir gautinų sumų per ataskaitinį laikotarpį įtaka, apimančia atsiskaitymus su pirkėjais, tiekėjais, biudžetu ir kitais įmonės kreditoriais; išankstinių apmokėjimų kitimo per ataskaitinį laikotarpį įtaka.

Atskirame straipsnyje turi būti parodytas eliminuojamas iš įmonės tipinės ir netipinės veiklos finansinės bei investicinės veiklos rezultatas, kadangi jos veikla atspindima specialiai tam skirtuose šios ataskaitos skyriuose (esant reikšmingai ilgalaikio turto perleidimo pelno ar nuostolio sumai, pastaroji gali būti išskirta į atskirą straipsnį).

Atskirai atspindėti pinigų srautus iš įmonės investicinės veiklos yra svarbu todėl, kad jie dažniausiai atspindi dideles ataskaitiniu laikotarpiu išmokėtas pinigų sumas, susijusias su ištekliais, kurie ateityje ilgą laiką uždirbs pajamas, įsigijimu.

Pinigų srautai iš investicinės veiklos apima:

- Pinigus, išmokėtus įsigyjant materialų ir nematerialų ilgalaikį turtą;
- Pinigus, išmokėtus įsigyjant vertybinius popierius;
- Pinigus, gautus perleidžiant materialųjį ir nematerialųjį ilgalaikį turtą (išskyrus tą, kuris buvo įsigytas siekiant jį perparduoti);
- Pinigus, gautus parduodant vertybinius popierius (išskyrus tuos, kurie buvo įsigyti siekiant juos perparduoti).

Pinigų srautų iš investicijų perleidimo (įsigijimo) straipsnyje atspindima ir įmonės gautų per ataskaitinį laikotarpį dividendų suma. Jeigu ši didelė, gali būti išskirta į atskirą straipsnį.

Pinigų srautai iš finansinės veiklos atskirai atspindimi tam, kad remiantis šiais duomenimis būtų galima nustatyti, kaip per ataskaitinį laikotarpį pasikeitė piniginiai santykiai su trečiaisiais asmenimis, ar sėkmingai įmonė pasinaudojo išoriniais finansavimo šaltiniais.

Pinigų srautai iš finansinės veiklos apima:

- Pinigus, gautus iš savininkų, išleidžiant visų rūšių akcijas ar kitus kapitalo vertybinius popierius;
- Pinigus, gautus iš kredito institucijų, padidėjus įmonės įsiskolinimams joms;
- Kitus pinigus, gautus iš įmonės finansinės veiklos (pavyzdžiui, gautas palūkanas);
- Pinigus, išmokėtus savininkams dividendų forma;
- Pinigus, išmokėtus savininkams už išperkamas įmonės akcijas;
- Pinigus, išmokėtus kredito institucijoms;
- Pinigus, išmokėtus pagal įsipareigojimus;
- Apmokėjimą kitoms įmonėms;
- Kitus išmokėtus pinigus.

Pinigų srautai, susiję su ypatingąja veikla, turi būti atspindėti atskirai, eliminuojant jų poveikį įmonės investicinei ir finansinei veiklai.

Parengus pinigų srautų ataskaitą, joje apskaičiuotoji per ataskaitinį laikotarpį pasikeitusi pinigų suma turi sutapti su pasikeitusia pinigų suma balanse per tą patį ataskaitinį laikotarpį.

Analizuojant šią ataskaitą, pirmiausia reikia įvertinti pinigų srautus pagal veiklos sritis, t. y. iš pagrindinės ūkinės, investicinės, finansinės ir ypatingosios veiklos.

Nagrinėjant pinigų srautus iš pagrindinės ūkinės veiklos, reikia nustatyti, ar įmonė gavo pakankamai pinigų grąžinti skoloms, palaikyti normaliai veiklai, mokėti dividendams ir daryti naujoms investicijoms, nenaudojant išorinių finansavimo šaltinių. Svarbu apskai-

čiuoti, kiek pinigų įplaukė už parduotas prekes, suteiktas paslaugas, iš vertybinių popierių pirkimo bei pardavimo operacijų ir kt.

Vertinant pinigų srautus iš investicinės veiklos, labai svarbu nustatyti, kiek pinigų buvo skirta įsigyti ištekliams, kurie ateityje uždirbs pajamas. Ypač tiksliai reikia apskaičiuoti pinigų įplaukas, gautas pardavus ilgalaikį turtą, ir jas palyginti su pinigų išmokėjimais, skirtais ilgalaikiam turtui įsigyti.

Vertinant pinigų srautus iš finansinės veiklos, būtina daug dėmesio skirti pajamoms, gautoms išleidus akcijas, obligacijas, skolos raštus ir kt. Savo ruožtu labai svarbu objektyviai įvertinti paskolų grąžinimo galimybes.

Norint objektyviai įvertinti pinigų srautus iš įvairių veiklos sričių, tikslinga apskaičiuoti jų lyginamuosius svorius ne tik iš pagrindinės ūkinės, investicinės, finansinės ir ypatingosios veiklos, bet ir atskirų šių veiklos sričių straipsnių lyginamuosius svorius.

Toliau reikia analizuoti pinigų srautų dinamiką, t. y. atskaitinių metų atskirus pinigų srautų straipsnius palyginti su ankstesnių metų analogiškais pinigų srautų straipsniais.

Analizuojant pinigų srautų ataskaitos rodiklius, svarbu išskirti teigiamus ir neigiamus pinigų srautus. Nuolatiniai neigiami pinigų srautai rodo, kad įmonė greičiausiai finansuojama iš šalies, kad ji nesugeba pakankamai sukaupti grynųjų pinigų įplaukų iš gamybos ir paslaugų, vertybinių popierių pirkimo bei pardavimo ir kitų operacijų. Jeigu neigiami pinigų srautai yra iš įmonės veiklos, tada reikia atkreipti dėmesį į debitorinio įsiskolinimo ir atsargų didėjimą.

Kitas pinigų srautų ataskaitos rodiklių analizės uždavinys – nustatyti veiksnius, turėjusius įtakos atitinkamiems pinigų srautams ir jų pokyčiams. Šiai analizei atlikti būtina panaudoti balanso bei pelno (nuostolio) ataskaitos duomenis. Pagrindinės ūkinės veiklos pinigų srautai turi labai glaudų ryšį su pelno (nuostolio) ataskaitos rodikliais – su ilgalaikio turto rodiklių pokyčiais, o finansinės veiklos pinigų srautus lemia ilgalaikių skolų ir savininkų nuosavybės rodiklių pokyčiai.

Analizuojant pinigų srautus, labai svarbu nustatyti ne tik jų padidėjimą iš ūkinės, investicinės ir finansinės veiklos, bet ir pinigų srautų reguliarumą. Jeigu pinigų srautai yra nereguliarūs, o jų sumos smarkiai svyruoja, tai rodo įmonės darbo neritmingumą, tam tikrus sutrikimus atliekant gamybinės, komercinės, finansinės ir investicinės operacijas.

Jeigu per keletą laikotarpių pinigų srautai iš ūkinių-gamybinių operacijų nesikeičia, tai vertinama kaip teigiamas finansinės būklės bruožas. Tuo tarpu pinigų srautai iš ūkinių-gamybinių operacijų gali signalizuoti apie nereikalingą debitorinio įsiskolinimo arba gamybos atsargų kaupimą. Tačiau netgi pakankami pinigų srautai iš ūkinių operacijų yra nepakankamas ateities sėkmės įrodymas. Reikia iširti, kiek šie pinigų srautai finansuoja investicijų poreikį, skolų grąžinimą, dividendų išmokėjimą.

Jeigu įmonė neturėtų jokių skolų ir jai niekas nebūtų skolingas, jei ji neišgytų ilgai naudojamo turto ir atsargų ateičiai, tai pinigų per atskaitinį laikotarpį padaugėtų tiek, kiek per tą laikotarpį uždirbta pelno. Tačiau gyvenime taip nebūna, ir *įmonės pelno bei pinigų sumos paprastai nesutampa. Iš pinigų srautų ataskaitos informacijos vartotojai sužino, ar įmonė uždirbo pakankamai pinigų, kad galėtų tęsti ir plėtoti veiklą bei išmokėti dividendus, ar ji sugebės grąžinti skolas iš turimų pinigų ir kt.*

Panagrinėsime AB „Stilius“ pinigų srautų ataskaitą.

PAVYZDYS

AB „Stilius“ kovo mėn. pinigų srautų ataskaita, Lt

I. Pinigų srautai iš įmonės veiklos

I.1. Grynasis pelnas	4 226
I.2. Pirkėjų įsiskolinimo sumažėjimas (padidėjimas)	(6 000)
I.3. Medžiagų atsargų sumažėjimas (padidėjimas)	(4 700)
I.4. Įsiskolinimo tiekėjams sumažėjimas (padidėjimas)	5 000
Piniginės išlaidos įmonės veikloje	(1 474)

II. Pinigų srautai iš investicinės veiklos	
II.1. Pastato įsigijimas	(160 000)
II.2. Įrengimų įsigijimas	(40 000)
II.3. Transporto įsigijimas	(15 000)
Piniginės išlaidos investicinėje veikloje	(215 000)
III. Pinigų srautai iš finansinės veiklos	
III.1. Akcijų išleidimas	200 000
III.2. Skolos bankui padidėjimas (sumažėjimas)	20 000
Piniginės įplaukos iš finansinės veiklos	220 000
Grynujų pinigų srautų padidėjimas (sumažėjimas)	3 526
IV. Pinigai laikotarpio pradžioje	0
V. Pinigai laikotarpio pabaigoje	3 526

Norint nustatyti priežastis, lėmusias skirtumą tarp uždirbto pelno ir pinigų sumos pasikeitimo, grynojo pelno suma – 4,226 tūkst. Lt įrašoma į pirmąją ataskaitos eilutę. Kitose eilutėse įrašomos sumos, kurios didina ar mažina (pateiktos skliaustuose) pinigų įplaukas, palyginti su uždirbto pelno suma. Pirkėjų įsiskolinimo padidėjimas 6 tūkst. Lt mažina įmonės piniginius srautus, tuo tarpu šios skolos sumažėjimas juos padidintų (nes pirkėjai apmokėtų įmonei už parduotą produkciją).

Taip pat ir dėl medžiagų atsargų likučių pasikeitimo – jam padidėjus, t. y. įmonei įsigijus medžiagų, pinigų sumažės 4,7 tūkst. Lt. priešingu atveju – įmonė „sutaupys“ pinigų, todėl jų kiekis didės.

Priešingą įtaką daro įmonės skolų tiekėjams pasikeitimas. Trumpalaikių skolų padidėjimas didina įmonės pinigų kiekį 5 tūkst. Lt. Sumažėjus trumpalaikėms skoloms (kai įmonė jas apmokės), mažės ir pinigų.

Daug suprantamesnė investicinės įmonės veiklos įtaka pinigų kiekiui. Įsigydama įvairių materialųjų ilgalaikį turtą (pastatus, įrenginius ir kt.), AB „Stilius“ išleido 215 tūkst. Lt, tiek ir sumažėjo jos pinigai. Ir atvirkščiai, jei įmonė kam nors perleis šį turtą, pinigų kiekis padidės.

Įmonės finansinę veiklą apima akcijų išleidimas, ilgalaikių skolų pasikeitimas. Išleidus ir pardavus akcijas, AB „Stilius“ piniginės įplaukos – 200 tūkst. Lt. Paėmus paskolą iš banko, įplaukos padidėjo 20 tūkst. Lt. Kai įmonė grąžins skolą, sumažės ir pinigų suma.

Algebrinė visų uždirbto pelno ir jį koreguojančių straipsnių suma rodo grynyjų pinigų srautų padidėjimą per ataskaitinį laikotarpį. AB „Stilius“ šis padidėjimas 3,526 tūkst. Lt per kovo mėn. gautas dėl didesnių piniginių įplaukų iš finansinės veiklos, palyginti su šio mėnesio įmonės gamybinės ir investicinės veiklos išlaidomis (veiklos pradžioje, kovo 1 d., įmonės pinigų suma buvo lygi 0 Lt).

Kaip matyti, visos finansinės ataskaitos yra glaudžiai susijusios. Įmonių savininkai, vadybininkai ir kiti ataskaitų vartotojai, naudodamiesi pelno (nuostolių) ataskaitos duomenimis, sprendžia apie įmonės veiklos sėkmę per ataskaitinį laikotarpį. Pinigų srautų ataskaita rodo, kaip ir dėl kokių priežasčių įmonėje keitėsi pinigai.

4.9. Aiškinamasis raštas

Remiantis vien tik balanso, pelno (nuostolių), nuosavojo kapitalo pokyčių, pinigų srautų ataskaitų duomenimis, finansinės informacijos vartotojams dažnai būna sunku iš karto nustatyti, ar įmonės veikla yra sėkminga ir perspektyvi. Todėl yra sistema specialiųjų finansinių rodiklių, kuriuos tyrinėjant ir galima gauti atsakymą į šį klausimą, priimti ekonominį sprendimą.

Be finansinių ataskaitų, skirtų išoriniam jų naudojimui, beveik visada rengiamos pažymos, kuriose pateikiama svarbesnių rodiklių apskaičiavimo metodika, praėjusio laikotarpio duomenys, apskaitos metodikos pasikeitimai, debitorinių ir kreditorinių skolų ir skolininkų sąrašai, papildoma informacija apie rinkos kainas, kainų indeksus ir kitokia informacija. Finansinės ataskaitos yra rengiamos pagal nustatytus standartus, todėl jose negali atsispindėti kai kurie svarbūs įvykiai ar pokyčiai.

Ši papildoma informacija, pateikiama kartu su finansinėmis ataskaitomis, gali būti paimta iš įvairių katalogų, žinybų, laikraščių ir kitų informacijos šaltinių. Ji detalizuoja tam tikrus įmonės veiklos rodiklius, juos papildo ir paaiškina. Todėl ji vadinama papildoma informacija, arba aiškinamuoju raštu. Jis yra sudedamoji metinių finansinių

ataskaitų dalis. Jame turi būti pateikiama svarbi informacija, susijusi su įmonės veikla, bet nenurodyta finansinėse ataskaitose.

Įmonės, sudarančios finansinių ataskaitų rinkinį, rengia pilną aiškinamąjį raštą. Įmonės, turinčios teisę sudaryti sutrumpintas finansines ataskaitas, rengia sutrumpintą aiškinamąjį raštą.

Aiškinamajame rašte pateikiama tokia reikšminga informacija, kuri atskleidžia įmonės veiklos pobūdį, rezultatus ir finansinę būklę, tačiau nebuvo pateikta kitose finansinėse ataskaitose.

Aiškinamąjį raštą sudaro šios dalys:

- bendroji dalis;
- apskaitos politika;
- pastabos.

Aiškinamojo rašto bendrojoje dalyje turi būti pateikiami bendrieji duomenys apie įmonę:

- Įmonės įregistravimo data.
- Jei įmonė priklauso įmonių grupei, nurodomi patronuojančios ir vadovaujančiosios patronuojančios įmonės pavadinimai, kodai ir buveinės.
- Įmonės – juridinio asmens pavadinimas, kodas, buveinė, teisinė forma.
- Įmonės filialų ir atstovybių skaičius, antrinių, asocijuotų ir pagal jungtinės veiklos (partnerystės) sutartį kontroliuojamų įmonių pavadinimai, kodai ir buveinės.
- Trumpas įmonės veiklos apibūdinimas.
- Vidutinis įmonės darbuotojų skaičius per ataskaitinius ir praėjusius ataskaitinius metus.

Aiškinamojo rašto apskaitos politikos dalyje turi būti nurodyta, kad finansinės ataskaitos yra parengtos vadovaujantis *Verslo apskaitos standartais*. Taip pat turi būti nurodyti ir kiti teisės aktai, kuriais buvo vadovautasi tvarkant apskaitą ir sudarant finansines ataskaitas. Aiškinamajame rašte turi būti pateikta informacija apie įmonės apskaitai tvarkyti ir finansinėms ataskaitoms sudaryti taikytą apskaitos politiką,

kuri gali turėti įtakos finansinių ataskaitų informacijos vartotojų priimamiems sprendimams.

Šioje aiškinamojo rašto dalyje turi būti išvardyti ir trumpai aprašyti pagrindiniai reikšmingų straipsnių apskaitos principai, metodai ir taisyklės, kuriomis vadovaujantis buvo tvarkoma įmonės apskaita ir sudaromos finansinės ataskaitos. Jei per ataskaitinius metus įmonės apskaitos politika buvo keičiama, šioje aiškinamojo rašto dalyje tas faktas turi būti konstatuotas, nurodytos apskaitos politikos pakeitimo priežastys, išvardyti ir apibūdinti pakeistieji pagrindiniai reikšmingų straipsnių apskaitos principai, metodai ir taisyklės. Jei buvo taikytas perspektyvinis apskaitos politikos keitimo būdas, turi būti nurodytos jo taikymo priežastys.

Po bendrųjų duomenų pateikimo aiškinamojo rašto pažymose pateikiamas smulkus konkrečių metinių finansinių ataskaitų straipsnių turinys. Tam tikrus straipsnius aiškinančios lentelės, kurių pateikti neprivaloma, turi būti pildomos tik tuo atveju, jeigu ataskaitose nurodytos sumos yra didelės ir gali turėti įtakos vertinant įmonės būklę.

Prireikus aiškinamojo rašto pažymose pateikta informacija plačiau aiškinama prie šių pažymų pridedamose pastabose.

Aiškinamojo rašto pastabos numeruojamos iš eilės. Aiškinamojo rašto pastabos numeris turi būti nurodomas prie finansinės ataskaitos straipsnio, kurį ji paaiškina. Aiškinamojo rašto pastabose turi būti pateikiama ataskaitinio ir mažiausiai vieno praėjusio ataskaitinio laikotarpio (lyginamoji) informacija. Aiškinamojo rašto pastabose turi būti paaiškinamos tik reikšmingos finansinių ataskaitų sumos ir jų pasikeitimo priežastys.

Jeigu kitose finansinėse ataskaitose nepateikta visa ar dalis lyginamosios informacijos, nurodomos jos nepateikimo priežastys.

Jei buvo reikšmingai pakeisti apskaitiniai įvertinimai ar pateikta lyginamoji informacija buvo koreguota, aiškinamajame rašte turi būti atskleista 7-ojo verslo apskaitos standarto „*Apskaitos politikos, apskaitinių įvertinimų keitimas ir klaidų taisymas*“ reikalaujama informacija.

Jeigu konkretus turtas yra susijęs daugiau kaip su vienu balanso turto dalies straipsniu, nurodoma visa to turto balansinė vertė ir sumos atskiruose balanso straipsniuose.

Jei konkretaus įsipareigojimo suma yra susijusi daugiau kaip su vienu balanso įsipareigojimų dalies straipsniu, nurodoma visa įsipareigojimo suma ir sumos atskiruose balanso straipsniuose.

Apie nematerialųjį turtą turi būti nurodoma ši informacija:

1. Jei nematerialusis turtas nuvertėjo ir pelno (nuostolių) ataskaitoje buvo pripažintos jo nuvertėjimo sąnaudos, tai turi būti nurodoma turto nuvertėjimo suma, jeigu pelno (nuostolių) ataskaitoje ji nėra parodyta atskira eilute.
2. Jeigu, pasikeitus aplinkybėms, ankstesniais ataskaitiniais laikotarpiais pripažintas turto nuvertėjimas buvo sumažintas, turi būti nurodoma turto nuvertėjimo sumažinimo suma, jeigu pelno (nuostolių) ataskaitoje ji nėra parodyta atskira eilute.
3. Jei nematerialiojo turto amortizacijos laikotarpis ilgesnis negu 5 metai, tas laikotarpis turi būti nurodomas ir atskleidžiami motyvai, dėl kurių nustatytas toks laikotarpis.

Apie ilgalaikį materialųjį turtą turi būti nurodoma ši informacija:

1. Jeigu ilgalaikis materialusis turtas nuvertėjo ir pelno (nuostolių) ataskaitoje buvo pripažintos turto nuvertėjimo sąnaudos, turi būti nurodoma turto nuvertėjimo suma, jeigu pelno (nuostolių) ataskaitoje ji nėra parodyta atskira eilute.
2. Jei ankstesniais ataskaitiniais laikotarpiais pripažintas turto nuvertėjimas, pasikeitus aplinkybėms, buvo sumažintas, turi būti nurodoma turto nuvertėjimo sumažinimo suma, jeigu pelno (nuostolių) ataskaitoje ji nėra parodyta atskira eilute.

Apie finansinį turtą ir finansinius įsipareigojimus, kurie apskaitomi tikrosiomis vertėmis, turi būti nurodoma:

1. Kaip nustatoma finansinio turto ir finansinių įsipareigojimų tikroji vertė ir jos nustatymo prielaidos;

2. Kiekvienos finansinio turto ar finansinių įsipareigojimų grupės tikrosios vertės pokyčiai per ataskaitinį laikotarpį, jei pelno (nuostolių) ataskaitoje jie neparodyti atskira eilute.

Jei įmonė turi išvestinių finansinių priemonių, apie kiekvieną išvestinių finansinių priemonių grupę turi būti nurodoma:

1. Trumpas apibūdinimas;
2. Tikrosios vertės pokyčiai, jei pelno (nuostolių) ar nuosavojo kapitalo pokyčių ataskaitose jie neparodyti atskira eilute;
3. Svarbios sąlygos, kurios gali paveikti būsimųjų grynujų pinigų srautų dydį, periodiškumą ir stabilumą.

Jei įmonė turi antrinių ir (ar) asocijuotų įmonių, turi būti nurodoma:

1. Antrinės ir (ar) asocijuotos įmonės veiklos pobūdis;
2. Valdoma antrinės ir (ar) asocijuotos įmonės dalis;
3. Antrinės ir (ar) asocijuotos įmonės nuosavojo kapitalo dydis;
4. Antrinės ir (ar) asocijuotos įmonės ataskaitinio laikotarpio veiklos rezultatas, pelnas (nuostoliai).

Apie kiekvieną atsargų grupę turi būti nurodoma ši informacija, jei kitose finansinėse ataskaitose ji nepateikta:

1. Balansinė vertė ataskaitinio laikotarpio pradžioje ir pabaigoje;
2. Atsargų nukainojimo iki grynosios galimo realizavimo vertės suma;
3. Atsargų nukainojimo sumažinimo suma.

Apie įmonės įstatinį kapitalą nurodoma:

1. Kiekvienos akcijų klasės akcijų skaičius ir nominalioji vertė;
2. Per ataskaitinius metus išleistų akcijų skaičius ir jų nominalioji vertė, jei per ataskaitinį laikotarpį įmonė didino savo įstatinį kapitalą.

Jei įmonė yra gavusi paskolų, kurių grąžinimo terminas yra ilgesnis nei 5 metai arba už kurias yra įkeistas turtas, turi būti nurodoma:

1. Paskolos suma ir jos grąžinimo terminas;
2. Įkeistojo turto pavadinimas ir balansinė vertė;
3. Kita svarbi su turto įkeitimu susijusi informacija;
4. Atskirai kitų asmenų įsipareigojimams užtikrinti įkeistas turtas.

Apie kiekvieną atidėjinių straipsnį turi būti nurodoma:

1. Trumpas kiekvieno atidėjinio apibūdinimas;
2. Balansinė vertė ataskaitinių metų pradžioje ir pabaigoje;
3. Per metus sudarytų atidėjinių sumos;
4. Numatomas panaudojimo laikotarpis;
5. Per metus panaudotos ar kitaip nurašytos sumos;
6. Kita svarbi informacija.

Jei įmonė kito asmens įsipareigojimams užtikrinti yra suteikusi garantiją ar laidavimą, turi būti nurodoma:

1. Garantijos ar laidavimo pobūdis;
2. Garantijos ar laidavimo suma;
3. Atskirai garantijos ir laidavimai, suteikti antrinių, asocijuotų ar pagal jungtinės veiklos (partnerystės) sutartį kontroliuojamų įmonių įsipareigojimams užtikrinti.

Aiškinant pelno (nuostolių) ataskaitą, nurodoma kiekvienam reikšmingam straipsniui tenkanti suma ir jos detalizavimas.

Aiškinamajame rašte turi būti pateikiamas siūlomas pelno (nuostolių) paskirstymo projektas.

Aiškinant įmonės santykius su vadovais, nurodoma:

1. Įmonės vadovų skaičius;
2. Per ataskaitinį ir praėjusį ataskaitinį laikotarpius jiems priskaičiuota bendra suma, detalizuojamos su darbo santykiais susijusios išmokos, išskiriant pagrindinį darbo užmokestį, iš-

- aitines kompensacijas, premijas ir neišmokētā likuēt ataskaitinių metu pabaigoje;
3. Apmokėjimas akcijomis, neatlygintinai perduotas turtas arba suteiktos paslaugos;
 4. Sandoriai su vadovais, atskleidžiant sandorių sumas, skolų sumas ataskaitinio laikotarpio pabaigoje, palūkanų normą, atsiskaitymo ir kitas sandorių sąlygas, pripažintą abejotinių skolų sumą, suteiktas garantijas;
 5. Kita reikšminga informacija.

Labai svarbi aiškinamojo rašto dalis yra pelno (nuostolių) paskirstymo projektas.

Per ataskaitinį laikotarpį uždirbtą pelną paskirsto savininkai, nebūtinai išsimokėdami dividendus, bet tam tikrą jo dalį rezervuodami įvairiems tikslams arba palikdami kaip nepaskirstytą pelną, kitaip tariant, skirdami jį veiklai plėtoti. Be abejo, savininkai dividendus gauna ne abstrakčiu pelnu, bet konkrečiais pinigais. Tačiau akcininkai visuotiniame susirinkime negali skirstyti pinigų, nors tą dieną jų gali būti labai daug nuostolingai dirbančioje įmonėje (pavyzdžiui, gavus didelį pirkėjų išankstinį apmokėjimą arba paėmus banko kreditą). Ir atvirkščiai: įmonė gali būti uždirbusi didelį pelną, tačiau akcininkų susirinkimo dieną neturėti pinigų dėl pirkėjų didelių įsiskolinimų įmonei ar dėl to, kad daug lėšų buvo skirta veiklai plėtoti.

Todėl savininkai ir skirsto ne pinigus (kurie jau savaime riboja išmokėtinas sumas), bet pelną. Nurodydami, kiek kokiems tikslams jie skiria nuosavybės, drauge apriboja ir turto paskirstymą, nes visos skolos (iš jų ir skolos savininkams, t. y. dividendai) turi būti dengiamos turtu, dažniausiai – pinigais.

Visa ši procedūra pateikiama pelno (nuostolių) paskirstymo projekte. Jis susieja pelno (nuostolių) ataskaitą ir balansą.

Pelno (nuostolių) paskirstymo projekto teikiama informacija:

I. *Nepaskirstytasis rezultatas – pelnas (nuostolis) ataskaitinio laikotarpio pradžioje.*

Šiame straipsnyje pateikiamos iki ataskaitinio laikotarpio pabaigos nepaskirstytojo pelno arba nepadengto nuostolio sumos. Jei tai pelnas, jis gali būti paskirstytas, o jeigu nuostolis, – padengtas visuotiniame akcininkų susirinkime.

II. *Grynasis ataskaitinio laikotarpio rezultatas – pelnas (nuostolis).* Šiame straipsnyje įrašomas ataskaitinio laikotarpio įmonės veiklos rezultatas – uždirbtas pelnas arba patirtas nuostolis.

III. *Paskirstytinas rezultatas – pelnas (nuostolis) ataskaitinio laikotarpio pabaigoje* – ankstesnių laikotarpių nepaskirstytos sumos (pelno arba nuostolio) ir ataskaitiniais metais uždirbto pelno arba patirto nuostolio algebrinė suma. Ji gaunama algebriškai sumuojant šitos pačios ataskaitos pirmosios ir antrosios eilučių duomenis. Apskaičiuojant šį rodiklį, be skliaustų įrašytos sumos sudedamos, o skliaustuose – atimamos.

IV. *Akcininkų įnašai nuostoliams padengti.* Šiame straipsnyje fiksuojamos sumos, kurias akcininkai nutaria įnešti įmonės nuostoliams padengti.

V. *Pervedimai iš rezervų* reiškia ankstesniais laikotarpiais sudarytų ir dar nepanaudotų rezervų sumų prijungimą prie ataskaitinio laikotarpio rezultato. Nagrinėjant balansą, buvo minėta, kad skirstant pelną savininkai gali dalį jo rezervuoti tam tikriems tikslams. Pelno skyrimas į rezervą nereiškia, kad sumažėja įmonės savininkų nuosavybė, nes rezervo suma yra sudėtinė savininkų nuosavybės dalis. Tačiau, nutardami sudaryti tam tikrus rezervus (pvz., nuosavoms akcijos įsigyti), įmonės savininkai nurodo, kurią pelno dalį nusprendė nedalyti dividendais, bet skirti konkrečiam tikslui, t. y. nuosavoms akcijos įsigyti, gamybos plėtojimo programai vykdyti ir pan. Kitais ataskaitiniais laikotarpiais akcininkai gali nutarti panaikinti arba sumažinti rezervą pridėdami jį (arba jo dalį) prie tais metais paskirstytinos pelno sumos. Tai ir nurodoma aptariamoje eilutėje.

VI. Paskirstytinas pelnas. Šio straipsnio suma apskaičiuojama kaip algebrinė straipsnių suma: paskirstytinas rezultatas – pelnas (nuostolis) ataskaitinio laikotarpio pabaigoje, akcininkų įnašai nuostoliams padengti ir pervedimai iš rezervų. Šią sumą savininkai gali skirstyti savo nuožiūra.

VII. Pelno paskirstymas. Šiuose straipsniuose nurodoma, ko-kiems tikslams ir kokios pelno sumos paskirstytos visuotiniame akcininkų susirinkime. Pirmiausia fiksuojamas pelno skyrimas rezervams. Kitą sumą akcininkai gali palikti nepaskirstytą, kai nutaria tik suformuoti įstatymo numatytus rezervus. Tačiau visą pelno sumą, kuri liko suformavus įstatymais numatytus rezervus, akcininkai gali išsidalyti ir dividendais. Tai reikštų, kad dalis turto kaip dividendai būtų išimta iš įmonės ir perduota jiems. Šia suma sumažėtų įmonės savininkų nuosavybė. Ta pačia suma, kurią savininkai nusprendė išsidalyti, sumažėtų ir įmonės turtas. Balanse tai būtų užfiksuota kaip turto sumažėjimas arba įmonės skolos akcininkams padidėjimas.

VIII. Nepaskirstytasis rezultatas – pelnas (nuostolis) ataskaitinio laikotarpio pabaigoje – po akcininkų susirinkimo likęs nepaskirstytasis pelnas ar nepadengtas nuostolis. Jeigu išvedamas pelnas, vadinasi, per ataskaitinį laikotarpį įmonės uždirbtos pajamos viršijo sąnaudas, patirtas uždirbant šias pajamas. Tokia suma padidėja turto suma balanse. Todėl iš pelno (nuostolių) paskirstymo projekto aptariamoje eilutėje išvesta suma perkeliama į balanso nuosavybės dalies Nuosavojo kapitalo skyriaus straipsnį *Nepaskirstytasis pelnas (nuostolis)*, kaip ir aptariamoje ataskaitoje, pelną įrašant be skliaustelių, o nuostolį suskliaudžiant.

Informacija, pateikta pelno (nuostolių) paskirstymo projekte, tiesiogiai susijusi su rodikliais, atvaizduotais pelno (nuostolių) ataskaitoje. Reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad pelno paskirstyme atsispindi informacija tiek apie pelną, paliktą įmonėje (išmokėjus dividendus ir premijas), tiek ir apie pelno paskirstymą (akcininkams, valdybos, steigėjų tarybos nariams).

4.10. Metinių finansinių ataskaitų paskelbimas

Kadangi metinės finansinės ataskaitos skirtos įmonės savininkams, kreditoriams ir potencialiems investuotojams, tai jos turi būti paskelbtos, kad būtų galima susipažinti. Galutinai sutvarkomos tik po visuotinio akcininkų susirinkimo, kai paskirstomas ataskaitinio laikotarpio veiklos rezultatas (pelnas arba nuostolis), patvirtinamas pelno (nuostolių) paskirstymo projektas.

Prieš visuotinį susirinkimą akcininkai turi būti susipažinę su svarbiausiais įmonės veiklos rezultatais per ataskaitinius finansinius metus. Įmonės akcininkai supažindinami su veiklos rezultatais įstatymuose nustatyta tvarka. Dažniausiai pakanka viešo skelbimo spaudoje (AB) arba laiško (UAB), kuriais pranešama apie susirinkimo datą ir jame numatomus nagrinėti klausimus. Tuomet kiekvienas akcininkas gali kreiptis į įmonę ir gauti jį dominančią informaciją.

Pasibaigus ketvirčiui, įmonė paprastai rengia tarpines ataskaitas (balanso ir pelno (nuostolių) ataskaitas), kuriose apskaičiuojami to ataskaitinio laikotarpio rezultatai.

Visuotinio ataskaitinio akcininkų susirinkimo patvirtintos metinės finansinės ataskaitos parengiamos galutinai ir skelbiamos kiekvienai įmonei nustatytu būdu. Mažesnės AB gali ją išsiuntinėti savo akcininkams paštu, o didelės AB kartais skelbia viešojoje spaudoje arba specialiuose informaciniuose lapeliuose. Jie teikia įmonėms solidumo, kelia prestižą, todėl pritraukia daugiau naujų akcininkų.

Bendrovės metines finansines ataskaitas tvirtina eilinis visuotinis akcininkų susirinkimas. Gali būti tvirtinamos tik audituotos akcinių bendrovių ir uždaryjū akcinių bendrovių finansinės ataskaitos. Privalomai audituojamos finansinės ataskaitos įmonių, kurios atitinka ne mažiau kaip du iš šių kriterijų:

- 1) pardavimo grynosios pajamos viršija 12 mln. Lt per ataskaitinius finansinius metus;
- 2) balanse nurodyto turto vertė viršija 6 mln. Lt;
- 3) vidutinis metų sąrašinis darbuotojų skaičius per ataskaitinius finansinius metus viršija 50.

Bendrovės finansiniams metams pasibaigus, iki eilinio visuotinio akcininkų susirinkimo sušaukimo visose akcinėse bendrovėse ir kriterijus atitinkančiose uždarosiose akcinėse bendrovėse visuotinio akcininkų susirinkimo išrinkta audito įmonė turi patikrinti metines finansines ataskaitas ir bendrovės valdybai (jei valdyba nesudaroma – bendrovės vadovui) pateikti auditoriaus išvadą, o nustatytais atvejais – ir audito ataskaitą.

Bendrovės metinės finansinės ataskaitos kartu su bendrovės metiniu pranešimu ir auditoriaus išvada (jei auditas privalomas) ne vėliau kaip per 30 dienų nuo eilinio visuotinio akcininkų susirinkimo turi būti pateiktos juridinių asmenų registro tvarkytojui.

Auditoriaus išvadą sudaro:

- 1) Adresatas, t. y. kam skiriama audito išvada;
- 2) Įvadinė dalis. Joje nurodomos finansinės ataskaitos arba konsoliduotos finansinės ataskaitos, kurios yra audito objektas, kartu su teisės aktų, kuriais vadovaujantis buvo parengtos finansinės ataskaitos arba konsoliduotos finansinės ataskaitos, apibūdinimu;
- 3) Audito apimties aprašymo dalis. Joje nurodoma, pagal kokius audito standartus buvo atliktas auditas, kas ir kaip buvo tikrinta;
- 4) Auditoriaus nuomonės dalis. Joje nurodoma, ar finansinės ataskaitos arba konsoliduotos finansinės ataskaitos tikrai ir teisingai parodo įmonės arba jų grupės finansinę būklę ir veiklos rezultatus, ar finansinės ataskaitos arba konsoliduotos finansinės ataskaitos parengtos pagal buhalterinę apskaitą ir finansinių ataskaitų sudarymą reglamentuojančius teisės aktus, taip pat kitus teisės aktus. Auditoriaus nuomonė gali būti teigiama, sąlyginė, neigiama arba, jeigu auditorius negali pareikšti nuomonės, – atsisakymas pareikšti nuomonę. Esant sąlyginei nuomonei, prieš nuomonės pastraipą pateikiamos išlygos;
- 5) Dalyko pabrėžimo pastraipa, kurioje nurodomi dalykai, kuriuos auditoriai pabrėžia atkreipdami į juos dėmesį, bet nekeisdami auditoriaus nuomonės;

- 6) Nuomonė dėl metinio pranešimo. Joje išsakoma nuomonė, ar įmonės metiniame pranešime (konsoliduotame metiniame pranešime) pateikti duomenys atitinka metinių finansinių ataskaitų (metinių konsoliduotų finansinių ataskaitų) duomenis;
- 7) Auditoriaus ir audito įmonės vadovo parašai;
- 8) Vietovė ir audito išvados data.

Taigi **auditoriaus išvadą** galima laikyti sudedamąja finansinių ataskaitų dalimi. Ji ypač svarbi analitikui. Analitikas, turėdamas auditoriaus išvadą, yra kur kas saugesnis, nes žino, kad finansinės ataskaitos kruopščiai patikrintos, kad jose nėra klaidų. Tik patikrintos finansinės ataskaitos gali būti analizuojamos ir tik tokių ataskaitų analizės metu padarytos išvados gali duoti vertingos informacijos vadovams, priimanč tikslus ekonominius sprendimus.

Taigi pagrindinis audito tikslas – įvertinti, ar finansinės ataskaitos parodo tikrą ir teisingą įmonės veiklos būklę ir ar ji parengta vadovaujantis galiojančiais norminiais apskaitos aktais. Nustatytais atvejais audito rezultatai išforminami audito ataskaitoje, kurioje taip pat yra pateikiama auditoriaus išvada apie finansinių ataskaitų teisingumą. Auditoriaus išvada, kaip finansinių ataskaitų dalimi, labai domisi akcininkai, investuotojai, kreditoriai ir kiti išorės informacijos vartotojai. Taigi galima teigti, kad auditoriaus išvada yra svarbus finansinių ataskaitų dokumentas, kurį auditorius surašo patikrinęs finansines ataskaitas ir pateikia dėl jų savo nuomonę ar sprendimą. Todėl labai svarbu tiksliai pagal reikalavimus suformuluoti auditoriaus išvadą.

Apibendrinant reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad finansinių ataskaitų sudarymo tikslas – patenkinti išorinių informacijos vartotojų poreikius gauti teisingą informaciją apie įmonės finansinę būklę, veiklos rezultatus bei pinigų srautus. Kiekvienos įmonės vadovas turėtų būti suinteresuotas ne tik pats gauti teisingą informaciją apie įmonės veiklą, bet kad tokią pat patikimą informaciją gautų ir kiti įmonei svarbūs asmenys, pirmiausiai jos savininkai, savo turtą patikėję įmonės vadovams, kad šie racionaliais ir protingais sprendimais jį ne tik išsaugotų, bet ir gausintų.

LITERATŪRA

1. *Akcininko patarėjas*. Vilnius: UAB „Pačiolis“, 1995.
2. ANTHONY, R.; REECE, J. *Accounting: text and cases*. 8-th ed. Illinois: Irwin inc., 1989.
3. AŽUŠILIS, V. *Apskaita mažojoje įmonėje*. Vilnius: Apskaita, 1994.
4. AŽUŠILIS, V. *Apskaitos tvarkymas personalinėje įmonėje*. Vilnius: Apskaita, 1995.
5. BAGDŽIŪNIENĖ, V. *Apskaitos praktika*. Vilnius: UAB „Baltijos kopija“, 2004.
6. BAGDŽIŪNIENĖ, V. *Įmonių veiklos planavimas ir analizė*. Vilnius: Con-
to litera, 2006.
7. *Buhalterinės apskaitos teorija*. Vilnius: VU leidykla, 1990.
8. BUŠKEVIČIŪTĖ, E.; MAČERNIENĖ, I. *Finansų analizė*. Kaunas: Tech-
nologija, 2005.
9. BUŠKEVIČIŪTĖ, E.; PUKELIENĖ, V. *Valstybės mokesčių sistema*. Kau-
nas: Technologija, 1998.
10. BUŠKEVIČIŪTĖ, E.; MAČERNIENĖ, I. *Finansų analizė*. Kaunas, 1998.
11. CASTLE, E.; OWENS, N. *Principles of accounting*. London: Prentice Hall,
1991.
12. DAUDERIS, H. *Finansų apskaita. Kaip pasirinkti sprendimą?* Kaunas, Pa-
saulio lietuvių kultūros, mokslo ir švietimo centras, 1993, t. 1–2.
13. DUBINAS, V. *Darbo apmokėjimo organizavimas*. Vilnius, 1995.
14. Finansų ministerijos mokymo centras. *Lietuvos mokesčių sistema: meto-
dinė medžiaga*. Vilnius, 1996.
15. GAIDIENĖ, Z.; ABAZORIUS, D. *Akcijos. Verslas. Pelnas*. Vilnius: Aps-
kaita, 1992.
16. GLAUTIER, W., et al. *Accounting theory and practice*. London: Pitman,
1994.
17. ILGŪNAS, J. *Specialiosios buhalterijos vadovėlis*. Kaunas: Švyturys, 1924.
18. *Informacinis biuletėnis*: Vilnius: Vilniaus universiteto rektorato leidinys.
1997.
19. KALČINSKAS, G. *Buhalterinės apskaitos pagrindai*. Vilnius: UAB „Pa-
čiolis“, 1996.
20. KALČINSKAS, G.; ČERNIUS, G. *Finansinė ir menedžmento apskaita*.
Vilnius: Apskaita, 1993, t. 1.

21. KVEDARAITĖ, V. *Firmos finansinės veiklos analizė*. Vilnius: LII, 1994.
22. *Lietuvos Respublikos buhalterinės apskaitos pagrindų įstatymas*. Vilnius, 1992.
23. *Lietuvos Respublikos finansų ministerijos raštai ir normatyviniai aktai*.
24. *Lietuvos Respublikos norminių aktų rinkinys ir komentarai darbo užmokesčio ir kitų socialinių garantijų klausimais*. Vilnius: Lietuvos Respublikos pramonės darbuotojų mokymo centras, 1994.
25. MACKEVIČIUS, J. *Apskaita*. Vilnius: Mintis, 1994.
26. MACKEVIČIUS, J. *Valdymo apskaita. Konceptija, metodika, politika*. Vilnius: TEV, 2003.
27. MACKEVIČIUS, J.; POŠKAITĖ, D. *Finansinės ataskaitos*. Vilnius, 1997.
28. MACKEVIČIUS, V. *Prekybos įmonių finansai*. Vilnius, 1994.
29. NEEDLES, B.; ANDERSON, H.; CALDWELL, J. *Principles of accounting*. 4-th ed. Boston: Houghton Mifflin company, 1994.
30. PUTEIKIENĖ, R. *Apskaitos pagrindai*. Vilnius: Lietuvos informacijos institutas, 1997.
31. ROBERT, W. *Principles of finance*. London, 1994.
32. STANČIKAS, E. *Darbo apmokėjimo organizavimas: teorija ir praktika*. Vilnius: VU leidykla, 1990.
33. *Verslo apskaitos standartai (interaktyvus)*. Prieiga per internetą: <http://www.apskaitosinstitutas.lt>.

Periodiniai leidiniai

- *Apskaitos, audito ir mokesčių aktualijos*.
- *Apskaita ir kontrolė*.
- *Apskaitos ir mokesčių apžvalga*.
- *Mokesčių žinios*.
- *Valstybės žinios*.

Jonas BUKEVIČIUS, Jonas ŽAPTORIUS

APSKAITOS PAGRINDAI

Mokomoji knyga
2-oji pataisyta laida

Redaktorė *Laimutė Kertenienė*
Viršelio dizainerė *Viktorija Šakalienė*
Maketuotoja *Aneta Vaitkienė*

2009-04-30. 8,33 aut. l., 12,75 sp. l. Tiražas 1000 egz.
Vilniaus Gedimino technikos universiteto
leidykla „Technika“, Saulėtekio al. 11, 10223 Vilnius
<http://leidykla.vgtu.lt>
Spausdino AB „Aušra“
Vytauto pr. 23, 44352 Kaunas
Užsakymas ***